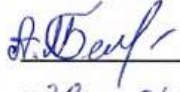

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Факультэт інфармацыйна-дакументных камунікацый
Кафедра беларускай і замежнай філалогіі

УЗГОДНЕНА

Загадчык кафедры

 А.М. Пісарэнка
“26” 04 2025 г.

УЗГОДНЕНА

Дэкан факультэта

 Ю. М. Галкоўская
“26” 04 2025 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

для ўсіх спецыяльнасцей
агульнай вышэйшай адукацыі ўніверсітэта

Складальнікі:

В.С. Варапаева, прафесар кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт;

С.М. Тычына, дацэнт кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат філалагічных навук

Разгледжана і зацверджана
на пасяджэнні Савета ўніверсітэта 22.04.2025 г.
пратакол № 8

Складальнікі:

В.С.Варапаева, прафесар кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт;

С.М. Тычына, дацэнт кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат філалагічных навук

Рэцэнзенты:

кафедра беларускай і замежнай літаратуры ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка”;

А. А. Жэлуновіч, загадчык кафедры рускай мовы як замежнай установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацвярджэння:

*Кафедрай беларускай і замежнай філалогіі
(пратакол ад 26.03.2025 г. № 8)*

*Саветам факультэта інфармацыйна-дакументных камунікацый
(пратакол ад 22.04.2025 г. № 8)*

ЗМЕСТ

1.	ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	4
2.	ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	7
2.1.	Інфармацыйна-метадычнае забеспячэнне дысцыпліны.....	7
2.2.	Артыкулы.....	10
3.	ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	44
3.1	Спісы мастацкіх твораў па дысцыпліне.....	44
3.2	Семінарскія заняткі.....	46
4.	РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ.....	71
4.1	Кантралюемая самастойная работа	71
4.2.	Пытанні да экзамену для студэнтаў ФІДК.....	73
4.3.	Пытанні да заліку для студэнтаў ФІДК.....	76
4.4.	Пытанні да экзамену для студэнтаў ФКіСКД, ФХК, ФМіХМ.....	78
4.5	Крытэрыі ацэнкі вучэбнай дзейнасці.....	81
5.	ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ.....	83
5.1	Вучэбная праграма па дысцыпліне.....	84
5.2	Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны.....	98
5.3	Асноўная навуковая літаратура.....	103
5.4	Дадатковая навуковая літаратура.....	103
5.5	Дадатковая даведачна-біяграфічная літаратура.....	104
5.6.	Хрэстаматыі.....	105

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Літаратура з'яўляецца крыніцай чалавеказнаўства, грамадазнаўства. Развіццё мастацтва слова неад'емнае ад гістарычнага развіцця чалавецтва. Невыпадкова мастацкую літаратуру часам называюць гісторыяй у вобразах. У працэсе вывучэння беларускай літаратуры на канкрэтных прыкладах можна спазнаць і засвоіць вытокі і асновы, этапы станаўлення і асаблівасці развіцця беларускай культуры. Дапамагаючы глыбей пазнаваць жыццё, літаратура адначасова спрыяе маральнаму, эмацыянальнаму і эстэтычнаму развіццю, духоўнаму самасцвярджэнню чалавека як асобы, здольнай творча і актыўна рэалізоўваць сябе ў соцыуме. Вывучэнне літаратуры плённа ўплывае на асэнсаванне матэрыялу пры засваенні іншых дысцыплін, таму што літаратура як від мастацтва здольная спасцігаць свет універсальна, усёабдымна, у самых розных яго вымярэннях: сучасным, гістарычным, перспектывным, адлюстроўваючы жыццё свайго народа і жыццё народаў іншых краін. Беларуская літаратура паказвае чалавека ў пэўным сацыяльна-культурным асяроддзі, уздымае важныя філасофскія, маральна-этычныя, экалагічныя і іншыя праблемы сучаснасці, мінулага, будучыні. Менавіта таму вучэбная дысцыпліна "Беларуская літаратура" дапамагае рэалізоўваць галоўную мэту адукацыйна-выхаваўчага працэсу – фарміраванне інтэлектуальна і эстэтычна развітай, культурнай асобы. Вучэбная дысцыпліна "Беларуская літаратура" цесна звязана з такімі дысцыплінамі, як "Фальклор, міфалогія і этнаграфія беларусаў", "Гісторыя Беларусі ў кантэксце сусветных цывілізацый", "Гісторыя мастацтваў", "Беларуская мова (прафесійная лексіка)" і інш. Літаратура фарміруе маральны ідэал, эстэтычныя густы, развівае інтэлект, далучае да духоўнага жыцця і культуры народа.

Мэта выкладання дысцыпліны "Беларуская літаратура": раскрыць адметнасць і шматстайнасць беларускага літаратурнага працэсу, даць уяўленне пра асноўныя этапы яго развіцця, пра змены мастацка-светапоглядных сістэм.

У працэсе засваення дысцыпліны "Беларуская літаратура" рэалізуюцца наступныя *задачы*:

- фарміраванне сістэмы літаратурных (тэарэтыка-літаратурных і гісторыка-літаратурных) ведаў як кампанента гуманітарнага светаадчування і мыслення;
- выпрацоўка навыкаў прафесійнага выкарыстання літаратурна-мастацкіх твораў у сваёй будучай прафесіі;
- развіццё вопыту навуковай і творчай дзейнасці;
- фарміраванне сістэмы этычных і эстэтычных нормаў адносінаў да свету, людзей, да сябе.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен *ведаць*:

- спецыфіку мастацкай літаратуры як формы спасціжэння свету;
- мастацка-светапоглядныя сістэмы ў нацыянальнай літаратуры;

- эвалюцыйныя змены мастацкіх напрамкаў, стыляў, жанраў;
- творчасць яркіх прадстаўнікоў кожнай з мастацкіх эпох;
- спецыфіку нацыянальнага літаратурнага працэсу;

умець:

- характарызаваць літаратурную эпоху, асноўныя этапы яе развіцця, літаратурныя напрамкі;
- сістэматызаваць і абагульняць фактычны матэрыял, які адлюстроўвае асаблівасці літаратуры розных гістарычных перыядаў;
- выяўляць аб’ектыўныя заканамернасці і адметнасць развіцця літаратурнага працэсу;
- вылучаць сувязі літаратуры з іншымі відамі мастацтва, разумець узроўні іх ўзаемаўплываў;

валодаць:

- неабходнай літаратуразнаўчай тэрміналогіяй;
- навыкамі аналізу мастацкага твора з улікам яго ідэйна-мастацкай цэласнасці ў гісторыка-літаратурным і культуралагічным кантэксце.

Структура вучэбна-метадычнага комплексу.

Вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне “Беларуская літаратура” складзены ў адпаведнасці з “Палажэннем аб вучэбна-метадычным комплексе па вучэбнай дысцыпліне” ва ўстанове адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (загад ад 26.04.2017 г. № 69) і прызначаны для рэалізацыі патрабаванняў адукацыйных стандартаў вышэйшай адукацыі.

Вучэбна-метадычны комплекс пачынаецца з “*Тлумачальнай запіскі*”, дзе абазначана актуальнасць вывучэння дысцыпліны, яе спецыфіка ў сістэме іншых вучэбных прадметаў, акрэслены мэты і задачы вывучэння прадмета.

Тэарэтычны раздзел ВМК уключае ў сябе спіс падручнікаў, вучэбна-метадычных дапаможнікаў і слоўнікаў, якія дапамогуць узнавіць і сістэматызаваць веды па курсе, асобныя артыкулы выкладчыкаў, якія могуць быць выкарыстаны ў вучэбным працэсе студэнтам для самастойнай падрыхтоўкі да заліку ці экзамена.

Практычны раздзел ВМК змяшчае прыкладныя спісы мастацкай літаратуры для засваення дысцыпліны па семестрах навучання, тэматыку семінарскіх заняткаў для студэнтаў па спецыяльнасцях і розных формах навучання.

Наступным раздзелам комплекса з’яўляецца *раздзел кантролю ведаў*, які змяшчае заданні для самастойнай работы студэнтаў; пытанні да заліку і экзаменаў; крытэрыі ацэнкі вучэбнай дзейнасці студэнтаў.

У *дапаможным раздзеле ВМК* змешчана вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне “Беларуская літаратура” і яе навукова-метадычнае забеспячэнне; спісы асноўнай і дадатковай літаратуры, мастацкія тэксты ў электронным варыянце.

Для дыягностыкі кампетэнцыі, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах выкарыстоўваюцца тэсты,

рефераты, вуснае і пісьмовае апытанне. Прадугледжаныя формы кантролю для студэнтаў ФІДК – залік, экзамен. Для студэнтаў ФКіСКД, ФХК, ФміХМ – экзамен.

II. ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Інфармацыйна-метадычнае забеспячэнне дысцыпліны

Літаратура

Асноўная

1. Гісторыя беларускай літаратуры, XIX - пачатак XX ст. : падручнік для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей вышэйшых педагагічных навучальных устаноў / І. Э. Багдановіч, Гніламёдаў, Уладзімір Васільевіч, Казбярук, Уладзімір Міхайлавіч ; пад агул. рэд. М. А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Выд. 2-е, дапрац. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 559, [1] с.
2. Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд : падручнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў педагагічных вун / М. М. Грынчык [и др.] ; пад агул. рэд. М. А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Выд. 4-е, стэр. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 349, [2] с.
3. Старажытная беларуская літаратура / [уклад. УП "Выдавецтва "Вышэйшая школа"]. – Мінск : Вышэйшая школа, 2022. – 368 с.

Дадатковая

1. Баршчэўскі, Л. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы / Л.Баршчэўскі, П.Васючэнка, М.Тычына. – Мінск : Радыёла–плюс, 2006. – 574 с.
2. Бельскі, А. І. Сучасная беларуская літаратура: станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80–90 гг.): вучэбна-метадычны дапаможнік для настаўнікаў / А.І.Бельскі. – Мінск : Нар. асвета, 1997. – 254 с.
3. Васючэнка, П.В. Сучасная беларуская драматургія: дапам. Для настаўнікаў / П.В.Васючэнка. – Мінск: Мастац. літ., 2000. – 156 с.
4. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ададз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я.Купалы; Навук. рэд.: І.Я.Навуменка, В.А.Каваленка. – Мінск : Бел. навука, 1999–2015. – 4 т.
5. Гісторыя беларускай літаратуры, XI – XIX стст.: у 2 т. / НАН Беларусі, Ін-т імя Я. Купалы; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. навука, 2006–2007. – 2 т. Гісторыя беларускай літаратуры: XX стагоддзе (20-50-я гг.): Падруч. для студэнтаў філал. спец. ВНУ / У.В.Гніламёдаў, В.В.Казлова, М.А.Лазарук і інш.; Пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мінск: Выш. шк., 2000. – 510 с.
6. Гісторыя беларускай літаратуры, XIX – пач. XX ст.: падручнік для філал. фак. пед. ін-таў БССР / Л. С. Голубева [і інш.]; пад агул. рэд. М.А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Мінск : Выш. школа, 1981. – 412 с.

7. Дасаева, Т.М. Беларуская літаратура XX – пачатку XXI стагоддзя: вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях “Журналістыка міжнародная”, “Журналістыка (па напрамках)”, “Літаратурная работа (па напрамках)”, “Інфармацыя і камунікацыя”, “Беларуская філалогія” / Т.М. Дасаева. – Мінск: РІВШ, 2016. – 263 с.

8. Кісліцына, Г.М. Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы. Навуковае выданне. – Мінск: Логвінаў, 2006. – 415 с.

9. Кісялёў, Г. Ад Чачота да Багушэвіча / Г.Кісялёў. – 2-е выд. – Мінск: Мастац. літ., 2003. – 426 с.

10. Лойка, А. А. Старабеларуская літаратура: Падруч. для філал. спец. ВНУ / А.А.Лойка. – Мінск: Выш. шк., 2001. – 318 с.

11. Лойка, А. А. Гісторыя беларускай літаратуры: дакастрычніцкі перыяд: падручнік для філал. фак. выш. навуч. Устаноў БССР: у 2 ч. / А. А. Лойка. – Мінск: Выш. школа, 1977–1980. – 2 ч.

Дадатковая біяграфічна-даведачная літаратура

1. Адамовіч, А. Брану скарбаў сваіх адчыняю... : даследаванне жыцця і творчасці М. Гарэцкага / А.Адамовіч. – Мінск : БДУ, 1980. – 223 с.

2. Беларускія пісьменнікі; [пад рэдакцыяй А. В. Мальдзіса]: біябібліяграфічны слоўнік: у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы Акад. навук Рэсп. Беларусь, Беларус. энцыкл. – Мінск : БелЭн, 1992–1995. – 6 т.

3. 3 росных сцяжын: аўтабіяграфіі пісьменнікаў Беларусі / Уклад. М.Мінзер. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2009. – 460 с.

4. Максім Багдановіч. Пясняр чыстае красы: успаміны, артыкулы, прысвячэнні / [уклад. Т. Шэляговіч]. – Мінск: Мастац. літ., 2011. – 349 с. – (Жыццё знакамітых людзей Беларусі : ЖЗЛБ).

5. Пяцьдзесят чатыры дарогі: Аўтабіягр. беларус. пісьменнікаў / Склад. І падрыхт. Тэкстаў Я.Казека. – Мінск : Мастац. літ., 1963. – 551 с.

6. Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду!: успаміны, інтэрв’ю, эсэ / укладанне Г.Шаблінскай. – Мінск : Мастац. літ., 2005. – 517 с. – (Жыццё знакамітых людзей Беларусі : ЖЗЛБ).

7. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 т. / рэдкал.: І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1984–1987. – 5 т.

8. Янка Купала: энцыкл. Даведнік / Беларуская сав. энцыкл.; рэдкал.: І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1986. – 727 с.

9. Куляшова, В.А. Аркадзь Куляшоў. Ляскому рэху праўду раскажу...: апавесць-эсэ / Валянціна Куляшова. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2014. – 260 с.

10. Калядка, С.У. Максім Танк. Новыя факты, матэрыялы, інтэрпрэтацыі : [манаграфія] / С. У. Калядка ; [наук. рэд.: А. Л. Верабей, Л. Г. Кісялёва]. – Мінск: Беларуская навука, 2014. – 483с.

11. Кузьма Чорны. Чалавек – гэта цэлы свет: успаміны, эсэ, артыкулы, інтэрв'ю, дакументы / [уклад. Галіна Шаблінская]. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2016. – 510 с. (Жыццё знакамітых людзей Беларусі).

Хрэстаматыі

1. Анталогія даўняй беларускай літаратуры / пад рэд. В.Чамярыцкага. – Мінск: Выш. шк., 2003. – 1015 с.

2. Літаратура XI–XVI стагоддзяў / Уклад. і камент. А. У. Бразгунова, І. У. Будзько, Л. В. Ляўшун ; прадм. У. В. Гніламёдава; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – Мінск : Маст. літ., 2011. – 765 с. – (Залатая калекцыя беларускай літаратуры).

3. Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў / Уклад. А.У.Бразгунова, С.Л.Гараніна; навук. рэд. В.А.Чамярыцкі. – Мінск : Маст. літ., 2012. – 830 с. – (Залатая калекцыя беларускай літаратуры).

4. Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.) / уклад., прадм., камент. І.Саверчанкі. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 608 с.

5. Старажытная беларуская літаратура : Зборнік : Для ст. шк. узросту / уклад. Л.С.Курбека; аўт. Прадм. У.Г.Кароткі. – Мінск : Юнацтва, 1990. – 350 с.

6. Сучасная беларуская драматургія: Традыцыі і наватарства / уклад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 639 с.

7. Сучасная беларуская п'еса: Зб. / склад. Г.Марчук. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 396 с.

8. Сучасная беларуская п'еса: Зб. / склад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 1997. – 302 с.

9. Хрэстаматыя па гісторыі беларускага тэатра і драматургіі: у 3 т. / Беларус. ун-т культуры; уклад., рэд. тэкстаў, уступ. Арт. І камент. А.В.Сабалеўскага. – Мінск : Беларус. навука, 1997. – 3 т.

**ЛІТАРАТУРА – ЧАСТКА НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ –
МАГУТНЫ СРОДАК ВЫХАВАННЯ МОЛАДЗІ**

Доўгія гады літаратура як від мастацтва слова была і сёння застаецца пад пільнай увагай грамадства. Пацвярджэннем таму з’яўляецца і той факт, што Міністэрства культуры аб’явіла 2016 год годам культуры ў Беларусі. Менавіта гэты год з’яўляецца юбілейным для шматлікіх знакамітых пісьменнікаў (18): М. Багдановіча Я. Лучыны, Г. Бураўкіна, З. Бядулі, Н. Гілевіча, К. Крапівы, І. Шамякіна і інш.

Яшчэ на пачатку XX ст. бальшавіцкая газета “Праўда” пісала: “Кніга – моцная зброя, з дапамогай якой мы можам выхаваць новае пакаленне людзей. Выданне кніг павінна быць пад пільнай увагаю партыі...” і г. д. А калі звярнуць увагу на папярэднія стагоддзі, то можна знайсці адказы на вельмі важныя пытанні. “Кнігі пішучца для выхавання. А выхаванне – вялікая справа, ім вырашаецца лёс чалавека” (Р. В. Бялінскі); “Кніга – духоўны завет аднаго пакалення другому” (А. І. Герцэн); “Кніга – акно, праз якое можна паказаць жыццё” (В. Вітка). А Р. І. Барадулін зазначыў: “Слова – усяму аснова, душа крылатая ў слова”. І ўсе гэтыя выслоўі ідуць ад самага першага: “Спачатку было Слова і Слова было ў Бога, і Слова было Бог!”

У чым жа прырода такога магутнага ўздзеяння Слова на чалавека? Побач з іншымі відамі мастацтва, літаратура – мастацтва слова – у значнай ступені вызначае маральнае здароўе грамадства, яго духоўны клімат, садзейнічае ўсведамленню грамадскай значнасці чалавека, дапамагае яму быць псіхалагічна гібкім, рэагаваць на змены сацыяльнай рэчаіснасці, супрацьстаяць стандартызацыі мыслення і чэрствасці пачуццяў. Асабліва гэта сёння важна для маладога пакалення, якое жыве і развіваецца ў іншых сацыяльных умовах, чым папярэднікі. І самае галоўнае – гэта тыя змены, якія адбыліся ў каштоўнасцях арыентацыях моладзі: матэрыяльныя каштоўнасці дамінуюць над духоўнасцю.

Як сведчаць факты, выкладчыцкая праца моладзь мала чытае, а калі і чытае, то дэтэктывы, літаратуру жахаў, любоўныя раманы і г. д. Безумоўна, што такая літаратура не можа духоўна ўзбагачаць асобу, а наадварот, садзейнічае збядненню думак, а часам і разбурэнню асобы. Р. Бялінскі у свой час папярэджваў: “Лепей нічога не чытаць, чым чытаць “дурно выбранные книги”.

Між тым, філосафы, псіхолагі, педагогі сцвярджаюць, што высокамастацкая літаратура можа па-свойму актыўна ўдзейнічаць на ўсе сферы свядомасці. Выхаванне і развіццё асобы і пазнанне ёю аб’ектыўнай рэчаіснасці сродкамі мастацтва здзяйсняецца як адзіны дыялектычны працэс. Пазнанне рэчаіснасці і самапазнанне, самаацэнка і самавыхаванне ў гэтым працэсе дыялектычна ўзаемасвязаны. Выхаванне чалавека пад уздзеяннем

мастацтва слова ажыццяўляецца перш за ўсё менавіта ў працэсе непасрэднага ўспрымання твора шляхам эмацыянальнага ўключэння яго (чытача) ў чужое жыццё, адлюстраванае ў творы, праз яго адкрыццё, разуменне і засваенне. Пры гэтым ідзе суперажыванне, якое і ўплывае на ўнутраны свет чалавека, на змены ў гэтым унутраным свеце. Пасціжэнне твора – працэс індывідуальны, творчы. Па-першае, таму што чытанне – гэта даверлівы дыялог пісьменніка і чытача. Па-другое, творчае чытанне – актыўная сумесная творчасць чытача і пісьменніка. Чытач як бы паўтарае ўжо пройдзены і апісаны аўтарам шлях, пазнаючы жыццё, адноўленае ў творы. Варта зазначыць, што гэтая духоўная дзейнасць працягваецца і пасля таго, як перагорнута апошняя старонка кнігі. Узнікаюць думкі, пачуцці, меркаванні, а вобразы працягваюць існаваць у свядомасці і пасвядомасці, і тым самым выклікаюць параўнанні, асацыяцыі, дзеянні асобы чытача. Разважаючы пра працэс чытання Гётэ так характарызаваў чытачоў: “Ёсць тры віды чытачоў: першы – гэта той, хто атрымлівае асалоду без развагі; другі – той, хто судзіць, без асалоды, і трэці, сярэдні – той, хто судзіць, атрымлівае асалоду і, задаволіўшыся, разважае”. Менавіта гэтыя, апошнія, і аднаўляюць па-новаму твор. Калі гаварыць пра нашых студэнтаў, то ў большасці гэта першы від чытачоў. Аналіз твора часцей за ўсё зводзіцца да звычайнага пераказаў, без пранікнення ў яго ўнутраны сэнс. Мера чытання мастацкай літаратуры – гэта мера інтэрыязацыі і экстэрыярызацыі ў іх адзінстве. Інтэрыярызацыя – перанясенне зместу твора ва ўнутранае “дасягненне” асобы, своеасаблівая селекцыя чытаемага ў адпаведнасці з жыццёвымі і чытацкімі ўстаноўкамі чалавека, яго культурай, яго ўзростам. Засвойваючы багацце вобразоў, праводзячы іх адбор у сваёй чытацкай свядомасці, чалавек падымаецца на новую ступень свайго духоўнага развіцця, з якой ён па-іншаму глядзіць на самога сябе і наваколле. Адбываецца працэс экстэрыязацыі – пераўтварэнне ўнутранага ў знешняе, рэалізацыя багацця душы ва ўзаемаадносінах з людзьмі, у маральных і сацыяльных паводзінах.

Працэс станаўлення вызначаецца здольнасцю асобы праяўляць пэўныя адносіны да свету, асяродку, жыццядзейнасці, здольнасцю як бы паўставаць над сабою, ацэньваць сябе з боку, з пазіцыі іншага. Дзякуючы гэтаму, сама асоба і падуладна ўздзеянню мастацкага вобраза, а ён, у сваю чаргу, выступае своеасаблівым люстэркам, у якім чытач – асоба, якая развіваецца, – мае магчымасць убачыць і ацаніць сябе, выказаць уласныя адносіны да вобраза і адлюстраванай (створанай) рэчаіснасці, якая падаецца ў ёй. З гэтага вынікае адна з цэнтральных устаноўках выхавання асобы ў працэсе чытання: яго накіраванасць на фарміраванне здольнасці меркаваць, мець свой погляд, выказваць свае адносіны да чытаемага, ці ўжо прачытанага твора і здольнасці пераносіць гэтыя адносіны на самога сябе. Аднак вядома, што чытанне прадуктыўнае толькі тады, калі яно арыентавана на засваенне літаратуры на ўзроўні “асобаснага сэнсу”, што не сумяшчальна з разуменнем чытання як дзеяння, мэта якога толькі пашырэнне ведаў, узбагачэнне чытальніка-індывіда рознай інфармацыяй. Сама прырода асобы і працэс яе станаўлення

абумоўлівае адзінства “пазнавальнай”, “выхаваўчай” накіраванасці чытачоў. Пазнанне губляе выхаваўчую сілу, калі не мае асобаснага сэнсу.

Адной з найважнейшых задач літаратурнай адукацыі ў ВНУ (незалежна ад спецыяльнасці) і з’яўляецца духоўнае выхаванне моладзі з гуманістычным светапоглядам, самастойным мысленнем, з развітым пачуццём нацыянальнай і асабістай годнасці, чалавека чулага, адданага агульначалавечым ідэалам, асобу з творчымі магчымасцямі, крэатыўную, здатную ўспрымаць і ствараць прыгожае. Менавіта праз высокамастацкія творы можна перадаць студэнтам сукупнасць ведаў пра патрыятызм, любоў да Радзімы, маральныя прынцыпы і нормы, важныя для грамадства, аб сапраўднай духоўнасці чалавека.

Можна задацца пытаннем, а ці ёсць у беларускай літаратурнай спадчыны тыя здабыткі, творы, на якіх можна і варта выхоўваць? Так, ёсць! У арсенале беларускай літаратуры ёсць і аўтары, і творы, якія здольны актыўна ўплываць і на пачуцці, і на розум маладых людзей.

Ф. Багушэвіч усім сваім жыццём даказаў, як трэба любіць свай народ і служыць яму. Ён заклікаў людзей не зракацца мовы, дадзенай Богам, “каб не ўмерлі”.

М. Багдановіч, які амаль не жыў на Беларусі, становіцца яе народным паэтам. Ці не прыклад гэта для моладзі, як трэба любіць сваю краіну і народ. Яго паэзія і сёння актуальна, бо насычана думкамі, развагамі: Жывеш не вечна, чалавек, – // ... Жыві і цэльнасці шукай, // Аб шыраце духоўнай дбай.

Янка Купала не выпадкова названы прарокам беларускай нацыі. Менавіта ён першы ўголас абвясціў: А хто там ідзе, а хто там ідзе // У агромністай такой грамадзе? // – Беларусы.

Якуб Колас узбагаціў сусвет сваімі алегарычнымі казкамі жыцця, стварыў запамінальныя сялянскія вобразы. У паэме “Сымон-музыка” ён актуалізаваў праблему: якім павінен быць мастак, што такое сапраўднае мастацтва, каму павінен служыць мастак і мастацтва.

Кузьма Чорны глыбока зірнуў ва ўнутраны свет чалавека, раскрыў трагедыю маленькага чалавека, прымусіў задумацца над вечнымі праблемамі чалавечага шчасця.

Уладзімір Караткевіч абудзіў гістарычную памяць, духоўныя карані, душу народа. Да яго беларусы амаль нічога не ведалі пра геніяльных продкаў, якімі варта ганарыцца, браць з іх прыклад.

Дзякуючы Васілю Быкаву сусвет даведаўся пра жорсткую праўду вайны. Менавіта ён паказаў ролю аднаго (гэта азначае, кожнага!) чалавека ў перамозе, паказаў якім быў чалавек на вайне і што папярэднічала яго гераізму альбо здрадніцтву.

Янка Брыль падарыў чытачам светлыя непаўторныя, поўныя гумару і аптымізму творы. Асілак малога жанра (апавяданне) ён здолеў раскрыць самыя патаемныя рухі душы сваіх герояў (“Маці”, “Галя”, “Memento mori”)

Максім Танк даказаў (чаму б нам не ганарыцца!), што беларуская мова багатая ва ўсіх сэнсах гэтага слова і на ёй можна стварыць нават верлібр (дзе ў нерыфмаванай форме ёсць рытм, мелодыка і высокамастацкі вобраз): Я

спытаў чалавека, // Які прайшоў праз агонь, // І воды, // І медныя трубы: // –
Что самае цяжкае // На гэтым свеце? // І ён адказаў: // – Прайсці праз
вернасць.

Пімен Панчанка падкрэсліў: Той дзень прапаў і страчаны навекі, // Калі
ты не зрабіў, таго што мог; // Калі не паспрыяў ты чалавеку, // Няшчыры быў,
зманіў, не дапамог.

У. Дубоўка, Я. Пушча, І. Бураўкін, А. Вярцінскі, Р. Барадулін, Н.
Гілевіч і інш. паэты-юбіляры стварылі ў сваіх творах дзівосны свет.

Як данесці ўсё гэта духоўнае багацце да нашых студэнтаў?

Па-першае, не выключаць літаратуру з дзяржаўнага стандарту для
гуманітарных вузаў і, безумоўна, універсітэта культуры, не скарачаць штогод
літаратурныя курсы – гэта не на карысць нашым студэнтам, нашай культуры
і нашаму грамадству.

Па-другое, у выкладанні літаратурных курсаў праяўляць больш
крэатыўнасці: уключаць студэнтаў у працэс усведамлення глыбіні твораў
праз тыя віды дзейнасці (прафесіянальныя), якія ім уласцівы.

Па-трэцяе, у спіс для самастойнага чытання павінны ўваходзіць толькі
высокамастацкія творы. Лепей менш, але якасней.

На кафедры беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры накоплены
такі вопыт. Напрыклад, харэографы праз свае замалёўкі паказваюць
унікальную пластычнасць вершаў Р. І. Барадуліна, А. Сыса; рэжэсёры –
дэманструюць урыўкі з твораў У. Караткевіча (“Ладдзя распачы”, “Сівая
легенда”), мастакі – ілюстрацыі да твораў В. Быкава і іншых аўтараў;
студэнты другіх спецыялізацый пішуць рэцэнзіі, водгукі на сучасныя творы,
ствараюць рэкламныя буклеты, літаратурныя партрэты, робяць прэзентацыі,
прысвечаныя творчасці пісьменнікаў і г. д.

Што гэта дае? Гэта выходзіць глыбокія пачуцці, якія праяўляюцца праз
спачуванні, захапленні, суперажыванні; развівае ўменне эстэтычна
ўспрымаць наваколле; фармуе ўменне вобразна мысліць, уносіць элементы
творчасці ў асабістую дзейнасць. А яшчэ зусім іншае, больш глыбокае
ўспрымання, стаўленне да літаратуры як віда мастацтва.

С.М. Тычына

ПРАДМОВЫ І ПАСЛЯСЛОЎІ ДА БІБЛІ ЭПОХІ АДРАДЖЭННЯ І НАШЫХ ДЗЁН: ПАРАЎНАЛЬНЫ АСПЕКТ

Практыка напісання прадмоў да свяшчэнных тэкстаў узнікла
дастаткова даўно. Адным з першых узораў прадмоў да біблейскага тэксту
можна лічыць прадмову, якой распачынаецца “Кніга мудрасці Ісуса, сына
Сірахава” (каля 170 г. да н.э.): “Многое и великое дано нам через закон,
пророков и прочих писателей, следовавших за ними, за что должно
прославлять народ Израильский за образованность и мудрость; и не только
сами изучающие должны делаться разумными, но и находящимся вне

[Палестины] усердно занимающиеся [писанием] могут приносить пользу словом и писанием. Поэтому дед мой Иисус, больше других предаваясь изучению закона, пророков и других отеческих книг и приобрета достаточный в них навык, решился и сам написать нечто, относящееся к образованию и мудрости, чтобы любители учения, вникая и в эту [книгу], еще более преуспевали в жизни по закону” [1, с. 643]. Нягледзячы на тое, што “Кніга мудрасці Ісуса, сына Сірахава” не з’яўляецца для праваслаўных кананічнай, у пратэстанцтве і іўдаізме прызнана апакрыфічнай, а для католікаў з’яўляецца другакананічнай, Ф. Скарына яе надрукаваў адной з першых у 1517 г. (услед за кнігамі “Псалтыр”, “Іоў”, “Прытчы Саламона”), паколькі лічыў, што яна “всю науку о добрых нравех в себе замыкающе” [6, с.160]. У сваёй прадмове да гэтага біблейскага тэксту Францыск Скарына пісаў, што ў кнізе гаворыцца “о мудрости, о страху господнем, о слове божием, о справедливости, о вере, о любви, о надежи, о чистоте, о службе божией, о долготерпении, о смирении, о милостыни, о крепости, о трезвости, о мерности, о почтливости, о щедроте, о тихости, о долготлюбии /.../ [5, с.168] – г.зн. пра найлепшыя якасці, якія павінныя быць у чалавека. Цікава, што прадмова, якую да біблейскага тэксту напісаў ўнук Ісуса, сына Сірахава, пэўным чынам пераклікаецца з прадмовамі Ф. Скарыны, а таксама звязана з адной з найважнейшых мэтаў, якія паставіў перад сабой беларускі асветнік, друкуючы свяшчэнныя кнігі: “для похвалы божией и размножения мудрости, умения, опатренности, разуму и науки” [5, с. 168]. Гэтаксама і ўнук Ісуса, сына Сірахава, тлумачыў, што пераклаў свяшчэнны тэкст для тых, хто знаходзячыся ў чужых землях, жадае вучыцца, спасцігаць мудрасць і жыць паводле закона Богага.

Вядома, што з’яўленне пасляслоўяў да свяшчэнных тэкстаў таксама вядзе свой пачатак ад старажытнасці. Даследчык М.М. Розаў лічыў узнікненне пасляслоўяў і прыпісак данінай візантыйскай традыцыі, якая патрабавала абавязковага спалучэння трох элементаў: падзякі Богу за закончаную працу, пахвалы таму, хто замовіў кнігу і звароту да чытача з просьбай выправіць магчымыя памылкі, якія ўзніклі пры перапісванні тэксту [4, с. 51]. Праўда, дадзеная традыцыя дастаткова часта парушалася і некаторыя элементы маглі змяняцца ці набываць большую інфарматыўнасць.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што да нашага часу было назапашана дастаткова шмат тэкстаў, якія цікава было б параўнаць для таго, каб выветліць, як паступова змяняліся і якімі наогул былі прадмовы і пасляслоўі да Бібліі. Паколькі гэтая праца аб’ёмная і спецыфічны прадмоў і пасляслоўяў да розных (у тым ліку рэлігійных) тэкстаў розных перыядаў прысвечана дастаткова шмат навуковых работ (У. Конана [3], Ю. Лабынцава, Л. Ігнацінай, А. Ялеонскай і інш. [7]), то ў сваім невялікім даследаванні мы лічым мэтазгодным абмежавацца толькі некаторымі тэкстамі, якія так ці інакш маюць дачыненне да Беларусі (прадмовамі і пасляслоўямі Ф. Скарыны і прадмовамі і пасляслоўямі да Бібліі 1990 г. (прадмову напісаў

А.А. Круглоў) і 1993 г. (предрук з Сінадальнага выдання)). Кнігі канца ХХст. былі выдадзеныя ў Мінску.

Безумоўна, вялікая колькасць Біблій наогул не мае прадмоў і пасляслоўяў (у прыватнасці, гэтая заўвага справядлівая ў адносінах да перакладаў свяшчэнных тэкстаў на беларускую мову к. ХХ і пач. ХХІ ст.). Сучасныя Бібліі звычайна не маюць прадмоў да кожнай кнігі. У некаторых Бібліях змяшчаецца кароткі змест таго, пра што будзе расказвацца ў той або іншай главе, аднак, звычайна не даюцца ніякія дадатковыя тлумачэнні. Гэта не ў апошнюю чаргу звязана са спецыфікай успрымання свяшчэннага тэксту, кансерватыўнымі царкоўнымі традыцыямі, з бояззю дапусціць сэнсавыя скажэнні свяшчэннай кнігі. Таму спроба далучэння да ўжо гатовага кананічнага тэксту нечага свайго (няхай сабе і прадмовы) можа падацца блюзнерскай. Можа быць гэтым тлумачыцца той факт, што прадмовы і пасляслоўі на сучасным этапе звычайна ўзнікаюць у тым выпадку, калі Біблія друкуецца з пэўнай мэтай: напрыклад, калі Біблію прадстаўляюць як сусветна вядомы помнік старажытнай культуры (напрыклад, Біблія з прадмовай А.А. Круглова 1990 г. на рускай мове), як узор складанага тэксту, фактычна зборнік міфаў, легенд, гістарычных падзей. Ці, напрыклад, з'яўленне шматлікіх экзэмпляраў і перакладаў на родныя мовы Біблій абумоўлена пэўнымі грамадска-палітычнымі ўмовамі. Так у 90-я гады ХХ ст. стала з'яўляцца вельмі шмат Біблій, якія друкаваліся з мэтай распаўсюджвання свяшчэннага тэксту на тэрыторыі краін, якія доўгі час знаходзіліся пад уплывам атэістычнай ідэалогіі, а таму Біблейскі тэкст вымагаў тлумачэнняў, звязаных найперш з рэлігійнымі пытаннямі (у Мінску, напрыклад, Бібліі пэўны час раздаваліся проста на вуліцах, прычым, можна было атрымаць розныя пераклады і варыянты – поўны біблейскі тэкст або толькі Новы Запавет).

У сваім даследаванні мы сканцэнтруем асноўную ўвагу на прадмове Ф. Скарыны да ўсёй Бібліі і на прадмовах да мінскіх выданняў 1990 і 1993 гг. Выданне Бібліі на рускай мове 1990 г. падрыхтавана не для багаслужэння. А.А. Круглоў, аўтар прадмовы, прапаноўвае зірнуць на свяшчэнны тэкст з пункту погляду мастацкай літаратуры. Пры тым, што А.А. Круглоў аспрэчвае гістарычную дакладнасць падзей, згаданых у тэксце, піша пра тое, што значэнне Бібліі для развіцця мастацтва і фарміравання духоўнай культуры не варта пераацэньваць (Ф. Скарына прытрымліваўся іншага меркавання, паколькі для яго многія веды, у тым ліку тыя, што тычацца розных відаў мастацтва, змяшчаюцца ў Бібліі) і наогул выказвае меркаванне пра тое, што пройдзе час і людзі перастануць звяртацца да рэлігіі, а тэкст Бібліі захавецца як зборнік міфаў і паданняў, тым не менш у некаторых момантах яго прадмова падобная да прадмовы беларускага асветніка. У прыватнасці, у яго падобны падыход да апісання самага свяшчэннага тэксту. Як і Ф. Скарына ён па чарзе разбірае часткі і кнігі, з якіх складаецца Біблія. Для параўнання: у прадмове Ф. Скарыны гаворыцца, што “Вторый пророк божий Еремиа, во утробе материне посвященный, во младости своей начал пророковати. К

тому тежэ напісал книжку, ежэ словеть “Плачь Еремиин” [6, с. 160], а ў прадмове А.А.Круглова мы чытаем, што “В Плаче Іереміі в форме элегій оплаківаецца падзенне Іерусаліма і Іудейскага царства, вавілонскае плененне яго жітэлей царем Навуходоносором в 587-586 годах до н.э.” [1, с.10]. Бясспрэчна, аўтары канцэнтруюць увагу на розных момантах. Ф. Скарына адзначае найперш духоўнае значэнне кніг, у той час як А.А.Круглоў засяроджвае ўвагу на іх гістарычнай адпаведнасці. Прадмова А.А. Круглова цікавая яшчэ і тым, што аўтар вельмі высока ацэньвае працу самага Ф. Скарыны, піша пра тое, што “ён быў адным з першых мысліцеляў, якія выдавалі Біблію на роднай мове” [1, с. 15]. І дадае: “Дарэчы, выданні Францыска Скарыны былі сустрэтыя вельмі непрыхільна Рускай праваслаўнай царквой” [1, с. 16]. Нягледзячы на пэўную антырэлігійную скіраванасць прадмовы (прычым, аўтар выказваецца вельмі мякка і наогул стараецца не засяроджвацца на гэтым моманце (усё ж варта памятаць, у які час і дзе рабілася гэтая праца)), А.А.Круглоў прапаноўвае ўдумліва і сур’ёзна паставіцца да біблейскага тэксту. Пасляслоўя гэтае выданне не мае. У канцы змешчана карта, паказальнік евангельскіх і апостальскіх царкоўных чытанняў, табліца, у якой адлюстроўваецца паслядоўнасць евангельскіх падзей, невялікі артыкул, прысвечаны грашовым адзінкам, згаданых у Новым Запавеце.

Другое выданне, якое мы разгледзім, несумненна прызначана для веруючых ці зацікаўленых хрысціянскай верай людзей. Адпаведна, прадмова да біблейскага тэксту амаль поўнасю прысвечана пытанням веры. Але і ў гэтай прадмове мы можам адзначыць паралелі з прадмовамі Ф. Скарыны. Як і ў прадмове беларускага асветніка, у выданні 1993 г. тлумачыцца, што такое Біблія: “Біблію нельга назваць адной кнігай. Гэта цэлы збор кніг, бібліятэка, напісаная пад кіраўніцтвам Богам людзьмі, якія жылі ў розныя стагоддзі. У Бібліі ёсць і гісторыя, і філасофія, і навука. Яна таксама ўключае ў сябе паэзію і драму, біяграфічныя звесткі і прароцтвы. Чытанне Бібліі дае нам натхненне” [2, с. 5]. Параўнаем з тэкстам Ф. Скарыны: “Библиа – греческим языком, по руский сказуется – книги. /.../ И тако младенцем и людем простым ест наука, учителем же и людем мудрым подивление. /.../ В сей книзе всее прироженое мудрости зачало и конецъ; Бог вседержитель познавай бываетъ. /.../ Ту навчение филозофии добронравное, яко любити Бога для самого себе и ближнего для Бога, имамы. Ту справа всякого собрания людского и всякого града, ежэ верою, соединением ласки и згодою посполитое доброе помножено бываетъ. Ту научение седми наук вызволенных достаточное” [6, с. 157]. У выданні 1993 г. таксама даюцца парады наконт таго, як варта чытаць Біблію і ідзе пералік біблейскіх цытат, якія тлумачаць, чаму вучыў Ісус. Згадаем, што Ф. Скарына ў сваіх прадмовах дастаткова часта выкарыстоўвае цытаты. А ў прадмове да ўсёй Бібліі змясціў цытаты прарокаў, у якіх прадказваецца прыход Ісуса Хрыста.

У канцы выдання Бібліі 1993 г. змешчаныя карты некаторых мясцін, пра якія ідзе гутарка ў тэксце, а таксама шмат месца займае “Дыялог” (адказы на рэлігійныя пытанні, якія звычайна задаюць людзі).

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што прадмова да Бібліі Ф. Скарыны мае шмат паралеляў з сучаснымі падобнымі тэкстамі. Ва ўсялякім выпадку А.А.Круглоў, які змясціў прадмову да выдання 1990 г., быў знаёмы непасрэдна з тэкстамі Ф. Скарыны і цалкам верагодна, што яго прадмова была напісана з улікам узору беларускага асветніка (нам падаецца не выпадковым згадванне імені Ф. Скарыны ў прадмове А.А.Круглова). Што тычыцца выдання 1993 г., то мы не можам сцвярджаць, што на фарміраванне тэксту, які папярэднічае непасрэдна кананічным кнігам, паўплывала менавіта творчасць Ф. Скарыны (ніякіх сведчанняў пра гэта няма), але нельга не адзначыць той факт, што ў сэнсавых адносінах некаторыя ўрыўкі з гэтага тэксту фактычна ідэнтычныя кавалкам тэксту з прадмовы нашага асветніка.

Спіс літаратуры

1. Библия: Книги священного писания Ветхого и Нового завета. – Минск: Беларусь, 1990. – 1376 с.
2. Библия: Книги Священного Писания Ветхого и Нового завета канонические в русском переводе с параллельными местами / Издание миссионерского общества “Новая Жизнь” Кэмпус Крусэйд фор Крайст Интэрнэшнл. – Минск: Типография им. Ф.Скорины, 1993. – 292 с.
3. Конан, У.М. Прадмова / У.М. Конан // Францыск Скарына і яго час: энцыклапедычны даведнік. – Мінск: “Беларуская Савецкая энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі, 1988. – С. 460 – 462.
4. Розов, Н.Н. Послесловия Ивана Федорова как продолжение русской рукописной книжной традиции / Н.Е. Розов // Федоровские чтения. – Москва: “Навука”, 1987. – С. 51–54.
5. Скарына, Ф. Предъмолва доктора Франъциска Скорины с Полоцька в книгу Исуca Сирахова / Ф. Скарына // Старажытная беларуская літаратура: Зборнік. Уклад. Л.С. Курбека. – Мінск: Юнацтва, 1990. – С. 167–169.
6. Скарына, Ф. Предъсловіе доктора Франъциска Скорины с Полоцька во всю Бивлюю рускаго языка / Ф. Скарына // Старажытная беларуская літаратура: Зборнік. Уклад. Л.С. Курбека. – Мінск: Юнацтва, 1990. – С. 157–161.
7. Тематика и стилистика предисловий и послесловий / Под ред. О.А. Державина и др. – Москва: Из-во “Наука”, 1981. – 304 с.

Тычына С.М.

ПАЭМЫ “ЭНЕІДА НАВЫВАРАТ” І “ТАРАС НА ПАРНАСЕ” Ў КАНТЭКСЦЕ МАДЭРНІЗАЦЫІ ЛІТАРАТУРНАЙ КЛАСІКІ

Паэмы “*Энеіда навыварат*” і “*Тарас на Парнасе*” – адны з самых знакавых і разам з тым загадкавых беларускіх твораў ХІХ ст. З гэтымі

невялікімі па аб'ёме тэкстамі звязана шэраг праблем і, нягледзячы на вялікую колькасць прасвечаных паэмам літаратуразнаўчых даследаванняў, застаюцца неасветленымі некаторыя пытанні. “*Энеіду навыварат*” і “*Тарас на Парнасе*” варта разглядаць у кантэксце мадэрнізацыі літаратурнай класікі. Вядома, што надзвычай багатымі крыніцамі сюжэтаў, вобразаў і матываў з’яўляюцца не толькі фальклор, гісторыя ці уласны жыццёвы вопыт пісьменніка, але і мастацкія тэксты, творы, якія былі напісаныя іншымі аўтарамі. Найперш маюцца на ўвазе творы, якія сталі літаратурнай класікай. Напрыклад, “*Энеіда*” Вергілія атрымала новае нараджэнне ў шматлікіх пародыях на твор, сярод якіх і вядомая беларускаму чытачу “*Энеіда навыварат*” В. Равінскага, а вось паэма “*Тарас на Парнасе*” К. Вераніцына сама была пакладзена ў аснову іншага тэксту – “*Без Тараса на Парнасе*” М. Танка. У многіх выпадках мы можам гаварыць пра тое, што, па сутнасці, літаратурная класіка была мадыфікаваная, мадэрнізаваная, адаптаваная да новага часу. Зыходзячы з вызначэння, якое даецца ў “*Тлумачальным слоўніку беларускай мовы*”, “мадэрнізацыя – дзеянне паводле знач. дзеяслова мадэрнізаваць”. “Мадэрнізаваць – удасканаліць (удасканальваць) што-небудзь у адпаведнасці з навейшымі патрабаваннямі, густамі. 2) Надаць (надаваць) рысы сучаснасці з’явам і прадметам мінулага”¹. Класічныя тэксты, нават калі яны, здаецца, былі дастаткова падрабязна разабраныя даследчыкамі, усё адно застаюцца прывабнымі для новых інтэрпрэтацый, асабліва калі гутарка ідзе пра пастаноўку твора на сцэне ці яго экранізацыю. Класіка – гэта ўжо не твор, а менавіта тэкст, які валодае больш шырокімі магчымасцямі і ўласцівасцямі, чым твор (паводле Р. Барта, нават аўтар тэксту ўспрымаецца не як стваральнік, а як адзін з персанажаў²). У тэксце “не патрабуецца “паважаць” ніякую арганічную цэльнасць; яго можна драбіць (як, дарэчы, і рабілі ў сярэднявеччы, прычым з двума высокааўтарытэтнымі тэкстамі – са Святым пісаннем і з Арыстоцелем), можна чытаць, не прымаючы ў разлік волю яго бацькі; пры ўзнаўленні ў правах інтэртэксту парадаксальным чынам адмяняецца права на спадчыну”³. Сярод шляхоў мадэрнізацыі мастацкага тэксту можна назваць наступныя:

1. Пераказ/пераклад-адаптацыя. Для таго, каб твор стаў зразумелым для пэўнай (напрыклад, дзіцячай) аўдыторыі, з тэксту нешта прыбіраюць ці наадварот дадаюць. Існуе пераказ для дзяцей Т. Габе вядомага сатырычнага рамана Д. Свіфта “*Падарожжы Гулівера*”. Часам, калі мастацкія творы перакладаюцца на іншую мову, перакладчык стараецца зрабіць тэкст больш зразумелым для свайго чытача альбо прасцейшым (больш цікавым, менш сумным, менш фрывольным і г.д. – тут могуць быць розныя варыянты). У сувязі з гэтым перакладчык можа нават прыбраць канец твора, што, напрыклад, адбылося ў беларускім перакладзе XVI–XVII стст. рамана “*Аповесць пра Трышчана*”. У артыкуле, прысвечанаму беларускаму

¹ Тлумачальны слоўнік беларускай мовы ў 5 тамах, т. 3, Л–П, рэд. П.М. Гапановіч, Мінск 1979, с. 82.

² Р. Барт, Избранные работы: Семиотика. Поэтика, Москва 1994, с. 420.

³ Р. Барт, Избранные работы: Семиотика. Поэтика, Москва 1994, с. 419.

перакладу рыцарскіх раманаў, драматург і літаратуразнаўца С. Кавалёў пісаў: “Цяжка сказаць, ці беларускі перакладчык сапраўды карыстаўся незавершаным сербскім (італьянскім) тэкстам, ці трагічны фінал яму проста не спадабаўся і ён свядома абарваў гісторыю, дазволіўшы чытачам самім “дадумаць” фінал на ўласны густ. Але такія геніяльны, “адкрыты” фінал даваў поўную свабоду сучаснаму драматургу ў адвольнай інтэрпрэтацыі старадаўняга твора, у канструяванні новага мастацкага свету”⁴. Можна прапанаваць і такое рашэнне загадкі абарванага фіналу твора. Справа ў тым, што нешчаслівае заканчэнне падобнай гісторыі кахання быў натуральны для эпохі Сярэднявечча. Ці маглі Трыстан і Ізольда быць разам? У свой час – не, бо Трыстан павінны быў служыць гаспадару, каралю і сваяку Марку і не мог яму “здродзіць”, украўшы яго нявесту. Але за Сярэднявеччам ідзе эпоха Адраджэння з яркімі героямі, Рамэа і Джульетай, якія сталі змагарамі за свае правы на каханне і шчасце, якія не пабаяліся ісці супраць волі бацькоў. У сувязі з тым, што паступова змяняліся погляды на стасункі паміж людзьмі, маглі змяніцца погляды і на магчымыя шляхі развіцця сюжэта рамана. Такім чынам, узнікаюць новыя варыянты развіцця падзей для герояў, якія з-за пэўных абставінаў не могуць быць разам. Можна казаць пра тое, што пераклад твора адпавядае патрабаванням часу.

2. Спецыфічная літаратуразнаўчая, культуралагічная інтэрпрэтацыя. Часам у літаратуразнаўцы з’яўляецца спакуса знайсці ў вядомым і, здаецца, добра вывучаным тэксце тое, што не знайшлі іншыя, зрабіць адкрыццё. Гэтага можна дасягнуць, напрыклад, выкарыстаўшы пры даследаванні тэксту не толькі літаратуразнаўчыя паняцці, але і, напрыклад, паняцці з псіхалогіі, звярнуўшыся да метадаў псіхааналізу. Усялякае новае, незвычайнае прачытанне тэксту, безумоўна, цікавае і ад абгрунтавання даследчыка залежыць, ці мае такая інтэрпрэтацыя права на жыццё. Паводле меркавання пісьменніка-постмадэрніста У. Эка: “Нічога так не радуе літаратара, як новыя прачытання, пра якія ён не думаў і якія могуць узнікнуць у чытача. [...] Я не кажу, што нейкія прачытання не могуць здавацца аўтару памылковымі. Але ўсё адно ён абавязаны маўчаць. У любым выпадку. Няхай абвяргаюць іншыя, з тэкстам у руках”⁵. Пры гэтым, аднак, застаецца пытанне, ці ўкладваў аўтар такі сэнс у тэкст. Надзвычай цікавыя працы належаць В. Рудневу, які ў сваім “*Культуралагічным слоўніку*” звяртаецца да тэкстаў Ф. Кафкі, Т. Мана, М. Павіча і інш. Адна з самых арыгінальных інтэрпрэтацый тычыцца апавядання Д. Сэлінджэра “*Добра ловіцца рыба-бананка*”, якое аналізуецца з розных пунктаў погляду. В. Руднеў спалучае прымітыўную жыццёвую інтэрпрэтацыю з філасофскай і псіхалагічнай і, такім чынам, знаходзіць у тэксце прыхаваны сэнс (“псіхааналітычны” і “дзэнскі”⁶). У святле новых падыходаў бязвінная на першы погляд сімволіка

⁴ С. Кавалёў, Рыцарскі раман у беларускай літаратуры “Acta Albarutenika: навуковы зборнік” 2005, вып. 5, с. 61.

⁵ У. Эко, Заметки на полях “Имени розы”, Санкт-Петербург 2003, с. 8.

⁶ В. Руднев, Энциклопедический словарь культуры XX века: Ключевые понятия и тексты, Москва 2003, с. 547-548.

твора набывае асаблівае значэнне. А з вядомым творам Л.М. Талстога “Костачка” В. Руднеў праводзіць надзвычай цікавы “псіхатычны эксперымент”⁷.

3. Экранізацыя літаратурнай класікі. Само па сабе перанясенне тэксту на экран (а калі яшчэ выкарыстаныя сучасныя камп’ютарныя тэхналогіі) – ўжо мадэрнізацыя. Аднак, нас больш цікавяць класічныя тэксты, якія былі асучаснены. Напрыклад, такія, як “Рамэа і Джульета” (у руках Рамэа з фільма 1996 г. з адпаведнай назвай не шпага, а пісталет) ці “Кароль Лір” У. Шэкспіра (твор быў адаптаваны да японскіх рэалій у фільме А. Курасавы “Ран”). Існуюць шматлікія мадэрнізацыі рамана Д.Дэфо “Рабінзон Круза” (у адной з экранізацый (“Сіньёр Рабінзон”) герой настолькі прывязаны да выгодаў цывілізацыі, што гатовы ствараць ілюзію гэтых выгодаў ці ахвяраваць дзеля іх каханнем, у другой (“Выгнаннік”) герой знаходзіць сябра не ў вобразе дзікуна Пятніцы, а ў выглядзе футбольнага мяча). Да твора Д. Сэлінджэра “Чалавек, які смяяўся” звяртае вельмі папулярны сярод аматараў анімэ серыял “Прывід у даспехах”. Былі мадэрнізаваныя творы Ф.М. Дастаеўскага (фільм “Даўн хаўз”), Л. Кэрала (фільм “Аліса ў краіне цудаў”), Г.Уэлса (мультсерыял “Футурама”, фільм “Назад у будучыню” і г.д.), Т. Драйзера (серыял “Жыццё, якога не было”) і інш. На вялікі жаль, некаторыя класічныя творы адаптуюцца не для таго, каб падкрэсліць іх актуальнасць, а для таго, каб так званы “масавы” глядач змог зразумець асноўную ідэю твора. А часам сама ідэя знікае, хаваецца за шматлікімі прыгодамі героя. Такім чынам, атрымліваецца, што твор губляе свае вартасці пры пераносе яго на экран. Гэта звязана і з тым, што стваральнікі кінастужак дастаткова часта імкнуцца да камерцыйнага поспеху і прыбіраюць з тэкстаў тое, што, магчыма, будзе нудным ці незразумелым для сярэднестатыстычнага гледача.

4. Стварэнне камп’ютарных праграм, гульняў па матывах літаратурных твораў (гульні “Уладар нярсцёнкаў онлайн”, “Аліса ў краіне цудаў” і інш.). Гульні даюць ілюзію ўдзелу ў падзеях кнігі. Але насамрэч ад твора мала што застаецца (звычайна пакідаюцца толькі пэўныя фрагменты).

5. Пародыя (разгледзім больш падрабязна, паколькі гэта – адзін з самых цікавых для нашага даследавання спосабаў мадэрнізацыі літаратурнай класікі, бо ён мае непасрэднае дачыненне да беларускага твора XIX ст. – “Энеіды навыварат”). Вялікая колькасць пародый была створана па матывах эпічных паэм Гамера і Вергілія. Прычым, у многіх пародыях героі набываюць рысы сучасных людзей, яны добра знаёмыя з новай палітычнай, эканамічнай, культурнай сітуацыяй. Для падобных пародый часта твор-аснова – гэта толькі абалонка, якую аўтар напаўняе новым, сучасным зместам і актуальнымі праблемамі. Нягледзячы на тое, што антычная літаратура налічвае даволі шмат помнікаў гераічнага эпасу, самымі вядомымі застаюцца “Іліяда” і “Адысея” Гамера, а таксама “Энеіда” Вергілія, якія ўяўляюць сабой

⁷ В. Руднев, Энциклопедический словарь культуры XX века: Ключевые понятия и тексты, Москва 2003, с. 557.

пэўны ўзор, на які варта арыентавацца. Усе тры паэмы былі пакладзены ў аснову шматлікіх іншых твораў. Напрыклад, на “Іліяду” было створана шэраг пародый: “*Батрахаміяхія*” (“*Вайна мышэй і жаб*”), “*Выкрадзенае вядро*” А. Тасоні, “*Налой*” М. Буало і г.д. “*Адысея*” выкарыстоўвалася ў творах Г. Сакса “*Падарожжы Уліса*”, А. Тэнісана “*Уліс*”, С. Выспянскага “*Вяртанне Адысея*”, Д. Джойса “*Уліс*” і інш. “*Энеіда*” Вергілія была выкарыстана пры напісанні пародый Д.-Б. Лалі, П. Скарона, М. Осіпава, І. Катлярэўскага, В. Равінскага і інш. Як правіла, пры аналізе эпасаў Гамера і Вергілія, адзначаецца іх стылёвае падабенства (Вергілій наогул шмат у чым паўтараў Гамера). Цікава, што пры ўсім відавочным падабенстве, кожная з трох паэм “нарадзіла” розныя творы. Так большасць твораў, напісаных па матывах “*Іліяды*” і “*Энеіды*” – гэта пародыі. “*Адысея*” ж падштурхнула многіх аўтараў да стварэння сур’ёзных твораў (праўда, у “*Літаратурным энцыклапедычным слоўніку*” пра раман Д. Джойса “*Уліс*” згадваецца ў артыкуле “*Пародыя*”). Паводле меркавання даследчыка А.Ф. Лосева: “У сувязі з разлажэннем абшчынна-радавога ладу і ўзнікненнем вострых і глыбокіх асабістых настрояў стары гераічны эпас перастае задавальняць мастацкія густы і паступова пачынае набываць да пэўнай ступені музейную цікавасць. Разам з гэтым з’яўляецца і кплівыя адносіны да старога гераічнага эпаса і робяцца спробы стварыць на яго пародыю”⁸. Крытык XVII ст. Дэмарэ дэ Сэн Сарлен (папярэднік Ш. Перо) лічыў, што старажытная літаратура далёкая ад дасканаласці, а творы Гамера наогул “нізкія”, “недарэчныя”, там шмат “непатрэбшчыны”, “смяхотных гутарак і дзеянняў”⁹ (гаворка ідзе пра арыгінальныя тэксты Гамера, а не пародыі!). Нездарма шмат пародый узнікла ў XVII ст. (час росквіту класіцызму, калі на антычны ўзор арыентаваліся, але і шмат крытыкавалі таксама). Магчыма, “*Адысея*” дае меншы прастор для досціпаў таму, што само жаданне героя вярнуцца на радзіму і пабачыць блізкіх зусім не вартае высмейвання.

У той жа час, пародыі на “*Іліяду*” і “*Энеіду*” моцна адрозніваюцца. Напрыклад, у “*Батрахаміяхіі*” “*Іліяда*” толькі ўгадваецца. Да Гамера нас звяртае сюжэт пародыі (вайна, ваенныя падзеі, некаторыя эпізоды, якія маюць паралелі з тым, што адбывалася ў “*Іліядзе*”, напрыклад смерць аднаго з герояў і наступная помста за яго), удзел у вайне багоў, гераічны пафас, выкарыстанне гамераўскай фразеалогіі. Але героі нават не людзі, а мышы і жабы. Пародыі на “*Іліяду*” нават у назвах не даюць спасылку на эпас Гамера. Наогул пародыі нібыта высмейваюць не саму “*Іліяду*”, а хутчэй пустую нагоду, з-за якой можа развязацца кровапралітная вайна (непаразумеўне паміж жабамі і мышамі, выкрадзенае вядро, з-за якога пасварыліся жыхары Мадэны і Балоны, спрэчка з-за таго, дзе павінны стаяць налой і г.д.). Што тычыцца “*Энеіды*”, то ў пародыях на гэты твор не толькі выкарыстоўваецца знаёмы сюжэт, але і фігуруюць вядомыя героі: Эней, Дыдона, Юнона і інш. Нават спосабы дасягнення камізму ў пародыях на эпічную паэму Гамера і

⁸ А.Ф. Лосев, *Античная литература: Учебник для высшей школы*, 7-е изд., Москва 2008, с. 62.

⁹ В.Я. Бахмутский, *На рубеже двух веков [в:] Спор о древних и новых*, Москва 1985, с. 10.

эпас Вергілія адрозніваюцца. Ш. Перо ў сваёй працы “*Паралель паміж старажытнымі і новымі ў адносінах паэзіі (дыялог чацвёрты)*” аналізаваў вядомыя яму пародыі П. Скарона і М. Буало (з апошнім у яго былі пэўныя супярэчнасці ў поглядах): “Камізм жа бурлеску складаецца з неадпаведнасці прадстаўлення пра рэч, якую ён дае, з яе сапраўдным паняццем. А гэтую неадпаведнасць ствараюць двума спосабамі: гаворачы нізкай мовай пра самыя высокія рэчы і гаворачы напышліва пра рэчы самыя нізкія. Гэтыя два віды неадпаведнасці і нарадзілі два роды бурлеску, пра якія ідзе гутарка. Аўтар “*Вергілія навыварат*” гаворыць у самых звычайных і збітых выразх пра самыя вялікія і высакародныя прадметы, а аўтар “*Налоя*”, наадварот, гаворыць пра самыя звычайныя і пошлыя прадметы ў самых напышлівых і красамоўных выразх. [...] “*Вергілій навыварат*” – гэта прынцэса ў сукенцы сялянкі, а “*Налой*” – сялянка ў вопратцы прынцэсы, і як прынцэса мілей за сялянку ў кароне, так і сур’ёзныя і важныя прадметы пад покрывам звычайных і жартаўлівых выказаў даюць больш задавальнення, чым штодзённыя і збітыя прадметы пад покрывам пышных і бліскучых выказаў”¹⁰. Наколькі высока французскі пісьменнік і крытык XVII ст. ацэньваў “*Вергілія навыварат*” П. Скарона, настолькі мала была ацэненая “*Вергіліева Энеіда*” М. Осіпава знакамітым рускім крытыкам XIX ст. В. Бялінскім, які называў яе правінцыйнай¹¹, бо, на яго думку, гэты твор здольны насмяшыць толькі натоўп, а не адукаванае грамадства, паколькі элементы камічнага схавання ў самой рэчаіснасці і не маюць патрэбы ў карыкатурах і перабольшаннях, якія прадстаўленыя ў творы¹². Аднак як жа тады быць з папулярнасцю пародый М. Осіпава і І. Катлярэўскага сярод адукаванай публікі Расійскай імперыі?

Цікавым з’яўляецца пытанне наконт таго, чаму на тэрыторыі Беларусі ўзнікла пародыя менавіта на “*Энеіду*” Вергілія, а не “*Іліяду*” Гамера (варта ўлічыць тое, што нават Вергілій арыентаваўся на Гамераўскі эпас, а значыць менавіта твор старажытнагрэчаскага аўтара павінны быў быць заўважаны ў першую чаргу). Можна спаслацца на высновы даследчыкаў (напрыклад, Г. Кісялёва, В. Каваленкі, М. Хаўстовіча) наконт таго, што “*Энеіда*” з’явілася ў выніку цесных і плённых беларуска-ўкраінска-рускіх сувязей. Беларускі аўтар быў знаёмы з рускай травесціяй М. Осіпава і ўкраінскай пародыяй І. Катлярэўскага. Згаданыя пісьменнікі карысталіся менавіта творам Вергілія і арыентаваліся на ўжо існуючыя падобныя пародыі. Але ўсё ж такі, чаму менавіта Вергілій, а не Гамер? Айчыннаму аўтару абавязкова трэба было напісаць нешта кшталту таго, што было ў іншых? У кнізе “*Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён*” ёсць меркаванне: “І

¹⁰ Ш. Перро, Параллель между древними и новыми в отношении поэзии: диалог четвёртый [в:] Спор о древних и новых, Москва 1985, с. 238-239.

¹¹ В.Г. Белинский, Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова... Рукопись XVIII века [в:] В.Г. Белинский, Собрание сочинений в 9 томах, т. 4, Статьи, рецензии и заметки, март 1841 – март 1842, Москва 1979, с. 498.

¹² В.Г. Белинский, Жизнь и похождения Петра Степанова сына Столбикова... Рукопись XVIII века [в:] В.Г. Белинский, Собрание сочинений в 9 томах, т. 4, Статьи, рецензии и заметки, март 1841 – март 1842, Москва 1979, с. 498.

ўсё ж, напэўна, беларускі аўтар не меў за сваю галоўную задачу даць “пераніцаваную” “*Энеіду*”, якая і так была добра вядомая магчымаму чытачу з твораў Катлярэўскага, Осіпава ды Блумаўэра. В. Равінскі меркаваў перадусім праз пераказ вядомага сюжэта звярнуць увагу на магчымасці беларускай мовы”¹³. Сапраўды, пародыі, як правіла, пішуцца на вядомых творы і добра вядомых сюжэты. Ці значыць гэта, напрыклад, што беларускі чытач XIX ст. лепш ведаў творчасць Вергілія, а не Гамера? Пры ўсёй папулярнасці пародый, пры ўсіх іх вартасцях, падобныя творы могуць быць правільна ўспрыняты чытачом толькі тады, калі ён знаёмы з першакрыніцай (творам, які высмейваецца, парадзіруецца). На пытанне пра вядомасць твораў Гамера і Вергілія ў XIX ст. можа адказаць не толькі тагачасная праграма навучальных устаноў, але і мастацкія тэксты. Напрыклад, у кнізе Я. Баршчэўскага “*Шляхціц Завальня*” Янка (асобу героя можна супаставіць з асобай самага аўтара) па просьбе дзядзькі расказвае пра тое, чаму вучылі яго ў езуіцкай школе: “Трэба было і мне расказаць што-небудзь падобнае, таму вырашыў пачаць з “*Адысеі*” Гамера, бо ў гэтай паэме поўна чараў і дзіваў, як і ў нашых прастанародных аповесцях”¹⁴. Цікава, як пры гэтым “*Адысею*” ўспрынялі некаторыя з чэлядзі: “Нам гэтай басні ня выўчыцца, усё што-то ні па-нашаму, тут нічога не прыпомніш”¹⁵. І як сам шляхціц Завальня: “Але твая ўчарашняя гісторыя вельмі вучоная, хоць забі, не помню аніводнага прозвішча тых паганскіх багоў”¹⁶. Пазней Завальня прызвычайваецца да дзіўных “чужых” апавяданняў пляменніка: “найбольш падабалася з “*Адысеі*” мудрасць Уліса на берагах Цырцэі і на востраве цыклопаў”, “не мог таксама ён забыць шостае песні з Вергілія, дзе Эней увайшоў у пекла”¹⁷. Варта згадаць і далейшы каментар шляхціца да новай (ужо не старажытнагрэчаскай ці старажытнарымскай, а беларускай) гісторыі: “А што, Янка, ці падабаюцца табе нашы простыя апавяданні? Яны праўдзівыя, і іх лягчэй зразумець, чым гісторыі пра даўніх паганскіх багінь і бажкоў, пра якіх ты мне апавядаў. Такую байку ніхто не запомніць, хіба толькі вучоны чалавек”¹⁸. Такім чынам, у творы прадстаўленыя некалькі катэгорый чытачоў (у дадзеным выпадку – слухачоў апавяданняў) першай паловы XIX ст.: чэлядзь (сяляне), якія антычны гераічны эпас не ведаюць і не ўспрымаюць; шляхціц Завальня, які нібыта павінны быць адукаваным чалавекам, але творы Гамера і Вергілія не ведае і да іх не надта добра ставіцца (можа быць, з-за таго, што Я. Баршчэўскі паказвае нам хрысціяніна, для якога багі з старажытнагрэчаскай міфалогіі –

¹³ Л. Баршчэўскі [і інш.], Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы, Мінск 2006, с. 77.

¹⁴ Я. Баршчэўскі, Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [у:] Я. Баршчэўскі, Выбраныя творы, Мінск 1998, с. 90.

¹⁵ Я. Баршчэўскі, Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [у:] Я. Баршчэўскі, Выбраныя творы, Мінск 1998, с. 91.

¹⁶ Я. Баршчэўскі, Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [у:] Я. Баршчэўскі, Выбраныя творы, Мінск 1998, с. 91.

¹⁷ Я. Баршчэўскі, Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [у:] Я. Баршчэўскі, Выбраныя творы, Мінск 1998, с. 91.

¹⁸ Я. Баршчэўскі, Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [у:] Я. Баршчэўскі, Выбраныя творы, Мінск 1998, с. 110.

зусім чужыя); малады адукаваны Янка (“Хто вучыцца, – адказаў я, – той павінен пра ўсё ведаць”¹⁹), для якога гэтыя творы, відавочна, цікавыя. Заўважым, што пра “Іліяду” ў сваёй кнізе Я. Баршчэўскі наогул не згадвае. Пра аблогу Троі яго герой расказвае коратка, бо без гэтай гісторыі не будзе зразумелай ні “Адысея”, ні “Энеіда”, але самі ваенныя падзеі не распісвае, бо разумее, што яны будуць занадта складанымі і нецікавымі для яго слухачоў (менавіта пасля гэтага кароткага агляду старажытнагрэчаскай міфалогіі служкі пачынаюць перашэптывацца, што “басня” “дужа цяжкая”).

Пытанне наконт папулярнасці Гамера і Вергілія ў XIX ст. – неадназначнае. Пры ўсіх вартасцях гераічнага эпасу Гамера, ён, як аўтар, верагодна, мусіў быць не такім вядомым. Напрыклад, у эпоху Сярэднявечча Гамер наогул быў незаслужана забыты і вярнуўся да чытачоў толькі ў эпоху Рэнесансу. Затое Вергілій карыстаўся папулярнасцю нават тады, калі многія аўтары знаходзіліся ў цені. Гэта звязана з асаблівым стаўленнем нават не да творчасці, а да асобы аўтара (магчыма, менавіта таму ў беларускай літаратуры мы маем не што-небудзь кшталту “Іліяда наываварат”, а “Энеіду наываварат”). З наступленнем хрысціянства Вергілій стаў вельмі вядомым, дзякуючы таму, што яму прыпісвалі прароцкія здольнасці (прадказаў нараджэнне цудоўнага немаўля ў “Буколіках”), якасці чараўніка, абаронца гарадоў і цэлых народаў. Нездарма менавіта Вергілій суправаджае героя Дантэ ў “Боскай камедыі” пры падарожжы ў пекла і чыснец. Вальтэр лічыў Вергілія лепшым за Гамера. “І толькі з Лесінга пачынаюцца крытычныя адносіны да Вергілія як да паэта, пазбаўленага гамераўскай натуральнасці, паэта празмерна штучнага”²⁰. Наогул можна бясконца спрачацца наконт пераваг таго або іншага аўтара.

Адзначым, што пародыі на “Іліяду” не маюць такой моцнай прывязкі да свайго часу (маюцца на ўвазе не часы Гамера, а час напісання твора), як пародыі на “Энеіду”, у якіх сумяшчаюцца два часавыя пласты: эпоха Антычнасці і XVI (XVII ці XIX) ст. (у залежнасці ад таго, калі ўзнікла пародыя). Бо ў шматлікіх “Энеідах наываварат”, “Вергіліях наываварат” ці “Вергіліевых Энеідах” адлюстраваны сучасныя аўтару рэаліі, што праяўляецца, напрыклад, у выкарыстанні аўтарамі шматлікіх анахранізмаў (у П. Скарона Анхіз носіць акулёры, Эней у выніку шлюбу атрымлівае пятнаццаць тысяч ліўраў рэнты; Дыдона абзывае Энея “швейцарцам”; а ў беларускай “Энеідзе наываварат” Дыдона патрабуе “пашпорты”, Эней працуе “канторшчыкам”, траянцы просяць запісаць іх у “крэпасць” і г.д.). Прывязаныя “Энеіды наываварат” і да месца: у творах фігуруюць спецыфічныя словы, назвы, этнаграфізмы, якія ўказваюць на тое, дзе насамрэч адбываецца дзеянне (толькі ўмоўна гэта – старажытныя Троя, Карфаген, зямля Лаціна). Усё гэта робіць кожную “Энеіду наываварат” выключна французскай або ўкраінскай, або беларускай. Пародыі на “Энеіду”

¹⁹ Я. Баршчэўскі, Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [у:] Я. Баршчэўскі, Выбраныя творы, Мінск 1998, с. 91.

²⁰ А.Ф. Лосев, Античная литература: Учебник для высшей школы, 7-е изд., Москва 2008, с. 388.

адрозніваюцца не толькі геаграфічнымі назвамі, мясцовымі асаблівасцямі, традыцыямі і інш. Варта згадаць і пра тое, што аўтары, калі пісалі пародыю, ставілі перад сабой розныя мэты. Напрыклад, П. Скарон, ствараючы “*Вергілія навыварат*”, імкнуўся (паводле версіі Б. Фантанэля²¹) паказаць, наколькі блізкія вялікае і смешнае, даказаць, што яны знаходзяцца зусім побач і адно лёгка можа стаць іншым, дастаткова ўсяго змяніць пункт погляду. Пародыі ж В. Равінскага і І. Катлярэўскага павінны былі пры дапамозе вядомага твора засведчыць адметнасць нацыянальнай культуры і мовы.

З’яўленне шматлікіх пародый (у тым ліку беларускай) менавіта на “*Энеіду*” Вергілія абумоўлена: 1) аўтарытэтам Вергілія як аўтара і выключнага чалавека, яго папулярнасцю ў еўрапейскіх краінах; 2) магчымасцю выкарыстання вядомага твора (яго сюжэту і вобразаў), як абалонкі, у якую можна ўкласці новы сэнс; 3) складаннем пэўнай традыцыі стварэння пародый менавіта на гэты твор (рознае варыянты пародый маюць шмат падобных рыс).

6. Мадэрнізацыя літаратурнай класікі з выкарыстаннем сюжэта, герояў, якіх, аднак, жывуць у сучасным свеце (адрозніваецца ад пародыі, бо ў такіх творах адсутнічае камічны эфект ад таго, што старажытныя героі асучасніваюцца). Гэтаму спосабу мадэрнізацыі літаратурнай класікі мы таксама аддадзім больш увагі.

Для разумення такіх тэкстаў часта важным з’яўляецца прачытанне твора-асновы. Нездарма пры каменціраванні рамана Д.Джойса “*Уліс*” могуць дадавацца цэлыя табліцы для таго, каб была магчымасць параўнаць адпаведныя эпізоды з “*Адысеей*” Гамэра з эпізодамі твора, які стаў энцыклапедыяй мадэрнізму. Адсылае свайго чытача да тэксту І.В.Гётэ “*Фаўст*” і назва рамана Т. Мана “*Доктар Фаўстус*”. Перш чым пазнаёміцца з “*Антыгонай*” ці “*Медэяй*” Ж. Ануя варта пачытаць адпаведныя трагедыі Сафокла і Еўрыпіда, а драматычныя эксперыменты С. Кавалёва нашмат лепш успрымаюцца, калі чытачу (ці глядачу, бо яго п’есы ўсё ж такія разлічаны на тое, што іх будуць ставіць у тэатры) вядомыя творы К. Марашэўскага, Я. Баршчэўскага, С. Пільштыновай, Я. Купалы і інш. Многія такія творы сваёй наяўнасцю сведчаць пра актуальнасць і надзённасць праблем, прадстаўленых у вядомых тэкстах.

Назва твора М. Танка “*Без Тараса на Парнасе*” прымушае чытача згадаць вядомую беларускую паэму. Але гэта – не пародыя на тэкст XIX ст. У гумарыстычным творы “*Без Тараса на Парнасе*” (быў апублікаваны ў часопісе “*Вожык*” у 1946 г.) М. Танк працягвае літаратурныя традыцыі XIX ст. У паэме К. Вераніцына “*Тарас на Парнасе*” даследчыкі (напрыклад, Г. Кісялёў²², М. Лазарук²³) заўважалі паралелі з травесційнымі творамі, памфлетаў і сатырычнымі вершамі XIX ст. Асобна варта адзначыць сувязь

²¹ В.Я. Бахмутский [и др.], Комментарий [в:] Спор о древних и новых, Москва 1985, с. 438.

²² Г. Кісялёў, Пошукі імя: манаграфія, Мінск 1978, с. 105 – 118.

²³ М.А. Лазарук, Станаўленне беларускай паэмы (жанр паэмы і некаторыя асаблівасці развіцця беларускай літаратуры ў першай палавіне XIX ст.), Мінск 1968, с. 175 – 179.

паэмы з твораў А. Васькава “*Вар’яцкі дом*”, у аснове сюжэта якога сон, дзе аўтар наведвае вар’яцкі дом з пацыентамі – рускімі літаратарамі.

“*Тарас на Парнасе*” і “*Без Тараса на Парнасе*”, творы XIX і XX ст., маюць шэраг падобных рыс. Гэтыя тэксты аб’ядноўваюць:

а) Назва. М. Танк “пераварнуў” назву паэмы К. Вераніцына, што, з аднаго боку, указвае на вядомы твор, а з іншага боку падкрэслівае адрозненні паміж творамі (нібы аўтар гаворыць: гэта нешта іншае, новае; і сапраўды, героі – пісьменнікі ўжо не XIX, а XX ст.). У дадзеным выпадку дарэчы будзе згадаць іншыя сатырычныя творы XIX ст., напрыклад, паэму “*Энеіда навыварат*”, заглавак якой таксама ўказвае на твор-першакрыніцу – “*Энеіду*” Вергілія. Праўда, у дадзеным выпадку мы не можам казаць менавіта пра традыцыі XIX ст., бо “перавернутыя” “*Энеіды*” існавалі і ў XVII, і ў XVIII ст. (напрыклад, “*Вергілій навыварат*” П. Скарона).

б) Сюжэт. М. Танк выкарыстоўвае прадстаўленую ў паэме К. Вераніцына камічную сітуацыю, у якую трапілі пісьменнікі: адны аўтары маюць права прайсці на Парнас, паколькі заслужылі сабе месца сваім талентам (Я. Колас, П. Броўка, П. Глебка, А. Куляшоў і г.д.), іншыя з усіх сіл імкнуцца туды трапіць, але не могуць, бо за ўваходам пільна сочаць К. Крапіва і М. Лынькоў. Пры гэтым апісанне дзеянняў і першых, і другіх выклікае ўсмішку. Напрыклад, “пільнейшы брамнік” М. Лынькоў нагадвае адначасова і апостала Пятра, які стаіць пры ўваходзе ў рай і трымае ключ ад яго, і ўзброенага (ключ нагадвае браўнінг), цалкам змянога ахоўніка, якога хвалююць матэрыяльныя каштоўнасці: “Што вы, чады? // Трэба ведаць вам парадак: // Тут, за гэтымі дзвярымі, // Па пяцьсот рублёў ліміт, // Прамтавары, ганарары, // Скураных пальто па пары, // Шафы для бібліятэкі, // Lekі з лепшае аптэкі, // Непрадбачаныя фонды, // Дапамогі ад Літфонда...”²⁴). А К. Крапіва заклікае “не верыць на слова” і прапускаць толькі тых, у каго ёсць адпаведныя дакументы. Тое, што менавіта М. Лынькоў з’яўляецца ў творы брамнікам, не выпадкова, паколькі з 1938 па 1948 гг. пісьменнік быў старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

У сюжэтах твораў XIX і XX стст. ёсць падабенства, аднак у М. Танка няма такога злоснага высмейвання аўтараў, як у К. Вераніцына. У паэме “*Тарас на Парнасе*” літаратары апісваюцца нібыта звонку, аднак, разам з тым вымалёўваюцца іх якасці як пісьменнікаў і як людзей: “Гляджу сабе – аж гэта сівы, // Кароткі, тоўсты, як кабан, // Плюгавы, дужа некрасівы, // Крычыць, як ашалелы, пан. // Нясе вялікі мех пан гэты, // Паўным-паўнюсенька набіт. // Усё там кніжкі ды газеты, // Ну, як каробачнік які!”²⁵. Гэта можна патлумачыць тым, што М. Танк як-ніяк апісвае сваіх жывых сучаснікаў (ужо былі выпадкі, калі “зубры з рознымі ганаровымі, навуковымі і духоўнымі званнямі”²⁶ крыўдзіліся на М. Танка з-за сатырычных вершаў і эпіграфаў). Пад вершам была прыпіска: “*Рэпартаж з Пленума Саюза Савецкіх*

²⁴ М. Танк, “Без Тараса на Парнасе” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 2. Вершы (1939 – 1954), Мінск 2006, с. 427.

²⁵ Тарас на Парнасе: народная паэма, рэд. А. Пісьмянкоў, Мінск 2003, с. 14.

²⁶ М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 9. Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959), Мінск 2009, с. 266.

Пісьменнікаў Беларусі”. М. Танк пералічвае толькі жывых літаратараў. Напрыклад, не згадваюцца Я. Купала, К. Чорны і інш. У М. Танка паказваецца “Парнас” “зямны”, з усімі зямнымі выгодамі, у К. Вераніцына – Парнас міфалагічны (зрэшты, пісьменнік змешвае Парнас і Алімп). На вялікі жаль, у дзённіку М. Танка за 1946 г. няма асаблівых згадак пра падзеі, якія можна было б звязаць з творам “*Без Тараса на Парнасе*” (М. Танк піша: “Закінуў свой дзённік. Не ведаю, ці варта мне да яго і вяртацца”²⁷.) Аднак, адну заўвагу, зробленую 15.VI.1946, адзначым: “Усё больш крытычна адношуся да сучаснай нашай паэзіі. Пакуль што найбольш абнадзейваюць А. Куляшоў і П. Панчанка. Цікава, што чакае нас за небасхілам іх паэзіі?”²⁸. У вершы “*Без Тараса на Парнасе*” М. Танк таксама згадвае гэтых пісьменнікаў: “Хто там новы ўзышоў? // Едзе, едзе Куляшоў! // На “Цымбалах” гучна грае, // “Сцяг брыгады” ўздывае, // Выязджае на Парнас // На карове-перадойцы, // З малаком у кожнай дойцы”²⁹. “Вылез Панчанка з вагону, // І не зняў яшчэ пагоны, // Ды, шукаючы папас, // Прэцца проста на Парнас”³⁰.

Прадстаўленая ў паэме К. Вераніцына праблема імкнення пасрэдных пісьменнікаў заняць месца сярод літаратурных геніяў хвалявала М. Танка. Калі ў гумарыстычным творы “*Без Тараса на Парнасе*” беларускі аўтар выкарыстоўвае мяккі гумар (ён не кідае нейкіх абвінавачванняў), то ў іншых вершах, у тых, дзе ён не згадвае канкрэтных асобаў, дастаткова злосна высмейваюцца вобразы бяздарных, але фанабэрыстых людзей. Напрыклад, верш “*Эпітафія*”: “Тут закончыў свой шлях, дзякуй богу, // Пад плітою магільнай ляжыць // Графаман, пры жыцці якога // Было можна толькі хваліць”³¹. Ці верш “*Вучань класікаў*”: “У Гамера ён вучыўся быць сляпым, // У Байрана – кульгаць, // У Поля Фора – донжуаніць, // У Хемінгуэя – піць віскі... // І дзівіцца: чаму яго // Не лічаць класікам”³².

в) Ананімнасць. Доўгі час існавала пытанне, звязанае з аўтарствам “*Тараса на Парнасе*”. Змяшчаючы верш “*Без Тараса на Парнасе*” ў часопісе “*Вожык*”, М. Танк не імкнуўся раскрыць сябе, як аўтара, таму твор быў падпісаны псеўданімам Янка Лупаты, якім, акрамя самога М. Танка, карысталіся Я. Брыль, М. Лужанін, П. Панчанка. Ды і ў вершы пісьменнік паспрабаваў адвесці ад сябе падзэрэнні, прадставіўшы ў камічным свеце самога сябе: “Ажно цёмна стала ранкам, // Аж гара раве пад танкам, // Аж дыміць, гарыць трава, // Аж здзівіўся Крапіва: // Ці не пахне зноў вайною? //

²⁷ М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 9. Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959), Мінск 2009, с. 389.

²⁸ М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 9. Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959), Мінск 2009, с. 388.

²⁹ М. Танк, “Без Тараса на Парнасе” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 2. Вершы (1939 – 1954), Мінск 2006, с. 426.

³⁰ М. Танк, “Без Тараса на Парнасе” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 2. Вершы (1939 – 1954), Мінск 2006, с. 428.

³¹ М. Танк, “Эпітафія” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 3. Вершы (1954 – 1964), Мінск 2007, с. 198.

³² М. Танк, “Вучань класікаў” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 4. Вершы (1964 – 1972), Мінск 2007, с. 190.

Прэцца Танк праз небасхіл // На 120 конскіх сіл // І крычыць “*Вастрыце зброю*”! // Нарабіў ён столькі пылу, // Проста вочы засляпіла “³³”.

г) **Выкарыстанне фальклору.** Паэма “*Тарас на Парнасе*” мае казачны сюжэт, падарожжа героя на Парнас можна параўноўваць з падобнымі фантастычнымі падарожжамі ў іншасвет, якія сустракаюцца ў фальклорных тэкстах. Верш М. Танка мае традыцыйны для фальклорных тэкстаў канец: “Я там з краю пастаяў, // Сэнс прамой занатаваў // І ў вершы пераклаў, // Хоць гарэліцы не піў, // Але вусны памачыў”³⁴. Разам з тым, заканчэнне твора вяртае чытача да паэмы XIX ст. (можна параўнаць фіналы верша М. Танка і паэмы К. Вераніцына: “Дык вось што бачыў наш Тарас, // К багам узлезшы на Парнас. // Ён гэта мне апавядаў, // А я ў паперку запісаў”³⁵). Акрамя таго, толькі напрыканцы верша М. Танка нарэшце згадваецца Тарас, які некалі таксама быў на Парнасе.

д) **Атмасфера своеасаблівага па-карнавальнаму ўпарадкаванага хаосу.** Карнавал дазваляе вольна абіраць сабе маску, якая не абавязкова залежыць ад індывідуальнасці чалавека. У паэме “*Тарас на Парнасе*” героі нібы носяць маскі. Некаторыя спрабуюць выдаць сябе за таленавітых, вартых павягі пісьменнікаў, аднак іх сутнасць становіцца відавочнай праз іх паводзіны. Тарас, як чалавек старонні і неабцяжараны залежнасцю ад пісьменніцкага асяроддзя (яму не трэба друкавацца ў часопісах і, як цёмны селянін-невук, ён можа дазволіць сабе выказацца непаважна пра знакамітых людзей), вельмі тонка прыкмячае пэўныя асаблівасці пісьменнікаў і знаходзіць для кожнага пацешныя і чыста сялянскія параўнанні. Увесь антураж ля падножжа Парнаса нагадвае кірмаш з яго прыцэньваннем, штурханінай, крыкамі, гандлем і жаданнем найхутчэй збыць свой тавар (у дадзеным выпадку гэта – талент, кніжкі).

Калі пісьменнікі становяцца падобнымі да гандляроў, то багі апранаюць маскі сялян. Ці нават хутчэй наадварот: сяляне носяць маскі багоў. Імёны ў багоў, як і належыць, старажытнагрэчаскія альбо старажытнарымскія. Аднак простыя паводзіны, сялянскі побыт і выгляд багоў ніяк не стасуюцца з важкімі і гучнымі зеўсамі, марсамі, венерамі і г. д. У паэме перавернута традыцыйнае ўяўленне пра стан рэчаў у сусвеце: сяляне жывуць на Парнасе, у той час як пань-“пісацелі” стаяць недзе ля падножжа гары і ўсёй душой прагнуць трапіць на вяршыню. Пры гэтым у багоў-сялян адсутнічае панская ўладарнасць, пагарда да “чорнай” працы. Нязванага госця Тараса яны прымаюць вельмі добра, кормяць і нават дахаты адпраўляюць з суправаджэннем. Прыраўноўванне багоў да сялян смяшыць, але ніколі не прыніжае іх. Нягледзячы на тое, што багі толькі імёнамі, а не ладам жыцця, нагадваюць жыхароў Алімпа, асноўныя функцыі кожнага адпавядаюць міфалагічным. Селянін Зеўс, галоўны над багамі, як і належыць яму, кіруе,

³³ М. Танк, “Без Тараса на Парнасе” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 2. Вершы (1939 – 1954), Мінск 2006, с. 426-427.

³⁴ М. Танк, “Без Тараса на Парнасе” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 2. Вершы (1939 – 1954), Мінск 2006, с. 430.

³⁵ Тарас на Парнасе: народная паэма, рэд. А. Пісьмянкоў, Мінск 2003, с. 25.

сялянка Геба ўсіх корміць і г. д. Імёны герояў і ёсць іх маскі, якім яны спрабуюць адпавядаць. Між іншым, гэтая карнавальнасць паэмы з яе зменай масак, своеасаблівым пераапрапаннем і прымерваннем чужога статусу была выдатна прыкмечаная драматургам С. Кавалёвым пры напісанні сучаснай п'есы “*Тарас на Парнасе*”.

Атмасфера своеасаблівага па-карнавальнаму ўпарадкаванага хаосу пануе і ў вершы М. Танка. Пісьменнікі мітусяцца, хвалююцца, выкарыстоўваюць пэўныя сродкі, каб патрапіць на Парнас. А. Куляшоў грае на “*Цымбалах*”, нясе “*Сцяг брыгады*”. М. Танк едзе на танку. “Ілля Гурскі не прарок, // А гнілля шмат навалок. // Спляжыў лесу дзесяціну, // Пер’я з двух гусей спісаў // І атраманту кварцінай // Стог паперы змарнаваў. // Гарадзіў ён, гарадзіў – // Полк салдатаў напладзіў”³⁶. Тое, з чым з’яўляюцца літаратары на Парнас, звязана непасрэдна з іх творчасцю, з тым, пра што яны пісалі, але аўтар малое дастаткова абсурдную карціну, бо атрымліваецца, што героі ці прадметы з твораў пераходзяць мяжу паміж рэальнасцю і мастацкім светам і дапамагаюць свайму бацьку-аўтару. Напрыклад, Я. Колас не толькі напісаў паэму, ён жыве ў “*Новай зямлі*”. Уяўленне пра паэтычны свет, як пра па-карнавальнаму ўпарадкаваны хаос характэрна для некаторых твораў М. Танка. Можна, напрыклад, згадаць верш “*У доме творчасці і адпачынку*”: “Кожны дзень пад гітару паяе // Нейкая Дзэдэмона Пятроўна, // А зайздросны Атэла яе // Ноччу звоніць ёй па тэлефоне. // Класікі граюць шумна ў казла. // Жонкі іх абмяркоўваюць творы. // Пад акном – хрыплы лямант асла, // Ды злуецца бяссоннае мора. // За сцяною – гармідар, садом. // Дзеляць славу, спраўляюць памінкі? // І які чорт назваў гэты дом // Домам творчасці і адпачынку!”³⁷.

М. Танк, выкарыстоўваючы паэму XIX ст., па-сутнасці паказаў, што з таго часу мала што змянілася, хіба няма ўжо Тараса, які некалі выпадкова патрапіў на Парнас. На сучасным для М. Танка Парнасе выпадковых няма, бо ўсе пісьменнікі праходзяць толькі па адпаведных дакументах. Верш “*Без Тараса на Парнасе*” з’яўляецца своеасаблівым звяном у ланцужку сатырычных твораў пра пісьменнікаў. Пазнейшы твор, “*Сказ пра Лысую гару*” таксама працягвае традыцыі беларускай літаратуры XIX ст. Арыентуючыся на вядомыя тэксты XIX ст., аўтары XX ст. не толькі выкарыстоўваюць мастацкія знаходкі мінулага, але і ствараюць нешта арыгінальнае. Дзякуючы такім творам, як верш М. Танка “*Без Тараса на Парнасе*”, чытач можа паглыбіцца ў літаратурны свет сярэдзіны XX ст.

Літаратурная класіка не страчвае сваёй актуальнасці. Яе мадэрнізацыя – доказ гэтаму. Сапраўдны мастацкі тэкст – бясконцы для прачытання. Наяўнасць новых інтэрпрэтацый, спробы адаптаваць тэкст да пэўнай аўдыторыі, да пэўнага часу выкліканы найчасцей неабходнасцю звярнуцца да знакамітых тэкстаў, данесці важныя ідэі, праблемы, якія

³⁶ М. Танк, “Без Тараса на Парнасе” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 2. Вершы (1939 – 1954), Мінск 2006, с. 429.

³⁷ М. Танк, “У доме творчасці і адпачынку” [у:] М. Танк, Збор твораў у 13 тамах, т. 3. Вершы (1954 – 1964), Мінск 2007, с. 288.

прадстаўленыя ў творах, да сучаснікаў.

Тычына С.М.)

ВОБРАЗ ПЛАЧКІ Ў ТВОРЧАСЦІ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

У паэмах і вершах Янкі Купалы (“Сон на кургане”, “Ваўкалак”, “Хохлік”, “Ў вечным боры”, “Русалка”, “На Дзяды”, “Зімою” і інш.) сустракаюцца звышнатуральныя істоты, паходжанне якіх звязана з беларускімі фальклорам і міфалогіяй: русалка, хохлік, вадзянік, лесавік, відма, чорны, ваўкалак, здань, цемнатвор і інш. Некаторыя з іх з’яўляюцца на старонках твораў паэта ў тым жа самым абліччы, у якім іх можна сустрэць у фальклорных тэкстах (ваўкалак, русалкі, хохлік). У іншых жа вобразах толькі ўгадваюцца рысы міфалагічных персанажаў. Напрыклад, у вершы “Ў вечным боры...” ўзнікаюць вобразы “цемнатвораў”, якія ўвасабляюць вар’яцтва, нестрыманую і дзікую весялосць, цёмны бок быцця: “Ў вечным боры цемнатворы // Скачуць, плачуць, веселяцца; // Жнуць, збіраюць дзіва-жніва // Ў сонным полі, ў горкай долі” [4, с. 54]. Даследчык М. Грынчык адзначаў, што дадзеныя вобразы дазволілі паэту выказаць свае рэвалюцыйныя настроі ва ўмовах жорсткай цэнзуры: “Малюнак дзікай начной оргіі “цемнатвораў” успрымаецца як перамога антынародных сіл, якія святкуюць часовую перамогу над “яснаглядамі”. /.../ Жыццёвы сэнс алегорый надзвычай выразны і актуальны, ён адлюстраваны дэмакратычныя, рэвалюцыйныя настроі перадавой часткі беларускай творчай інтэлігенцыі, яе непрыняцце царскай палітыкі тэрору і палітычнай рэакцыі пасля задушэння Рэвалюцыі 1905-07. Выкрывальны пафас верша не абмяжоўваецца паказам падзей і мінулага – шырокі грамадскі рэзананс твор атрымліваў ад імкнення твора асудзіць прыгнечанне і дыктат, як бесчалавечныя прынцыпы” [3, с. 604]. Несумненна, вобразы верша з’яўляюцца складанымі і неадназначнымі. Калі, напрыклад, з цемнатворамі больш ці менш зразумелая сітуацыя (яны ўяўляюць сабой сілы зла), то пытанне, хто такія “яснагляды”, на наш пагляд, застаецца адкрытым, бо ў творы няма ніякіх намёкаў (акрамя самой назвы “яснагляды”) на тое, што яны – станоўчыя сілы, якія супрацьпастаўляюцца “цемнатворам”: “Ночай ходзяць, днём заводзяць, // Твораць, мораць яснагляды; // Веюць, сеюць плесні ў песні // На палаці ў кволай хаце” [4, с. 54]. Калі аўтар меў на ўвазе тое, што цемнатворы мораць яснаглядаў (супрацьлеглыя сілы), то чаму ён напісаў: “Твораць, мораць яснагляды [вылучана С.Т.]” [4, с. 54]? Можна быць яснагляды ў вершы – гэта не іншыя сілы, а хутчэй здольнасць ясна бачыць і правільна меркаваць пра падзеі (бачыць праўду)? Наогул у гэтым вершы амаль што кожнае слова патрабуе пэўнага тлумачэння. Напрыклад, словы “днём заводзяць” можна разумець як “кіруюць днём” ці “пачынаюць днём”. А як можна патлумачыць словы “твораць”, “мораць”? Ствараюць і знішчаюць? Здзяйсняюць нейкія дзеянні, можа, злачынствы і забіваюць ці даводзяць да стомы, усыпляюць? У творы

прысутнічае шмат аўтарскіх аказіяналізмаў. Аўтар выкарыстоўвае словы не ва ўласцівых ім значэннях, што ўскладняе разуменне асобных радкоў твора. Па-сутнасці, у гэтым вершы любое слова становіцца таямнічым, бо аўтар укладвае ў яго свой асаблівы сэнс.

Некаторыя фантастычныя персанажы ў творах Я. Купалы не маюць імёнаў, але іх можна суаднесці з пэўнымі фальклорнымі вобразамі. Так у паэме “На Дзяды” сустракаецца вобраз журботнай здані, якую можна пабачыць на кургане. У гэтай здані ўгадваюцца рысы Плачкі (“жаночая міфалагічная постаць, вядомая пераважна з тэрыторыі паўночнай і паўночна-заходняй Беларусі” [7, с. 382]) – таямнічай кабеты, якая наракае на свой лёс або аплаквае нейкае гора. Вобраз Плачкі беларускаму чытачу знаёмы дзякуючы літаратурнай апрацоўцы паданняў, якую здзейсніў у сваім творы “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях” Я. Баршчэўскі. Вобразы з твораў Я. Купалы і Я. Баршчэўскага маюць шмат агульнага. Па-першае, гэта кабеты, якія з’яўляюцца ў знакавых месцах (руінах, курганах), што дазваляе меркаваць пра тое, што яны нешта ахоўваюць, магчыма, скарбы (прычым, можа мецца на ўвазе не матэрыяльны скарб, а нацыянальная каштоўнасць, памяць пра нейкія падзеі або людзей). Праўда, у Я. Купалы няма канкрэтных указанняў на тое, чаму Плачка з яго твора знаходзіцца на кургане (у творах беларускага пісьменніка гэтае месца набывае сімвалічны сэнс, дастаткова згадаць назвы твораў: “Сон на кургане”, “Курган”, “Курганы”). Калі суаднесці сімвал кургана ў гэтым творы і ў паэме “Курган”, то можна выказаць меркаванне наконт таго, што там, магчыма, была пахаваная жанчына, якая пазней стала Плачкай. Тым болей, што ў гусяра з паэмы “Курган” падобны да Плачкі лёс (у дачыненні да яго, як і ў дачыненні да Плачкі з паэмы Я. Купалы, была здзейснена несправядлівасць) і ён таксама час ад часу з’яўляецца на сваім кургане: “Лет за сотню звёў час, ці і болей мо лет, // Зацвілі пераказы ў народзе; // Кажуць людзі: ў год раз ночкай з гусямі дзед // З кургана, як снег, белы выходзе. // Гуслі строіць свае, струны звонка звіняць. // Жменяй водзіць па іх абамлелай, // І ўсё нешта паяе, што жывым не паняць, // І на месяц глядзіць, як сам, белы” [5, с. 58].

Другое, што яднае вобразы жанчын-зданяў з твораў Я. Купалы і Я. Баршчэўскага, – гэта скаргі, якія чуюць ад Плачкі людзі. У Я. Баршчэўскага Плачка з’яўляецца ў розных месцах і аплаквае многіх (загінулых, памерлых, закатаваных), смуткуе, што людзі сталі хцівыя, прагныя да грошай і золата, не разумеюць, што сапраўдны скарб – гэта не матэрыяльнае багацце (пры гэтым шчодро адорвае грошамі тых, хто падаўся ёй добрым чалавекам). Аднак людзі чулі ад яе словы, што яна гаруе з-за сваіх дзяцей: “Былі і такія цікаўныя, што, чуючы лямант дзіўнае кабеты, падышлі ў вечаровым змроку да яе і са слоў, якія пачулі, зразумелі, што нейкая нешчаслівая маці плача па сваіх дзецях” [1, с. 167]. Прычынай слёз Плачкі з паэмы Я. Купалы таксама з’яўляюцца дзеці. Згодна з фальклорнымі традыцыямі іх у гераіні паэмы было трое: двое сыноў былі кепскія, а трэці – добры (праўда, добрым аказаўся не малодшы, а старэйшы сын): “Працавітага

быў першы // Складу і нагібу, // Так, здаецца, што й памершы // Ёсё араў,
касіў бы. // За другім была ахвота // К лежні, к панаванню; // За чужой бы
жыў работай, // Спаў бы да змяркання. // Трэці ўсіх бы толькі мучыў – //
Склад меў быці катом, // З паганякаю на ўзруччы // К здзекам быў заўзятым”
[5, с.76]. На першы погляд здаецца, што ў Я. Баршчэўскага пад дзецымі, з-за
якіх бядуе Плачка, разумеюцца розныя людзі, не спалучаныя кроўнымі
сувязямі, беларусы ў цэлым, у той час як у Я. Купалы гутарка ідзе якраз пра
сямейныя стасункі, пра родных дзяцей і братоў. Аднак, далейшы трагічны
лёс Плачкі і яе старэйшага сына, а таксама занадта жорсткія, бесчалавечныя
ўчынкі малодшых дзяцей (сярэдні брат “ў плуг запрог свайго браточка //
Навек, да сканання, // А мяне асенняй ночкай // Выгнаў на бадзянне” [5, с.
77]; малодшы брат “над старэйшым братам ставіў // Стражы і запоры, // Цела
ранамі крываўіў, // Зdzeкаваўся ў горы /.../” [5, с.77] , над маці ўчыніў суд,
пазбавіўшы яе статусу маці (“я – не я ўжо” [5, с.77]), і распяў на крыжы),
даюць падставы меркаваць, што вобразы трох братоў, трох дзяцей – гэта
сімвалы, а вобраз самой Плачкі ўяўляецца шырэй, чым вобраз пакрыўджанай
дзецымі жанчыны.

У артыкуле “Паэт і казачнік з азёрнага краю” даследчык М. Хаўстовіч
выказвае меркаванне, што Плачка ў творы “Шляхціц Завальня, або Беларусь
у фантастычных апавяданнях” – гэта ўвасабленне самой Беларусі, якое
смуткуе з-за сваіх дзяцей – беларусаў: “Забытая амаль усімі Плачка-Беларусь
мусіць апрануць сялянскі строй, бо вышэйшыя класы беларускага грамадства
адварнуліся ад Яе, ім непатрэбна Яе Жывая вада, што, пэўна, не аднаму б
абудзіла ягоную нацыянальную самасвядомасць. Паны і шляхта нічога не
хочуць ведаць пра Плачку, пагардліва глядзяць на сялянскую сірату.
Наадварот, яны звязваюцца з Чарнакніжнікамі, аддаюць свой край пад уладу
Белае Сарокі, гаспадыні Паўночнае краіны (выдатны алегарычны вобраз
Кацярыны II!), а самі ў вобліку мядзведзяў вартуюць яе багацці; яны
наводзяць на Беларусь асташоў, якія нішчаць нашу прыроду ды псуюць
норавы люду” [8, с. 22]. Усе вышэйадзначаныя словы слухныя і ў дачыненні
да твора Я. Купалы. Нягледзячы на тое, што Плачка сцвярджае, што яна –
княжацкага роду, старэйшы сын займаецца сялянскай працай. Пазней яна
апавядае, што дзеці зрабілі з яе “сірату” (як у Я. Баршчэўскага: “Няўжо гэта
тая самая Плачка, якую бачылі ў ваколіцах Полацка і ў іншых кутках
Беларусі, прыходзіць у абліччы сялянскае сіраты” [1, с.173]). Паны і шляхта
ў творы Я. Купалы былі паказаны праз вобразы малодшых дзяцей.
Мяркуюцца, што аўтар невыпадкова не пайшоў за фальклорнай традыцыяй,
згодна з якой найчасцей самым добрым і разам з тым самым пакрыўджаным
аказваецца малодшае дзіця. Пісьменнік паказвае, што старэйшы брат (а
значыць галоўны, першы) – селянін – больш працавіты, больш прывязаны да
роднага дому. Гэта сын, які паважае сваю маці, і з яго павінны браць прыклад
малодшыя (г.зн. паны і шляхта), павінны слухацца яго. Жорсткасць
малодшых братоў тлумачыцца аўтарам тым, што, як і ў Я. Баршчэўскага,

шляхта павярнулася ў бок “чужых”: “пайшлі к салодшай ласцы без прычыны”, “утапілі ў чужаніцы душы” [5, с. 76].

Такім чынам, вобраз Плачкі ў паэме “На Дзяды”, як і ў творы “Шляхціц Завальня”, можна супаставіць з вобразам Беларусі, якая аплаквае сваіх мужных, працавітых, пакрыўджаных дзяцей, а таксама свой горкі лёс, які склаўся нешчасліва, дзякуючы намаганням дзяцей-зdraднікаў. Наогул, многія жаночыя вобразы, якія сустракаюцца ў творчасці Я. Купалы, маюць непасрэдную сувязь з вобразам Беларусі. Як адзначае П. Васючэнка ў манаграфіі “Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм” у Я. Купалы “жанчына – *Маці, Жонка, Невеста* [тут і далей вылуч. аўт. – С.Т.] – увасабленне *Беларусі ў розных часавых вымярэннях (мінуўшчына, сучаснасць, будучыня)*” [2, с. 62]. Там жа даследчык піша: “Жанчына, як ужо адзначалася, у Купалы з’яўляецца то ў абліччы *Маладой* (Паўлінка, Аленка, Зоська), то *Старой* (Гануля, Марыля). *Вяселле ў гэтым кантэксце выглядае як свята і Маладой Беларусі (вызваленне, незалежнасць, шчасная будучыня) і Старой (магчымасць адраджэння, паўтарыцтва ў дзеях, у нашчадках, перадача ім спадчыну, скарб)*” [2, с. 63].

Несумненна, вобразы Плачкі ў творах Я. Баршчэўскага і Я. Купалы маюць шмат агульнага. Прычым, згодна з меркаваннем М. Хаўстовіча, у Я. Баршчэўскага гэты таямнічы вобраз узнікае ў выніку пераасэнсавання галоўнага вобразу “Трэнасу” М. Смярыцкага, у той час як вобраз з паэмы “На Дзяды” верагодна з’яўляецца ў тым ліку дзякуючы гэтаму пераасэнсаванню. Несумненным бачыцца і тое, што праз гэтыя вобразы аўтары імкнуліся перадаць у першую чаргу тыя праблемы, якія іх вельмі турбавалі, – гэтыя праблемы былі звязаныя з лёсам Беларусі, з яе далейшым шляхам, а таксама з яе “дзецьмі”, якія здольныя загубіць, знішчыць свой край і свой народ не горш за чужынцаў.

Спіс літаратуры

8. Баршчэўскі, Я. Выбраныя творы / Я. Баршчэўскі // Укладанне, прадмова і каментарыі М. Хаўстовіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1998. – 480 с.
9. Васючэнка, П.В. Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм/ П.В. Васючэнка. – Мінск: МДЛУ, 2004. – 155 с.
10. Грынчык М.М. “Ў вечным боры...” / М.М. Грынчык // Янка Купала: Энцыклапедычны даведнік/ БелСЭ. – Мінск: БелСЭ, 1986. – С. 604.
11. Купала, Я. Ў вечным боры... / Я. Купала // Поўны збор твораў: У 9 т. Т. 3. Вершы, пераклады 1911 – 1914 // Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 1997. – С. 54.
12. Купала, Я. Поўны збор твораў: У 9 т. Т. 6. Паэмы. Пераклады // Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 1999. – 430 с.
13. Купала, Я. Чаму плача песня наша? / Я. Купала // Поўны збор твораў: У 9 т. Т. 8. Артыкулы, нататкі, выступленні. Калектыўныя творы. – Мінск: Маст. літ., 2002. – С. 26-28.

14. Санько, С. Плачка / С. Санько // Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч [і інш.]. – Мінск, 2004. – С. 163-166.
15. Хаўстовіч, М.В. Паэт і казачнік з азёрнага краю / М.В. Хаўстовіч // Баршчэўскі, Я. Выбраныя творы / Укладанне, прадмова і каментарыі М. Хаўстовіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1998. – С. 5-28.

Тычына С.М.

АСАБЛІВАСЦІ СПАЛУЧЭННЯ РЫС РОЗНЫХ ПЛЫНЯЎ У ТВОРЧАСЦІ ЯНКІ КУПАЛЫ

Сусветны літаратурны працэс першай паловы XX ст. вызначыўся разнастайнымі мастацкімі эксперыментамі, якія тычыліся як формы, вобразаў, так і зместу твораў. У гэты час ўзнікалі шматлікія мастацкія плыні, якія суіснавалі, узаемаўзбагаліся і дапамагалі аўтару намагацца свой ўласны творчы шлях. Яскравыя прыклады спалучэння рыс розных мастацкіх плыняў ў беларускай літаратуры можна назіраць у творчасці пісьменнікаў пачатку XX ст.: Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, З. Бядулі, М. Гарэцкага і інш.

У мастацкіх тэкстах Я. Купалы беларускія даследчыкі адзначалі рысы рамантызму, рэалізму і сімвалізму. Найбольш увагі літаратуразнаўцы ўдзялялі праявам рамантызму ў тэкстах беларускага класіка. Пра што сведчыць і артыкул “Романтызм творчасці Янкі Купалы” ў энцыклапедычным даведніку 1986 года, у той час як іншым плыням асобнага месца ў манументальнай працы не знайшлося. Тым не менш у тым жа артыкуле гутарка ідзе і пра рэалізм, які ў творчасці Я. Купалы цесна звязаны з рамантызмам: “У К. амаль няма вобразаў, створаных чыста рэаліст. сродкамі тыпізацыі: адметны, вельмі своеасаблівы купалаўскі рэалізм амаль заўсёды ідзе побач з рамантызмам, з “матэрыялізацыяй” суб’ектыўнага пачатку, які не можа знайсці апоры ў тыповасці характараў і абставін” [6, с. 524]. Сімвалізм, як блізкі паэту напрамак, не згадваецца ў даведніку наогул (у артыкуле “Сімвал у творчасці Янкі Купалы” У. Конан адзначае, што сімваліка беларускага аўтара арганічна спалучае рэалістычныя і рамантычныя пачаткі [3, с. 558]), што тлумачыцца асаблівасцямі развіцця літаратуразнаўства ў той час, бо І. Навуменка, аўтар артыкула “Романтызм творчасці Янкі Купалы” ўжо ў раздзеле “Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя” (1999 г.), які быў прысвечаны творчасці паэта, піша: “Янка Купала не прайшоў міма пэўных мастацкіх форм, выпрацаваных паэтамі-сімвалістамі і імпрэсіяністамі, яны мелі на яго бясспрэчны ўплыў” [7, с. 132]. Надзвычай цікавае даследаванне, прысвечанае праявам сімвалізму ў творчасці Янкі Купалы, было праведзена П. Васючэнкам у манаграфіі “Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм”.

Наогул, калі разглядаць літаратурную спадчыну Янкі Купалы з пункту погляду асаблівасцей той або іншай плыні, вынікае, што значная частка яго твораў ўтрымлівае адначасова рысы розных кірункаў. Так, рамантызм праявіў сябе ў:

- сувязі з фальклорам (напрыклад, фальклорныя вобразы з’яўляюцца ў паэмах “Сон на кургане”, “На Дзяды”);
- з’яўленні спецыфічнага рамантычнага героя-бунтара (такія героі сустракаюцца ў паэмах “Курган”, “Бандароўна” і інш.);
- мастацкім максімалізме (героі мусяць зрабіць выбар паміж ганьбай і смерцю, падзяляюцца на станоўчых і адмоўных, як, напрыклад, у вышэйадзначаных паэмах);
- цікавасці да нацыянальнай гісторыі (паэма “Тарыслава”);
- прадстаўленні ў творах іерархічнай карціны свету, дзе матэрыяльнае падпарадкоўваецца духоўнаму (у творах “Курган”, “Бандароўна” паказана, што праўда, справядлівасць, годнасць, прынцыпы, жыццёвыя пазіцыі больш каштоўныя чым золата і для герояў яны важней нават за ўласнае жыццё);
- цікавасці да пачуццяў і перажыванняў чалавека (вершы “Маё цярдзенне”, “Быў гэта сон”);
- ідэалізацыі (гераіня паэмы “Бандароўна” з’яўляецца ўвасабленнем ідэалу вонкавай і ўнутранай прыгажосці);
- з’яўленні двух светаў (у драматычнай паэме “Сон на кургане” гэтыя светлы суіснуюць).

Рэалізм у творчасці Янкі Купалы выявіўся ў:

- прытрымліванні ў некаторых творах прынцыпу жыццёвай праўды (аўтар, несумненна, робіць акцэнт на жыццёвай сітуацыі, калі апісвае праблемы сям’і Зяблікаў у драме “Раскіданае гняздо”);
- сацыяльным аналізе і гістарызме мыслення (Янка Купала імкнуўся звярнуць увагу на праблемы, якія існуюць у грамадстве і якія ўзніклі ў сувязі з пэўнымі сацыяльна-гістарычнымі абставінамі; гэта знайшло адлюстраванне, напрыклад, у яго творах, прысвечаных беларускаму мужыку (“Мужык”, “Што ты спіш?”, “Пашкадуй мужыка”));
- крытычных адносінах да існуючых праблем (беларускі аўтар не толькі прадстаўляе праблему, але і засяроджваецца на выкрыванні заганных бакоў жыцця, чалавечых дзеянняў, несправядлівасці і г.д. як, напрыклад, у п’есе “Тутэйшыя”, паэме “Калека”);
- паказе ўзаемадзеяння чалавека і грамадства, якое можа зламаць чалавека, вымушае яго падпарадкавацца, прыняць законы, па якіх жыве большасць людзей (гэта выяўляецца ў творы “Раскіданае гняздо”, напрыклад, у эпізодах, звязаных са старэйшым пакаленнем: Лявона Зяблікам, які заканчвае жыццё самагубствам, і Марыляй Зяблік, якая шые сваім дзецям торбачкі);
- з’яўленні негераічнага героя (ці, інакш кажучы, звычайных, нічым не адметных, не здатных да подзвігаў людзей, якія можна сустрэць, у прыватнасці, у п’есах Я. Купалы).

З такой характарыстыкай рэалізму як тыпізацыя, як ужо адзначыў І. Навуменка, ёсць пэўныя праблемы. З аднаго боку, большасць галоўных герояў Я. Купалы з’яўляюцца яркай індывідуальнасцю, гэта людзі са сваімі

поглядамі і меркаваннямі, яны выбіваюцца з шэрагу іншых людзей, з іншага – аўтар часцей выбірае прадстаўнікоў пэўнага асяроддзя (напрыклад, сялян) і на іх прыкладзе паказвае спецыфіку жыцця і фарміравання характару чалавека з пэўнага сацыяльнага слоя. У п’есе “Тутэйшыя” найбольш выявілася схільнасць пісьменніка да тыпізацыі ў вобразах Мікіты Зноска, Насты Пабягунскай, Заходняга і Усходняга вучоных і г.д.

Існуе яшчэ адзін момант, які яднае творчасць Янкі Купалы з творчасцю пісьменнікаў-рэалістаў: цікавасць да дзіцячых вобразаў і вобразаў падлеткаў як самастойных асоб, не статычных, а актыўных, дзейсных персанажаў. Справа ў тым, што да XIX ст., да з’яўлення твораў рэалістаў Ч. Дзікенса, Ф. Дастаеўскага, Л. Талстога ў літаратуры вельмі мала ўвагі ўдзялялася менавіта дзецям, жыццю і характары якіх фактычна не разглядаліся падрабязна. Не былі прадстаўлены і праблемы, звязаныя з эксплуатацыяй, здзекамі з дзяцей. Менавіта аўтары-рэалісты найбольш поўна прадставілі праблему пакрыўджанага безабароннага дзіцёнка, які поўнасьцю залежыць ад дарослых пры тым, што дзіця з’яўляецца ўжо асобай. Такі пункт погляду (дзіця і падлетак – гэта асоба) прадстаўлены ў творы Янкі Купалы “Раскіданае гняздо”. У драме мы сустракаем чатырнаццацігадовага Данілку, які здаецца мудрэйшым і разумнейшым за дарослых, ад якіх залежыць яго жыццё і нават тое, будзе ён іграць на скрыпачцы ці не. У першадруку аўтар ахарактарызаваў яго наступным чынам: “Данілка – 14 г. Разумны хлопец не па сваіх гадах, чамусьці лічаць яго скарэй за дурнаватага, чымся за разумнага. Цікавіцца ўсім чыста, але часта неўпапад задае пытанні. Яму ўсе патураюць, мала звярочваюць на яго асобу ўвагу” [5, с. 387]. Данілка мірыцца са сваім статусам “дзіця” і не крыўдуе, калі да яго слоў не прыслухоўваюцца. Але, трэба сказаць, ігнаруюць яго цалкам не апраўдана. Значная частка па-жыццёваму мудрых выказванняў, назіранняў і заўваг належыць менавіта гэтаму герою. У яго свая пазіцыя, свой погляд на ўсё. Яму бракуе вопыту і ён спрабуе дабіцца ў людзей адказу на пытанні, якія яму падаюцца важнымі (“Мусіць, вялікі, дзедка, свет гэты? Ці канец яму ёсць дзе, ці няма? Я ні ў каго не магу гэтага даведацца” [5, с. 254]). Пры гэтым ён разумее, што ў дарослых не на ўсё ёсць адказ, што дарослыя яшчэ болей забыталіся ў пытаннях, у жыцці, чым дзеці, для якіх усё дастаткова проста. У кароткіх заўвагах Данілкі сканцэнтравана вельмі багата інфармацыі. Напрыклад, у канцы драмы старац бачыць Зоську і з жахам выгуквае: “Божа! Божа! Што з яе асталася?” [5, с. 259]. Данілка адказвае яму: “Толькі цень ды вянок з лісця” [5, с. 259]. Ён адразу разумее, што старац найперш мае на ўвазе не вонкавы выгляд дзяўчыны, а яе душэўны стан. Ад вясёлай дзяўчыны, якая верыла ў прыгожыя сны і шчасце, не засталася нічога.

Цікава, што вобраз Данілкі адначасова звязвае творчасць Янкі Купалы не толькі з рэалізмам, але і з сімвалізмам. У Данілкі ёсць свая мэта ў жыцці і для дарослых яна выглядае дастаткова несамавіта – зрабіць добрую скрыпачку і іграць на ёй. Але, як слухна заўважае П. Васючэнка ў манаграфіі “Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм”, шэраг нібыта выпадковых

рэчаў, якія сустракаюцца ў творах Я. Купалы, з’яўляюцца вобразамі-сімваламі: “...тапор у руках Сама (драматычная паэма “Сон на кургане) або Сымона (“Раскіданае гняздо”), гуслі на грудзях у аднаго з ганцоў у паэме “На Куццю”, скрыпка, якую майструе Данілка (“Раскіданае гняздо”), славуная балалайка, што вісіць на сцяне ў кватэры калежскага рэгістратара Мікіты Зноска (“Тутэйшыя”). Спарадычнасць гэтых артэфактаў нібыта навідавоку. Але ў мастацкай сістэме Купалы гэтыя вобразы, нягледзячы на іх лакальнасць і рэчыўнасць, займаюць значнае месца. Тапор сімвалізуе змаганне і гвалт, скрыпка – нерэалізаваную прагу гармоніі і хараства, гуслі – вобраз мастацтва і адвечнае, неўміручае красы” [2, с. 60]. Данілка трымаецца за сваю скрыпку, як за нешта, больш каштоўнае за яго асабістае жыццё. Таму ён просіць брата лепш пасячы яго самога на дробныя кавалачкі, але скрыпкі не чапаць. Тут трэба адзначыць наступны момант: як гармонію і шчасце разбурае гвалт і злосць, так скрыпачка Данілкі ўвесь час знаходзіцца пад пагрозай знішчэння ад гневу блізкіх. Першапачатковы варыянт скрыпкі (можа быць, не такі і ўдалы) бацька са злосці паламаў. Калі Данілка рабіў новую, то сапсаваў вярхнік з-за Сымона. Разам з тым, са скрыпкай Данілка нейкім чынам звязвае сваё прызначэнне на зямлі: “Ну, але затое калі і зраблю, дык вот жа зайграю – цэлы свет дзіву дасца!” [5, с. 205]. Словы Данілкі можна суаднесці з вершам Ф. Багушэвіча “Мая дудка”: “Эх, скручу я дудку! // Такое зайграю, // Што ўсім будзе чутка // Ад краю да краю!” [1, с. 18].

Пра сувязь творчасці Янкі Купалы з сімвалізмам сведчыць не толькі наяўнасць шматзначных сімвалаў, якія павінныя дапамагчы пранікнуць у сутнасць чалавечага быцця, схаваных з’яў, але і надзвычайная музычнасць твораў паэта, якія здольныя ўразіць чытача не толькі вобразамі, сэнсам, але і гучаннем. Напрыклад, у вершы “Смейся!” праз руплівы падбор слоў аўтар дасягае асаблівага эфекту: “Смейся смехам-сичэннем праз скрогат // Перадсмертны зубоў і рассейся” [4, с.8]. Яшчэ адна асаблівасць сімвалізму – выяўленне ў творах адчування варожасці гэтага свету, страху, бяссілля – таксама знайшла адлюстраванне ў творчасці паэта (напрыклад, у вершы “Паязджане”).

Такім чынам, у творах Янкі Купалы можна выявіць рысы розных плыняў, якія цесна спалучаюцца і пераплятаюцца адна з адной. Цікава, да розных спосабаў выяўлення жыццёвых фактаў, чалавечых гісторый, сваіх уласных назіранняў, перажыванняў, думак, ідэй сведчыць пра складаны творчы пошукі аўтара, які, несумненна, здолеў знайсці свой арыгінальны, непаўторны, адметны творчы стыль.

Спіс літаратуры

16. Багушэвіч, Ф. Творы: Вершы, паэма, аповяданні, артыкулы, лісты / Ф. Багушэвіч / Уклад., прадм. Я. Янушкевіча; Камент. У. Содаля, Я. Янушкевіча. – Мінск: Маст. літ., 1991. – 309 с.
17. Васючэнка, П.В. Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм. –

Мінск: МДЛУ, 2004. – 155 с.

18. Конан, У.М. Сімвал у творчасці Янкі Купалы // У.М. Конан // Янка Купала: Энцыклапедычны даведнік/ БелСЭ. – Мінск: БелСЭ, 1986. – С. 558-559.

19. Купала, Я. Поўны збор твораў: У 9 т. Т. 4. Вершы, пераклады 1915 – 1929 // Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 2001. – 446 с.

20. Купала, Я. Поўны збор твораў: У 9 т. Т. 7. Драматычныя паэмы і п'есы // Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 2001. – 399 с.

21. Навуменка, І.Я. Рамантызм творчасці Янкі Купалы // І.Я. Навуменка // Янка Купала: Энцыклапедычны даведнік/ БелСЭ. – Мінск: БелСЭ, 1986. – С. 523-525.

22. Навуменка, І.Я. Янка Купала // І.Я. Навуменка // Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 т. Т. 1 / Нац. акад. навук Беларусі. – Мінск: Беларуская навука, 1999. – С. 121-175.

Тычына С.М.

АСАБЛІВАСЦІ СПАЛУЧЭННЯ РЫС РОЗНЫХ ПЛЫНЯЎ У ТВОРЧАСЦІ М. ГАРЭЦКАГА

Мастацкія плыні – дастаткова складаная з'ява. З аднаго боку тое, што напрамкі ўзнікаюць у розных літаратурах у пэўнай паслядоўнасці і прыкладна ў адзін і той жа перыяд, сведчыць пра іх міжнацыянальны характар, з іншага боку – асаблівасці праяўлення таго або іншага напрамку ў розных краінах могуць быць настолькі рознымі, што аднесці іх да аднаго тыпу вельмі цяжка. Акрамя таго, плыні часта не існуюць адасоблена адна ад другой, яны могуць не проста кантактаваць, але і пераплятацца ў творчасці (і нават у межах канкрэтнага твора) аднаго і таго ж пісьменніка. Адны і тыя ж рысы могуць быць уласцівыя розным мастацкім кірункам, што робіць праблематычным вызначэнне прыналежнасці нават невялікага па сваім аб'ёме твора да адной пэўнай плыні. Так, напрыклад, пра вершы французскага паэта П. Верлена могуць пісаць у кантэксте і сімвалізму, і імпрэсіянізму.

Аўтары знаходзяцца ў пастаянным пошуку, мяняюць свае погляды, імкнуцца да адкрыцця аптымальных спосабаў выяўлення сваіх думак. Таму мы можам назіраць, як рамантык становіцца імпрэсіяністам, пасля імпрэсіяніст пераходзіць да натуралізму, які завяршае свой творчы шлях рэалістам (напрыклад, нешта падобнае можна назіраць у творчасці тэарэтыка натуралізму Э. Заля). Ці значыць гэта, што аўтар поўнасьцю пачынае адмаўляцца ад сваіх першапачатковых творчых шляхоў? Калі параўнаць рысы розных мастацкіх плыняў, то можна з упэўненасцю сказаць, што яны настолькі могуць супярэчыць адна адной, што іх сустрэча ў межах аднаго твора здаецца абсурднай. Напрыклад, для рэалізму характэрны прынцып жыццёвай праўды, у рамантызме выкарыстоўваецца фантастыка і падзел светаў на некалькі, што не надта стасуецца з вышэйадзначанай рысай

рэалізму, а гэта значыць, што суіснаваць у адным тэксце яны не павінны. Тым не менш у літаратуры гэта магчыма, бо плыні не накладваюць на аўтара нейкія абавязкі, яны наадварот падпарадкоўваюцца аўтарам, якія імкнуцца да творчай свабоды нават тады, калі абставіны часу і гісторыі гэтаму не спрыяюць.

Праяўленне ў творчасці пісьменніка рыс новай плыні не абазначае, што ён поўнасю адмаўляецца ад таго, што было ў яго творчасці раней. Тое, што аўтар пачынае ў пэўны час аддаваць перавагу прыёмам, якія характэрныя для нейкага кірунку, можна растлумачыць рознымі прычынамі. Асаблівасці, характэрныя для пэўнага напрамку, больш дакладна дазваляюць перадаць ідэі, думкі, адчуванні, перажыванні аўтара, таму ён можа адысці на нейкі час ад звыклай для яго манеры выкладання падзей (напрыклад, пра творчасць А. Адамовіча звычайна гавораць у кантэксце рэалізму, аднак у яго аповесці “Карнікі” свядома выкарыстаны прыёмы літаратуры плыні свядомасці, з дапамогай якіх аўтар паспрабаваў пранікнуць у падсвядомасць людзей, якія пераступілі праз заповедзь “не забі”, таму ў творы факты і дакументальныя звесткі пераплятаюцца з думкамі і адчуваннямі, фантазіямі і страхамі герояў, з якіх складаецца агульны пачварны малюнак іх душ). Паколькі мастацкія плыні з’яўляюцца своеасаблівым адлюстраваннем поглядаў і наогул спецыфікі свайго часу і гісторыі, атрымліваецца, што для таго, каб паказаць у творы сучаснасць, аўтар так ці інакш мусіць прыйсці да “актуальнай” на той момант плыні (ці можа стаць ініцыятарам узнікнення новай плыні, якая, на яго погляд, будзе лепш паказваць свой час). Акрамя таго, літаратурная спадчына аўтарытэтных пісьменнікаў становіцца часам першапачатковай асновай, на якую апіраецца ў сваіх творчых пошуках малады пісьменнік, з іншых твораў аўтары чэрпаюць сваё натхненне.

Непарыўнасць і ўзаемасувязь сусветнага літаратурнага працэсу абумоўлівае ўплыў адной літаратуры на іншую (напрыклад, даследчык П. Васючэнка вызначае чатыры крыніцы ўздзеяння еўрапейскага сімвалізму на беларускую літаратуру: “Гэта французскі сімвалізм, прадстаўлены творчасцю “праклятых паэтаў”, іх папярэднікаў, спадарожнікаў і паслядоўнікаў (Ш. Бадлера, П. Верлена, А. Рэмбо, С. Малармэ ды інш.); паўночны сімвалізм, рэпрэзэнтаваны асобамі Г. Ібсена, К. Гамсуна, А. Стрындберга, а таксама нямецкі (Г. Гаўптман), бяльгійскі (М. Метэрлінк, Э. Верхарн); польская (кракаўская) школа (С. Выспянскі, С. Пшыбышэўскі); рускі сімвалізм (творчасць А. Блока, В. Брусава, Л. Андрэева, А. Белага ды інш.)” [1, с. 43].

Асабліва часта спецыфічнае спалучэнне разнастайных мастацкіх плыняў, наяўнасць гібрыдных форм [3, с. 233] можна назіраць у літаратуры тых краін, дзе адбываўся паскораны працэс развіцця прыгожага пісьменства (як, напрыклад, у Беларусі). “Фарміраванне нацыянальных асноў беларускай літаратуры, якое адбывалася ў цяжкіх умовах падаўлення духоўных магчымасцей краю, складвалася з двух асноўных працэсаў, якія паступова збліжаліся: запазычання багатага вопыту літаратур братніх славянскіх

народаў і выпрацоўкі нацыянальных вобразна-стылявых сродкаў мастацкага выяўлення свядомасці на аснове традыцыйных народных уяўленняў і звароту да фальклорных твораў. Гэтыя працэсы былі надзвычай складаныя. Яны адбываліся ў спецыфічных абставінах грамадскага развіцця і мелі свае асаблівасці: паскоранасць, адсутнасць адзінага творчага метаду і выразнага нацыянальнага вобліку” [4, с. 202].

Асабліва яскравыя прыклады спалучэння рыс розных мастацкіх плыняў ў беларускай літаратуры можна назіраць у творчасці пісьменнікаў пачатку ХХ ст.: Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, З. Бядулі, М. Гарэцкага і інш. У мастацкіх тэкстах М. Гарэцкага, згодна з даследаваннямі літаратуразнаўцаў, сустракаюцца:

– рэалізм (“У пераважнай большасці апавяданні ранняй пары напісаны з пазіцый асветніцкага рэалізму” [5, с.382], “Лічачы сябе пераемнікам вопыту мастакоў-рэалістаў, М. Гарэцкі актыўна падтрымаў так званую народніцкую літаратуру” [5, с. 394].);

– сімвалізм (“Рэфлексійнасць і дапытлівасць, пераўтваральны пачатак, зачараванасць “патаёмным” – гэтыя якасці творчай асобы пісьменніка актуальныя і сёння. Яны выспеліліся дзякуючы творчаму пераасэнсаванню майстрам мастацкага вопыту сімвалізму. У змаганні з ірацыянальнымі, варожымі для чалавека праявамі быцця варта спадзявацца адначасова на веру і веды, інтуіцыю і творчасць, як гэта рабіў Максім Гарэцкі” [1, с. 144].);

– экзістэнцыялізм (“Экзістэнцыялізм – з’ява агульнай еўрапейскай культуры. Гэта падцвярджае адначасовы яго ўсплеск у творах С. К’еркегора, Ф. Цютчава, Ф. Кафкі, Л. Андрэева, А. Белага, Янкі Купалы, Максіма Гарэцкага і іншых філосафаў і мастакоў прыгожага пісьменства” [6, с.103].

Сімвалізм праяўляецца ў ранніх апавяданнях М. Гарэцкага (“Патаёмнае”, “Што яно?”, “Стогны душы”, “Сумная дзяўчынка” і інш.), у якіх адлюстравана адчуванне складанасці сусвету і немагчымасці спасцігнуць чалавечае быццё, страх і захапленне наваколлем і людзьмі. Героі часта не з’яўляюцца канкрэтнымі людзьмі са сваёй гісторыяй, сям’ёй, канкрэтным абліччам і становішчам у грамадстве. Нават калі аўтар піша, здаецца, пра пэўнага чалавека, якога можна сустрэць на вуліцы ў любы час, з-за спецыфікі перадачы асаблівасцей гэтага героя, складваецца ўяўленне, што для М. Гарэцкага гэты вобраз нешта большае чым звычайны чалавек; ён можа аказацца адлюстраваннем страху, які пануе на зямлі, ці прыгажосці, ці таямніцы. Так, напрыклад, вобраз з апавядання “Сумная дзяўчынка” найбольш набліжаны да прыцягальнага для пісьменнікаў-сімвалістаў вобраза таямнічай жанчыны, якая з’яўляецца ўвасабленнем прыгажосці свету і быцця. Сумная дзяўчыка не мае імя, нічога не вядома пра яе мінулае. Аўтар піша, што яна хацела б быць вясёлай, бо сама любіць вясёлых людзей, але ў яе нічога не атрымліваецца. Зусім нязначныя рэчы (напрыклад тое, што маладзіца мае шыбы) прымушаюць яе задумвацца і твар яе пры гэтым робіцца засмучаным. Яе вобраз – вельмі далікатны, жаноцкі. Сум яе ідзе з

самай глыбіні душы, таму ўяўная весялосць робіць яе “вялікаю дуроніцаю” [2, с.133]. Дзяўчынка не мае ўлады над самой сабой, над сваёю журбою, яна знаходзіцца ў палоне сваіх “нявыказаных, адзіночых думак” [2, с.132]. Яе ціхі, засмучаны выгляд вабіць людзей. Калі яна ўдае весялосць, то становіцца звычайнай, зямной (яна і стараецца быць “як усе”: жартаваць, кпіць, смяяцца, цешыцца і цікавіцца тым, чым і яе сяброўкі). Але нават “наўмыснаю вясёласцю не змагла яна свайго невядомага, прыгожага засмучэння, толькі зрабіла яго яшчэ танчэйшым, яшчэ далікатнейшым” [2, с.132]. Смех з’яўляецца чужым яе натуры, бо ён робіць яе падобнай да іншых дзяўчат. Аўтар паказвае, што яе памкненне весяліцца – гэта падман, спроба згубіцца ў натоўпе, а між тым яна – іншая, дзіўная, асаблівая ў сваёй журбе. Сум надзяляе яе арэолам таямнічасці, асаблівай прыгажосці, якая нібы асвятляе яе знутры. Менавіта гэтым яна і падабаецца людзям, а самой сабе – і падабаецца, і не. М. Гарэцкі не апісвае вонкавы выгляд сваёй гераіні. Адзінае, на чым ён робіць акцэнт – на надзвычайнай прыгажосці сумнага выгляду дзяўчынкі, якая нібы не ўпэўненая ў сваіх сілах, сваіх здольнасцях прывабліваць людзей. Дзяўчынка знаходзіцца на той стадыі, калі дзіця (ці падлетак) ператвараецца ў дзяўчыну і жанчыну (адсюль і выкарыстанае аўтарам трапнае параўнанне гераіні з маладой перад сваім вяселлем, ўжыванне вобраза блізкай вясны). Яна нібы стаіць на раздарожжы і спрабуе абраць свой шлях. Яна хоча быць з усімі і не можа змагацца з самою сабой. Тым болей, што ў яе душы хаваецца сапраўднае хараство, якое яна спрабуе адкінуць (усё роўна, што зламаць сябе), бо баіцца аддзяліцца ад усіх. Яна не разумее сама сябе і нават свае думкі не можа патлумачыць самой сабе. Сумная дзяўчынка з’яўляецца ўвасабленнем прыгажосці і таямніцы жыцця, якое можа адначасова напаўняць сэрца і шчасцем, захапленнем, і сумам, журбою. Яна – няпэўнае, няўлоўнае адчуванне набліжэння нечага незвычайнага, асаблівага. Яна – загадка жыцця, прыроды і чалавечай душы, сутнасць якой застаецца незразумелай і нявытлумачанай. І ўсё ж яна – звычайная дзяўчынка, незнаёмка, якую можна ўбачыць на вуліцы, а можна і не заўважыць сярод такіх жа дзяўчат. У душы сумнай дзяўчынкі жыве нешта такое, што немагчыма спасцігнуць і патлумачыць пры дапамозе розуму, а можна толькі адчуць. Яна і сама не ведае, што гэта такое. Уяўленне пра існаванне ў свеце нечага таямнічага, даступнага выключна пачуццям і інтуіцыі чалавека, адлюстроўваецца ў многіх апавяданнях М. Гарэцкага, што падкрэслівае цесную сувязь мастацкай спадчыны беларускага пісьменніка з сімвалізмам. Загадкавае святло і чалавечага жыцця прымушае герояў і самага аўтара задаваць пытанні: “Што яно?”, “Нашто яно?” і падобныя. “Пісьменнікі-сімвалісты часта не знаходзілі тэрміна, каб вызначыць ступень загадкавай субстанцыі, і называлі яе з дапамогай займеннікаў: “яно”, “нешта”, “тое”” [1, с.138]. Вобразы Незнаёмак, якія часта сустракаюцца ў творах М. Гарэцкага, маюць сувязь з гэтым таямнічым “яно”, бо яны хаваюць у сэрцы, у думках і нават у сваім абліччы невядомае, непадуладнае логіцы, навуцы.

Рэалізм у творчасці М. Гарэцкага таксама мае сваю спецыфіку. Справа ў тым, што нават у чыста рэалістычных творах беларускі празаік пакідае месца для ўмоўнасці, недаказанасці, няпэўнасці, таямніцы, характэрных для сімвалізму. Напрыклад, у “Сібірскіх абразках” сабраныя не толькі і нават не столькі гісторыі рэальных людзей, факты, якія аўтар фіксаваў падчас падарожжа. Гэта больш адчуванні, уражанні, перажыванні і думкі. Напрыклад, у замалёўцы “Максімава зязюля” падзей зусім ніякіх няма, тут аўтар перадае думкі, успаміны і меркаванні пра свой лёс і будучыню. Зрэшты, у гэтым заключаецца асаблівасць рэалізму XX ст. наогул: рэалізм песна супрацоўнічае з іншымі плынямі і ўбірае ў сябе іх рысы.

У М. Гарэцкага рэалізм спалучаецца не толькі з сімвалізмам, але і з натуралізмам. Дастаткова часта тэрмін “натуралізм” выкарыстоўваюць як сінонім рэалізму. Важнымі рысамі натуралізму з’яўляюцца фактаграфічнасць, дакладнасць адлюстравання жыцця, цікавасць да тых тэм, якія раней у літаратуры не закраналіся (напрыклад, да паталогій) і інш. Гэтыя рысы сустракаюцца ў многіх творах М. Гарэцкага: “Тамашы”, “Скапцы”, “Кветкі зла”, “Бязногая бабуля” і інш. У сваіх тэкстах беларускі празаік не абыходзіць “вострыя” тэмы, не імкнецца іх завуаляваць, для яго не існуе таго, пра што гаварыць забаронена ці не прыстойна: хваробы, спецыфічныя стасункі, незвычайныя традыцыі, якія людзям з іншага грамадства могуць падацца пачварнымі і г.д. (напрыклад, адразанне грудзей у жанчын, падрабязнае апісанне выгляду хвора на пранцы жанчыны, гвалт і забойства). Важная асаблівасць натуралізму, якая адрознівае яго ад рэалізму, заключаецца ў тым, што аўтар стараецца не даваць ацэнку таму, што ён апісвае, не асуджае герояў за іх учынкi, але спрабуе зрабіць выснову, што магло прывесці чалавека да пэўных дзеянняў. Часцей за ўсё ў творах М. Гарэцкага няма бясстраснасці, якая вылучае чыста натуралістычны твор, ён вельмі востра рэагуе на чужы боль, несправядлівасць, але тым не менш часта яго ацэнка не з’яўляецца відавочнай, паколькі ў аўтара прысутнічае разуменне складанасці жыцця, якое не дазваляе адназначна асуджаць чалавека, бо свет не можа дзяліцца толькі на добрых і злых людзей, кожны чалавек спалучае ў сабе самыя розныя якасці.

Такім чынам, у прозе М. Гарэцкага можна выявіць рысы розных плыняў, якія песна спалучаюцца і пераплятаюцца адна з адной. Цікавасць да розных спосабаў выяўлення жыццёвых фактаў, чалавечых гісторый, сваіх уласных назіранняў, перажыванняў, думак, ідэй сведчыць пра складаны творчыя пошукі аўтара, які, несумненна, здолеў знайсці свой арыгінальны, непаўторны, адметны творчы стыль.

Спіс літаратуры

1. Васючэнка, П.В. Зачарованасць патаёмным. Максім Гарэцкі і сімвалізм / П.В. Васючэнка // Беларуская літаратура XX стагоддзя і сімвалізм. – Мінск: МДЛУ, 2004. – 155 с.

2. Гарэцкі, М. Збор твораў у чатырох тамах / М. Гарэцкі. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1984. – Т. 1. Апавяданні (1913 – 1930). – 446 с.
3. Гуревич, А.М. Направление и течение // А.М. Гуревич / Литературный энциклопедический словарь; под ред. В.М. Кожевникова и др. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – С. 232–233.
4. Каваленка, В.А. Вытокі. Уплывы. Паскоранасць. Развіццё беларускай літаратуры XIX – XX стагоддзяў / В.А. Каваленка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – 336 с.
5. Мушынскі, М.І. Максім Гарэцкі // М.І. Мушынскі / Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т. Т. 1 / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літаратуры імя Я.Купалы. – Мінск: Беларуская навука, 1999. – Т.1. – С. 381–426.
6. Тарасава, Т.М. Гарэцкі і А.Камю: экзістэнцыяльная трактоўка свабоды і несвабоды ў апавяданнях “Прысяга” і “Маўчанне” // Т.М. Тарасава / Американистика как предмет научного познания: материалы II Междунар. науч. конф., г.Минск, 12–14 мая 2004 г. / Бел. гос. пед. ун-т им. М.Танка; редкол. Т.Е. Комаровская. – Минск: БГПУ, 2006. – С. 103–106.

III. ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Спіс мастацкіх твораў па дысцыпліне “Беларуская літаратура”

- “Слова пра паход Ігаравы” (можна ў перакладзе Я.Купалы)
“Баркулабаўская хроніка”, “Летапісец вялікіх князёў літоўскіх”.
“Жыццё Еўфрасінні Полацкай” або **К.Тураўскі** “Прытча пра душу і цела”
Ф.Скарына (“Прадмова да ўсёй Бібліі”, “Прадмова да псалтыра”, Прадмова да кнігі Юдзіф” – 2 прадмовы на выбар)
М.Гусоўскі “Песня пра зубра”
М. Смятрыцкі “Трэнас” ці **А. Філіповіч** “Дыярыуш” (на выбар)
К.Марашэўскі “Камедыя”
Я.Баршчэўскі “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях” (“Плачка”, “Белая сарока”, “Ваўкалак”, “Шляхціц Завальня” – 2 апавядання з кнігі), аповесць “Душа не ў сваім целе”
А.Міцкевіч “Лілеі”, “Тражына”, “Конрад Валенрод”, “Свіцязь” (2 творы на выбар)
Я. Чачот “Свіцязь”
В.Дунін-Марцінкевіч “Тапон”, “Купала”, “Вечарніцы”, “Шчароўскія дажынкi” і інш. (2-3 на выбар), “Ідылія”, “Пінская шляхта”, “Залёты”
В. Равінскі “Энеіда навыварат” ці **К. Вераніцын** “Тарас на Парнасе” (на выбар)
У. Сыракомля вершы на выбар (зб. “Добрыя весці”)
В. Каратынскі паэма “Таміла”
Ф.Багушэвіч прадмовы да зборнікаў “Дудка беларуская” і “Смык беларускі”, вершы на выбар са зборнікаў
Ядвігін Ш. апавяданні са зб. “Бярозка”, “Васількі”, “Беларускія жарты”, “Апавяданні” (на выбар)
М.Багдановіч вершы на выбар са зб. “Вянок”, апавяданне “Музыка”
А. Гарун вершы на выбар са зб. “Матчын дар”
Цётка творы са зб. “Скрыпка беларуская”, “Хрэст на свабоду” і інш.
Я.Купала вершы на выбар са зборнікаў “Жалейка”, “Спадчына”, “Безназоўнае”, “Шляхам жыцця” і інш.; паэмы “Зімою”, “На куццю”, “Адплата кахання”, “Нікому”, “Яна і я”, “Тарасова доля”, “Адвечная песня”, “Сон на кургане”, “Безназоўнае” (1 паэма на выбар); п’есы “Паўлінка”, “Раскіданае гняздо”, “Тутэйшыя”
А.Мрый “Запіскі Самсона Самасуя”
М.Зарэцкі “Дзіўная”, “Голы звер” (1 твор на выбар)
М.Гарэцкі 2 апавяданні пісьменніка на выбар (зб. “Рунь”, “Апавяданні”), аповесці “Дзве душы”, “Антон” (1 аповесць на выбар).
З.Бядуля 1 апавяданне на выбар (зб. “На зачарованых гонях”, “Апавяданні” і інш.)
Я.Колас вершы са зб. “Песні жалбы”, “Голас зямлі”, “Мой дом” і інш. “Казкі жыцця” (1 казка на выбар). Паэма “Новая зямля”, “Сымон-музыка”

У. Дубоўка вершы са зб. “Строма”, “Трысцё”, “Наля” і інш.

Я. Пушча вершы са зб. “Раніца рыкае”, “Дні вясны” і інш., паэма “Цень Консула”

К. Чорны “Млечны шлях”, “Буланы”, “Макаркавых Волька”

В. Быкаў “Мёртвым не баліць”, “Круглянскі мост”, “Пайсці і не вярнуцца”, “Трэцяя ракета” (1 твор на выбар); “Аблава”, “Сцяна”, “Кошка і мышка” (1 твор на выбар)

Я.Брыль “Лірычныя мініяцюры”, “Ніжнія Байдуны”, “Муштук і папка”

І.Шамякін “Крывінка”, “Без пакаяння”, “Палеская мадонна” (1 твор на выбар), “Злая зорка”

У.Караткевіч вершы на выбар са зб. “Быў. Ёсць. Буду”; “Ладдзя Роспачы”, “Сівая легенда”, “Зямля пад белымі крыламі”, “Чорны замак Альшанскі”, “Дзікае паляванне караля Стаха” і інш. – на выбар.

М.Танк 7-8 вершаў з кніг “Мой каўчэг”, “Errata” на выбар

А.Куляшоў вершы на выбар са зборнікаў “Росквіт зямлі”, “Вершы” і інш., паэма “Варшаўскі шлях”

Н.Гілевіч вершы на выбар са зборнікаў “Песня ў дарогу”, “Запаветнае”, “Повязь” і інш.

П.Панчанка вершы на выбар са зборнікаў “Упэўненасць”, “Горкі жолуд”, “І вера, і вернасць, і вечнасць”, “Высокі бераг” і інш.

Р.Барадулін вершы на выбар са зборнікаў “Маладзік над стэпам”, “Неруш”, “Ксты”, “Маўчанне Перуна” і інш.

Г. Бураўкін вершы на выбар са зборнікаў “Дыханне”, “Пяшчота”, “Узмах крыла” і інш.

А.Адамовіч “Хатынская аповесць”, “Карнікі” – 1 твор выбар, “Апошняя пастараль”

Я.Янішчыц вершы на выбар са зборнікаў “Снежныя грамніцы”, “У шуме жытняга святла” і інш.

А.Сыс вершы на выбар са зборнікаў “Агмень”, “Пан Лес”, “Лён” і інш.,

В. Жыбуль вершы на выбар са зборнікаў “Прыкры крык”, “Дыяфрагма”, “Рогі гор” і інш. – вершы розных аўтараў на выбар

А. Макаёнак “Трыбунал”, “Таблетка пад язык”, “Лявоніха на арбіце” і інш. (1 твор на выбар)

К. Крапіва “Брама неўміручасці”, байкі на выбар

А.Дудараў “Парог”, “Радавыя”, “Чорная паня Нясвіжа” і інш. (1 твор на выбар)

С.Кавалёў “Стомлены д’ябал”

**Тэматыка семінарскіх заняткаў
па дысцыпліне “Беларуская літаратура”
для студэнтаў ФІДК
(дзённая форма навучання)**

1 семестр

ТЭМА 1. ЛІТАРАТУРА XI–XVI СТСТ.

1. Кірыла і Мефодзій–першаасветнікі славян Перадумовы зараджэння старабеларускага пісьменства. Агульная характарыстыка Сярэднявечча як цэласнай грамадска–эстэтычнай фармацыі ў гісторыі даўнейшай літаратуры.
2. Жанры старажытнай літаратуры: біблія, апокрыфы, “агіяграфія”. Гістарычныя постаці агіяграфічных твораў: зб. “Четы Мінеі”, Пралог. Перакладныя і арыгінальныя жыцці XII–XVII стст. Адметнасць героя жыццёвага твора, асаблівасці структуры жыцця, прызначэнне такіх твораў.
3. Выдатныя дзеячы старабеларускіх земляў, іх уклад ў развіццё культуры і пісьменства ўсходніх славян (Еўфрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Клемент Смаляціч, Аўрамій Смаленскі Лазар Богша і інш.) “Жыццё Еўфрасінні Полацкай і Жыццё Кірылы Тураўскага”–арыгінальныя помнікі агіяграфічнай. літаратуры.
4. “Аповесць мінулых гадоў”–энцыклапедыя жыцця ўсходніх славян. Падзеі і факты беларускай гісторыі ў летапісу.
5. Беларуская-літоўскія летапісы, іх структура і змест. Трансфармацыя летапіснага жанру (на прыкладзе “Баркулабаўскай хронікі”).
6. Гістарычная аснова, сюжэт, вобразы “Слова...”, яго беларускія матывы.

Літаратура

Тэксты: “Аповесць мінулых гадоў”. “Жыццё Еўфрасінні Полацкай”, “Баркулабаўская хроніка”, “Слова пра паход Ігаравы”, “Летапісец вялікіх князёў літоўскіх”.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры : Старажыт. перыяд: падруч. для філал. спец. пед. выш. навуч. устаноў / М.М.Грынчык, У.А.Калеснік, У.Г.Кароткі і інш.; Пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мінск : Выш. шк., 1996. – 351 с.
2. Гісторыя беларускай літаратуры, XI – XIX стст. : у 2 т. / НАН Беларусі, Ін-т імя Я. Купалы; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. навука, 2006—2007. – Т. 1.
3. Лойка А.А. Старабеларуская літаратура. Падручнік–Мн., 2001. – с 3-376, 52-102.

Дадатковая:

1. Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.) / уклад., прадм., камент. І.Саверчанкі. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 608 с.

2. Мельнікаў Л.А. Кірыл, епіскап Тураўскі: Жыццё, Спадчына. Светапогляд.-Мн, 1997 с 7-74, 333-338.Казбярук У. Францішак Скарына: навукова-папулярны нарыс / У.Казбярук. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 174 с.

ТЭМА 2. ЛІТАРАТУРА АДРАДЖЭННЯ І РЭФАРМАЦЫІ

1. Постаць Францыска Скарыны. Шляхі асветы і духоўнага падзвіжніцтва.

- Ф. Скарына – гуманіст, асветнік, мысліцель, заснавальнік беларускага кнігадрукавання. “Біблія руская” як фундамент нацыянальнага Адраджэння.
- Грамадскія, філасофскія, маральна-зтычныя погляды асветніка. Ідэал чалавека і грамадства. Чалавечае і божае, альбо прынцып “двоістай ісціны” у Скарыны.

- Скарына як мастак, заснавальнік літаратурна-крытычнага жанру ў беларускай літаратуры XVI ст. Прадмоўі і пасляслоўі да кніг бібліі.

Прыгожае як адзінства разумнага, маральнага і карыснага. Вылучэнне псіхатэрапеўтычнай функцыі мастацтва.

2. “Пруская вайна” Я.Вісліцкага (гуманістычны змест і праблематыка паэмы – пазнаёміцца па падручніку).

3. “Песня пра зубра” М.Гусоўскага як узор лацінамоўнай рэнесансавай паэзіі Беларусі XVI ст. Гісторыя стварэння паэмы. Творчая задача і звышзадача.

- Мастацкая рэалізацыя творчай задачы: вобраз зубра ў паэме і яго сімвалічнае значэнне (прывесці прыклады з тэксту, дзе дадзена апісанне знешнасці, паводзінаў, жыцця зубрынага статку, асаблівасцяў палявання і інш.).

- Мастацкая рэалізацыя творчай звышзадачи праз стварэнне вобразаў радзімы (апісанне прыроды, характарыстыка сацыяльна-палітычнага становішча, выяўленне грамадска-культурных праблем часу – на аснове цытат і прыкладаў з тэксту), князёў Вітаўта і Сігізмунда.

- Мастацкая своеасаблівасць паэмы (арыгінальнасць кампазіцыі і прасторава-часавых планаў твора, паэтыка).

4. Лямант, дэкламацыя, эпіграма – спецыфіка вершаваных формаў.

5. Творы Андрэя Рымшы.

6. Жыццё і творчасць Сімяона Полацкага. Разнастайнасць тэматыкі яго вершаў (прывесці па 2-3прыклады на кожную з тэмаў). Барочныя традыцыі ў яго паэзіі. Фігурныя вершы С.Полацкага.

Літаратура

Тэксты: Ф. Скарына “Прадмовы”, “Пасляслоўі”, “Хрэстаматыя”. М.Гусоўскі “Песня пра зубра”. Вершы на гербы А.Рымшы. Сімяон Полацкі (вершы рознай тэматыкі).

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры : старажыт. перыяд: падруч. для філал. спец. пед. выш. навуч. устаноў / М.М.Грынчык, У.А.Калеснік, У.Г.Кароткі і інш.; Пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мінск : Выш. шк., 1996. – 351 с. (адпаведны раздзел).
2. Гісторыя беларускай літаратуры, XI–XIX ст.ст. У 2 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы; навук. рэд. тома В. А. Чамярыцкі. – 2-е выд. – Мінск : Бел. навука, 2006–2007. – Т. 1. – С. 309-357.
3. Лойка А.А. Старабеларуская літаратура. Падручнік–Мн., 2001 с 3-376, 52-102.

Дадатковая:

1. Дорошкевич В.И. Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI в. – Минск, 1979.
2. Кавалёў, С. Літаратура Вялікага Княства Літоўскага XVI – пачатку XVII ст. : феномен культурнага памежжа / С.Кавалёў. – Мінск : Кнігазбор, 2011. – 344 с.
3. Калеснік У. Тварэнне легенды. – Мінск, 1987. – С. 123-197.
4. Саверчанка, І.В. Старажытная паэзія Беларусі / І.В.Саверчанка. – Мінск : Беларус. навука, 1992. – 254 с.
5. Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.) / уклад., прадм., камент. І.Саверчанкі. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 608 с.
6. Францыск Скарына на мовах народаў свету (укладанне пасляслоўя А. Карлюкевіча, прадмова Н. Суша) – Мн., звязда 2014 – 133с.

ТЭМА 3. ЛІТАРАТУРА XVII – XVIII СТСТ. ЛІТАРАТУРА БАРОКА І ЭПОХІ АСВЕТНІЦТВА (драматургія)

1. Батлейкавы тэатр на Беларусі, характар прадстаўленняў, асаблівасць тэматыкі, рэпертуар – канспект з падручнікаў.
2. Інтэрмедыя і яе герой, месца інтэрмедый у драматургіі таго часу.
3. Гісторыя бытавання школьнага тэатра, яго функцыі і роля ў развіцці тэатральнага мастацтва. Аналіз “Камедыі” К.Марашэўскага ў параўнанні з сучасным рымейкавым варыянтам – п’есай С.Кавалёва “Стомлены д’ябал”.
4. Прыдворныя тэатры на Беларусі. Асоба Ф.У.Радзівіл, агульная характарыстыка яе драматургіі. Аналіз п’есы С.Кавалёва “Францішка, або Навука кахання”.

Літаратура

Тэксты: “Камедыя” К.Марашэўскага, п’есы С.Кавалёва “Стомлены д’ябал” і “Францішка, або Навука кахання”. Адна інтэрмедыя на выбар.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры, XI–XIX ст.ст. У 2 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы; навук. рэд. тома В. А. Чамярыцкі. – 2-е выд. – Мінск : Бел. навука, 2006–2007. – Т. 1 – с. 748-784, 855-875.

2. Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў / Уклад. А.У.Бразгунова, С.Л.Гараніна; навук. рэд. В.А.Чамярыцкі. – Мінск : Маст. літ., 2012. – 830 с. – (Залатая калекцыя беларускай літаратуры).
3. Радзівіл, Ф.У. Выбраныя творы: Перакл. з пол. і фр. / Уклад. С.Кавалёва. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2003. – 448 с.

Дадатковая:

1. Мальдзіс А. На скрыжаванні славянскіх традыцый. Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 352 с. - С. 320—335.
2. Некрашэвіч-Кароткая Ж., Русецкая Н. Асветніца з роду Радзівілаў // Радзівіл Ф.У. Выбраныя творы: Перакл. з пол. і фр. / Уклад. С.Кавалёва. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2003. – 448 с. – С. 5-24.

ТЭМА 4. ЛІТАРАТУРА XIX СТ. *ЯН БАРШЧЭЎСКИ*

1. Жыццёвы лёс і творчая біяграфія Я.Баршчэўскага. Беларускамоўныя творы і іх змест.
2. Балады Я.Баршчэўскага. Ідэі рамантызму і іх выяўленне ў названым жанры – канспект з падручнікаў.
3. “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”:
- тэма Радзімы, яе гістарычнае мінулае і сучаснае ў кнізе;
- хрысціянска-міфалагічныя матывы;
- характар беларуса ў мастацкім выяўленні Я.Баршчэўскага;
- кампазіцыя і мастацкі стыль кнігі.
4. Мастацкі міфалагізм, маральна-этычная і сацыяльна-грамадская праблематыка ў аповесці “Душа не ў сваім целе”.
5. Мастацкі рамантызм і яго асаблівасці ў творчасці Я.Баршчэўскага.
6. Ацэнка творчасці Яна Баршчэўскага ў сучаснай крытыцы.

Літаратура

Тэксты: “Кніга “Шляхціц Завальня...” – творы на выбар. Аповесць “Душа не ў сваім целе”.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры XI—XIX стагоддзяў. У 2 т. Т. 2: Новая літаратура: др.пал. 18—19 ст / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т імя Я.Купалы; навук. рэд. тома У.І.Мархель, В.А.Чамярыцкі. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – С. 151—177.
2. Хаўстовіч, М. Гісторыя беларускай літаратуры 30-40-х гг. XIX ст.: дапаможнік для студэнтаў філал. спец. вышэйш. навуч. устаноў. – Мінск: БДУ, 2001. – 171 с.

Дадатковая:

1. Хаўстовіч, М. Творчасць Яна Баршчэўскага ў кантэксце жанрава-стылёвых пошукаў у польскамоўнай літаратуры 20-40-х гг. XIX ст. // Весн.

Бел. Дзярж. Ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 1999. - № 3. – С. 16-20.

2. Хаўстовіч, М. Паэт і казачнік з азёрнага краю: Ян Баршчэўскі // Слова пра літаратуру і літаратараў: Літ.-крытыч. арт. па беларускай літаратуры: У 2 кн. – Мінск: Юнацтва, 2001. – Кн. I.: XIX – пач. XX ст. – С. 61-91.

3. Хаўстовіч, М. На парозе забытае святыні: Творчасць Яна Баршчэўскага. – Мінск: ВТАА «Права і эканоміка», 2002. – 186 с.

4. Хаўстовіч, М. Мастацкі метады Яна Баршчэўскага. – Мінск: БДУ, 2003. – 204 с.

ТЭМА 5. ЛІТАРАТУРА XIX СТ.

В.І. ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ

1. Літаратурны партрэт В.І. Дуніна-Марцінкевіча.

2. Паэтычны эпас В.І.Дуніна-Марцінкевіча (“Купала”, “Вечарніцы”, “Шчароўскія дажынкi”, “Гапон”, “Халімон на каранацыi”, “Славяне ў XIX ст.”):

- фальклорна-этнаграфічны матэрыял у творах;
- спецыфіка перадачы гістарычных падзей у паэтычным эпасе;
- элементы сентыменталізму, рамантызму і рэалізму ў гутарках.

3. “Ідылія” (“Сялянка”):

- праблематыка, сістэма вобразаў, ідэйны змест;
- праявы сентыменталізму ў творы.

4. Сатырычна-выкрывальны пафас “Пінскай шляхты”:

- жанр твора. Актуальнасць гучання, сучаснае тэатральнае ўвасабленне на сцэне;
- канцэпцыя вобраза шляхецкага саслоўя, маладое пакаленне беларусаў у творы;
- Кручкоў і Пісулькін як увасабленне справядлівага суда.

5. Крытычны паказ становішча беларускай паслярэформеннай вёскі ў “Залётах”:

- Антон Сабковіч як новы сацыяльны тып;
- вобраз ідэальнай шляхты і яго роля ў творы.

6. Ацэнка творчасці В.І.Дуніна-Марцінкевіча сучасным літаратуразнаўствам. Дыскусія пра аўтарства “Пінскай шляхты”.

Літаратура

Тэксты: (“Купала”, “Вечарніцы”, “Шчароўскія дажынкi”, “Гапон”, “Халімон на каранацыi”, “Славяне ў XIX ст.” – 2-3 на выбар), “Ідылія”, “Пінская шляхта”, “Залёты”.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры XI—XIX стагоддзяў. У 2 т. Т. 2: Новая літаратура: др.пал. 18—19 ст / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т імя Я.Купалы;

наук. рэд. тома У.І.Мархель, В.А.Чамярыцкі. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – С. 198—234.

Дадатковая:

1. Кісялёў, Г. Спасцігаючы Дуніна-Марцінкевіча: спроба навуковай сістэматызацыі дакументаў і матэрыялаў / Г. В. Кісялёў. – Мінск: Універсітэцкае, 1988. – 159 с.
2. Навуменка, І.Я. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч / І.Я.Навуменка. – Мінск : Бел. навука, 1992. – 216 с.

ТЭМА 6. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ XX СТ.

ЯНКА КУПАЛА (Іван Луцэвіч, 1882–1942)

1. Жыццёвы і творчы шлях Я.Купалы.
2. Ранні перыяд творчасці. Зборнікі “Жалейка”, “Гусяр”, “Шляхам жыцця”.
3. Літаратурна-творчая і грамадская дзейнасць Я.Купалы ў гады грамадзянскай вайны і акупацыі Беларусі (1917–1920).
4. Зборнік “Спадчына” – праблематыка, агульны пафас. Сацыяльна-філасофская, нацыянальна-патрыятычная, інтымная, пейзажная лірыка Я.Купалы.
5. Паэмы Я.Купалы (“Зімою”, “На куццю”, “Адплата кахання”, “Нікому”, “Яна і я”, “Тарасова доля”).
6. Тэма Бацькаўшчыны ў паэмах “Адвечная песня”, “Сон на кургане”, “Безназоўнае”.

Заданні (на выбар)

- Падрыхтаваць прэзентацыю: Жыццёвы і творчы шлях Я.Купалы.
- Выразнае чытанне вершаў на памяць.

Літаратура

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры : XX стагоддзе (1920–1950-я гг.) : Падруч. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей ВНУ / У.В.Гніламёдаў, В.В.Казлова, М.А.Лазарук і інш. – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2000. – 510 с.
2. Гісторыя беларускай літаратуры XX ст. (1920–1950-я гады). – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2000. – 188 с.
3. Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 т. – Мінск : Бел. навука, 1999–2003. – 583 с.
4. Беларуская літаратура XIX–пач. XXст. : Хрэстаматыя. – Мінск : Маст. літ., 1975. – 475 с.

Дадатковая:

1. Беларускія пісьменнікі: Бібліяграфічны слоўнік: У 6 т. – Мінск : Маст. літ., 1992–1995.
2. Гніламёдаў, У.В. Янка Купала : Жыццё і творчасць / У.В.Гніламёдаў. –

Мінск : Бел. навука, 2002. – 237 с.

3. Колас, Г. Д. Карані міфаў : Жыцце і творчасць Я.Купалы / Г.Д.Колас. – Мінск : БГАКЦ, 1998. – 346 с.

4. Пяцьдзесят чатыры дарогі : Аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў. – Мінск : Маст. літ., 1963. – 310 с.

5. Янка Купала : Энцыкл. давед. / Бел. сав. энцыкл. – Мінск : Бел. сав. энцыкл., 1986. – 670с.

ТЭМА 7. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ ХХ СТ.

ЯНКА КУПАЛА

(драматургія)

1. Традыцыі нацыянальнай драматургіі ў п'есе "Прымакі".

2. "Паўлінка" як трагікамедыя.

* Гісторыя напісання. Прататыпы вобразаў. Сцэнічнае жыццё.

* Вобраз Паўлінкі – вобраз Маладой Беларусі.

3. Сімволіка-рамантычная драма "Раскіданае гняздо".

* Гісторыя стварэння.

* Вобраз-сімвал "шляху" ў п'есе. Шляхі герояў твора – Лявона, Марылі, Данілі, Зоські і Сымона.

* Вобразы Старца і Незнаёмага і іх значэнне ў творы.

4. Ідэйна-мастацкі змест п'есы "Тутэйшыя".

* Сцэнічны лёс твора.

* Характарыстыка вобраза Мікіты Зносака.

* Янка Здольнік – таксама тутэйшы?

* Рэнегаты, злачынцы – Усходні і Заходні вучоныя, "прафесар" Спічыні, інш.

* Асаблівасці жанру твора. Праблематыка і яе актуальнасць.

5. Роля Я.Купалы-прарока нацыі ў гісторыі беларускай літаратуры, развіцці нацыянальнай духоўнай культуры, музыкі, тэатра, мастацтва.

6. Спадчына Купалы ў асвятленні сучасных крытыкаў, літаратуразнаўцаў і культуролагаў.

ЗАДАННІ

Паглядзець урыўкі з пастановак п'ес

Літаратура

Тэксты: "Паўлінка", "Раскіданае гняздо", "Тутэйшыя".

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры ХХ ст. У 4 т. / НАН Беларусі: Інстытут літаратуры Я. Купалы. – Мн., 2001-2003. – Т. 1. – С. 121 – 175.

2. Васючэнка, П. Драматургічная спадчына Янкі Купалы: Вопыт сучаснага прачытання. – Мн., 1994.

Дадатковая:

1. Журомская, Л. Песні беларускай валадар: Урок-роздум па драме Я.Купалы "Раскіданае гняздо" // Роднае слова. 1996. № 8.

2. Дрозд, С. Аб тутэйшых ... // ЛіМ. 2000. 29 верасня.
3. Казбярук, У. Драматургія ЯнкіКупалы. Творчае пераасэнсаванне традыцый // Казбярук У. Рамантычны пошук. – Мн., 1983. – С. 150–162.
4. Платонаў, Р. Зноў пра “Тутэйшых”: Дакументальная хроніка забароны Купалавай п’есы // ЛіМ. 1995. 10 лістап.
5. Петрушкевіч, А. Пра творы і творцаў. – Слонім, 2002.
6. Кабржыцкая, Т. Драматургічны геній Я. Купалы // Полымя. – 2001. – № 11. – С. 166–180.

ТЭМА 8 ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ ХХ СТ. ІДЭЯ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ Ў ТВОРЧАСЦІ ЯКУБА КОЛАСА

1. Жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа. Прасачыць шляхі фарміравання Я. Коласа як чалавека і пісьменніка.
2. “Казкі жыцця” Я. Коласа: спецыфіка, філасафічнасць, мастацкія вартасці (кожнаму студэнту прачытаць па адной казцы (розныя!) і падрыхтаваць пераказ).
3. “Новая зямля” Я. Коласа – энцыклапедыя сялянскага жыцця. Ідэя, вобразы (урыўкі на памяць).
4. Праблема мастака і мастацтва ў паэме “Сымон-музыка”. Актуальнасць паэмы, мастацкія асаблівасці.
5. Развагі над сутнасцю чалавечнай душы, праблемы асобы ў паэтычнай спадчыне Я. Коласа.

Літаратура

Тэксты: Якуб Колас “Новая зямля”, “Сымон-музыка”, “Казкі жыцця”

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : У 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я.Купалы; Навук. рэд.: І.Я.Навуменка, В.А.Каваленка. – Мінск : Бел. навука, 1999–2015. – т. 1.
2. Лойка, А. А. Гісторыя беларускай літаратуры: дакастрычніцкі перыяд: падручнік для філал. фак. выш. навуч. Устаноў БССР: у 2 ч. / А. А. Лойка. – Мінск: Выш. школа, 1977–1980. – ч. 2.

Дадатковая:

1. Казбярук У. “...Як промень волі і свабоды”: [Аб паэме Я.Коласа “Новая Зямля”] // Полымя. – 1994. – № 12; яго ж: “А праўда мне ўсяго дарожай...”: Перачытваючы “Новую зямлю” Коласа // Роднае слова. – 1995. – № 8, 9, 10.
2. Мушынскі М. Якуб Колас: летапіс жыцця і творчасці / М. І. Мушынскі. – Мінск : Маст. літ., 1982. – 543 с.
3. Навуменка І.Я. Якуб Колас: Нарыс жыцця і творчасці / Іван Навуменка. – 2-е выд., са змяненнямі. – Мінск : Нар. асвета, 2003. – 205 с.
4. Шаладонава Ж. Фарбы быту і быцця ў паэме Якуба Коласа “Новая зямля”. – Мінск : Беларус. навука, 2001. – 102 с.

ТЭМА 9. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ XX СТ. МАКСІМ ГАРЭЦКІ

1. Жыццёвы і творчы шлях М.Гарэцкага.
2. Тэма інтэлігенцыі і народа ў апавяданнях “У лазні”, “Роднае карэнне”, інш.; распрацоўка гістарычнай тэматыкі (“Лірныя спевы”).
3. Мастацкая ўмоўнасць сюжэту ў апавяданні “Фантазія”. Праблема гістарычнага лёсу беларускага народа; ідэйная абгрунтаванасць звароту да панскага мінулага ў апавяданнях “Панская сучка”.
4. Інтэлігенцыя і народ, асоба і гісторыя, месца асобы ў пераломныя гістарычныя моманты паводле “крамольнай” аповесці “Дзве душы”. Вобраз Ігната Абдзіраловіча.
5. Зварот да драматургіі. Праблема духоўнага жыцця чалавека ў драматызаванай аповесці “Антон”.

Літаратура

Тэксты: апавяданні “У лазні”, “Роднае карэнне”, “Лірныя спевы”, “Фантазія”, “Панская сучка”; апов. “Дзве душы”, “Антон”.

Асноўная:

1. Беларуская літаратура XX ст.: Вучэб. дапам. / М.І.Мішчанчук, І.С.Шпакоўскі. – Мн.: Выш. шк., 2001. – С. 150–167.
2. Гісторыя беларускай літаратуры XX ст. У 4 т. / НАН Беларусі: Інстытут літаратуры Я. Купалы. – Мн., 2001-2003. – Т. 1. – С. 192 – 206.
3. Мушынская, Т.Ф. Беларуская літаратура 20–40-х гг. – Мн., 1994.

Дадатковая:

1. Бугаёў, Д. Максім Гарэцкі. – 2-е выд., выпраўленае і дапоўненае. – Мінск: Беларус. навука. - 2003. – 237 с.
2. Васючэнка, П. Чаму дваілася душа? // Полымя. – 1989. – № 7.
3. Мушынскі, М. Максім Гарэцкі: Нявысветленыя старонкі. Аповесць “Дзве душы” і іншыя “рэпрэсаваныя творы” // Мушынскі, М. Літаратура XX стагоддзя: Спроба пераасэнсавання. – Мн., 1996.
4. Чыгрын, І. Паміж былым і будучым: Проза Максіма Гарэцкага. – Мн., 1994. (Ці: “Полымя”. – 1994. – № 5. – С. 227–245; № 6. – С. 220–236).
5. Чыгрын, І. У пошуках саміх сябе, або Хто такі Ігнат Абдзіраловіч? // Роднае слова. – 1994. – № 4.

ТЭМА 10. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ XX СТ.

ДЗЕЙНАСЦЬ М. БАГДАНОВІЧА НА НІВЕ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ І ЁЎ РАПЕЙСКІМ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІМ КАНТЭКСЦЕ.

1. “Ён быў, як месяц, адзінокі...”. Загадка Максіма Багдановіча.
2. Ідэя нацыянальнага адраджэння ў паэзіі М. Багдановіча. Вобраз Беларусі і яго мастацкае выяўленне.

3. М. Багдановіч – стваральнік жанраў класічнага верша ў беларускай паэзіі (знайсці прыклады санета, трыялета, рандо, рандэля і раскрыць іх змест).
4. Пытанне эстэтыкі ў апавяданнях (“Апокрыф”, “Музыка”, інш.)
5. Мадэрнісцкія плыні (імпрэсіянізм, сімвалізм) ў творчасці М. Багдановіча (на матэрыяле вершаў “Зімою”, “Слуцкія ткачыхі”, Маёвая песня”, цыкл “У зачараваным царстве”).
6. Вобраз Мадонны ў аднаіменным вершаваным цыкле (“Вераніка”, “У вёсцы”).
7. Максім Багдановіч – публіцыст і перакладчык.

Літаратура

Тэксты: зб. “Вянок”, апавяданне “Музыка”, “Евангелле ад Максіма”, “Апокрыф”.

Заданні:

- падрыхтоўка прэзентацый літаратурнага партрэта паэта;
- прачытанне вершаў паэта на памяць.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры (акадэмічнае выданне). У 4 т. -2002. – Т. 1 (раздзел “Максім Багдановіч”)
2. Конан У. Святло паэзіі і цені жыцця. Лірыка М. Багдановіча – мн. 1991
3. Навуменка І. Я. Максім Багдановіч. – Мн. 1997.
4. Максім Багдановіч: Энцыклапедыя /склад. І У Саламевіч, М. В. Трус; рэд. кал. :Т. У. Бялова (гал. рэд.) і інш. – Мн., 2011.- 608с.

Дадатковая:

1. Міклашэўскі Я., Каханне і смерць, або лёс Максіма Багдановіча – Мн., 1995.
2. Грынчык М. Наватар беларускага верша // ЛіМ. 4.12.1981.
3. Лойка А. Максім Багдановіч. – Мн., 1966.
4. Федарцова Т. “Так вершы ззяюць даўняю красой...”: да праблемы станаўлення класічнага верша ў творчасці М. Багдановіча //Зборнік дакладаў: Матэрыялы дакладаў і паведамленняў Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (2001г.) “Максім Багдановіч і іншанацыянальныя літаратуры” // Літаратурны музей М. Багдановіча. Склад. І. В. Мышкавец. – Мн., 2003. 174 с.

ТЭМА 11. ЛІТАРАТУРА 1920 – 30-Х ГГ. XX СТ.

1. Мадэрнісцкія кірункі ў беларускай паэзіі пач. XX ст. (імажынізм у паэзіі Я. Пушчы, інтэлектуалізм паэзіі У. Дубоўкі, У. Жылкі – творы розных аўтараў на выбар)
2. Вобраз новага чалавека ў мастацкім выяўленні Андрэя Мрыя “Запіскі Самсона Самасуя”, М. Зарэцкага “Дзіўная”, “Голы звер”

- Хто і што з’яўляецца аб’ектам высмейвання ў рамане? Дакажыце значнаць аб’екта сатырычнага выкрыцця.
- Сутнасць натуры Самасуя: адмоўнае і станоўчае ў ёй?
- Дайце характарыстыку “культурнай дзейнасці” Самасуя. Чаму ні адно з яго мерапрыемстваў не мела станоўчага выніку?
- Прывядзіце прыклады сатырычных сродкаў, выкарыстаных аўтарам (пародыя, гратэск, іронія, каламбур, інш.).
- Жанравая форма рамана і яго кампазіцыя як сродкі выяўлення аўтарскай задумы.
- З’ява самасуеўшчыны, яе актуальнасць.
- Чаму ўспрымаецца дзіўнай галоўная гераіня апавядання “Дзіўная” Блонскім? Якія праблемы закрануў аўтар у апавяданні? Ці актуальны змест твора сёння?

Прынцыпы, мэта, стыль жыцця Яроцкага з аповесці “Голы звер”? Чым небяспечны для кожнага індывіда падобны грамадскі тып? Пры дапамозе якога біблейскага архетыпу аўтар падкрэсліў сутнасць зла ў асобе Яроцкага? Як можна змагацца з падобнай праявай зла?

3. Маштаб таленту К. Чорнага. Праблема “жывога чалавека” у яго прозе “Макаркавых Волька”, “Справа Віктара Лукашэвіча”

Літаратура

Тэксты: Я. Пушча, У. Дубоўка, У. Жылка – вершы; А. Мрый “Запіскі Самсона Самасуя”, М. Зарэцкі “Дзіўная”, “Голы звер”.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры (акадэмічнае выданне). У 4 т. – 2002. – Т. 1, 2 (адпаведныя раздзелы).
2. Баршчэўскі Л. П., Васючэнка П. В., Тычына М. А.. Беларуская літаратура і свет ад эпохі рамантызму да нашых дзён. – Мн., 2006

Дадатковая:

1. Беларуская літаратура XX ст.: Вучэб. дапам. / М.І.Мішчанчук, І.С.Шпакоўскі. – Мн.: Выш. шк., 2001. – С. 50-91, 150–167.
2. Бугаёў Дз. Максім Гарэцкі. – Мн., 2002.
3. Мушынская Т.Ф. Беларуская літаратура 20–40-х гг. – Мн., 1994.

ТЭМА 12. ЛІТАРАТУРА 1920 – 30-Х ГГ.

КАНДРАТ КРАПІВА

1. Тэматыка і праблематыка сатырычных вершаў і баек К.Крапівы:
 - “ідэятызм” вясковага жыцця (плёткі, п’янства, нізкі ўзровень бытавой культуры, т.п. – падабраць па 3-5 твораў на кожную з тэм і прааналізаваць змест);
 - антырэлігійная тэма (выбраць 4-5 вершаваных твораў);
 - палітычная тэма і яе адлюстраванне (падабраць творы з розных перыядаў – ранняга савецкага, перыяду Вялікай Айчыннай вайны, пасляваеннага);

- асэнсаванне савецкай мадэлі культурна-грамадскага жыцця (“Ціт заводзіць новы быт”, “Ты не лайся, дзядзя, пры савецкай уладзе...”, “Балет” і інш.);
- мастацтва як скразная тэма ў творчасці (падабраць звыш 10 прыкладаў твораў на працягу ўсёй творчасці і вызначыць асноўныя аспекты закранутай тэмы).
- 2. Мастацкі змест паэм “Біблія” і “Хвядос – Чырвоны нос”.
- 3. Драматургія К.Крапівы (“Хто смяецца апошнім?”, “Брама неўміручасці”): сатырычны тыпаж і праблематыка п’ес, эвалюцыя вобразы-тыпу прыстасаванца, жанравыя асаблівасці драматычных твораў, майстэрства драматурга-сатырыка.
- 4. Гуманістычна-сатырычная аснова прозы К.Крапівы.

Літаратура

Тэксты: Сатырычныя вершы і байкі – на выбар; паэма “Хвядос – Чырвоны нос”, п’есы “Хто смяецца апошнім?”, “Брама неўміручасці”; 1 артыкул на выбар.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры XX ст. У 4 т. / НАН Беларусі: Інстытут літаратуры Я. Купалы. – Мн., 2001-2003. – Т. 2. С. 282—330.
2. Гісторыя беларускай літаратуры: XX ст (20-я—50-я гг.): Падручнік / Пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мн., 2000. – С. 381–411.
3. Гісторыя беларускай савецкай літаратуры: 1917 – 1940 гг: Падручнік / пад аг. рэд. Лазарука М.А., Семяновіча А.А. – Мн., 1981. – С. 311 – 347.

Дадатковая:

1. Бугаёў, Дз.Я. Талент і праца. – Мінск: Маст. літ., 1979. – 349 с. – С. 50 – 109.
2. Бугаёў, Д. Я. Зброяй сатыры, зброяй праўды : Творчы шлях К. Крапівы / Д. Я. Бугаёў. — Мінск : Навука і тэхніка, 1971. — 231 с. (2004 — 2-е выд.).
3. Гніламёдаў, У. На шляху да “Брамы неўміручасці”: К.Крапіва і яго роля ў белар. літаратуры // Роднае слова. – 1997. - № 12. – С. 4 – 18.
4. Лаўшук, С. Крапіва і белар. драматургія / С.Лаўшук. – 2-е выд. – Мінск: Навука і тэхніка, 2002. – 250 с. – С. 21 – 248.
5. Сабалеўскі, А. Кандрат Крапіва: Постаць і творы. — 2-е выд., дапрац. і дап. — Мінск: Нар. асвета, 2003. – 221 с.

2 семестр

ТЭМА 1-2. ЛІТАРАТУРА ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ, ПЕРЫЯДУ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ. ТЭМА ВАЙНЫ Ё БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ВАСІЛЬ БЫКАЎ

1. Жыццёвы і творчы лёс Васіля Быкава (паводле падручнікаў ці аўдыёкнігі “Доўгая дарога дадому”).
2. Вобраз вайны ў аповесцях “Мёртвым не баліць”, “Круглянскі мост”, “Пайсці і не вярнуцца”, “Трэцяя ракета” – твор на выбар. Паняцце “быкаўскай” аповесці.
3. Экзістэнцыяльныя матывы ў творчасці 80-90х гг. XX стагоддзя.
 - Праблема героя ў творах В. Быкава гэтага перыяду. Хто з персанажаў становіцца “чужаніцай” (А. Камю) таму грамадству. у якім жыве, і чаму?
 - Абсурд як асноўная характарыстыка быцця чалавека ў сучаснай рэальнасці
 - Параўнальны аналіз апавяданняў “Сцяна” В. Быкава і “Мур” (“Сцяна”) Ж. П. Сартра.
4. Быкаўская праўда ў аповесцях. Вобраз героя-вызваліцеля, канцэпцыя трагізму чалавечага жыцця, пафас адмаўлення зла ва ўсіх яго праявах.
5. Сімвалічны вобраз Беларусі, асэнсаванне гістарычна-палітычнага і духоўнага становішча нацыі ў аповесці “Ваўчыная яма”.
6. Ідэяна-мастацкі змест позніх апавяданняў. Сімвалізм твораў.
7. Згодна з айчынай крытыкай, В. Быкаў зрабіў такія адкрыцці ў рэчышчы экзістэнцыялізму, якіх няма ў сусветнай літаратуры. Які яшчэ досвед унёс беларускі пісьменнік у сусветную літаратуру?
8. Творы В. Быкава ў кінематографе (падрыхтоўка прэзентацыі па жаданню студэнта) і іншых відах мастацтва.

Літаратура

Тэксты: “Доўгая дарога дадому”, “Сцяна”.

Аповесці “Мёртвым не баліць”, “Круглянскі мост”, “Пайсці і не вярнуцца”, “Трэцяя ракета” – на выбар.

Творы 80-90-х гг. “Ваўчыная яма”.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры (акадэмічнае выданне). У 4 т. – Мн., 2002. – Т. 3 (адпаведны раздзел).

Дадатковая:

1. Бугаёў, Д. Спавядальнае слова: Літ.-крытыч. артыкулы. – Мн., 2001.
2. Дедков, И.А. Василь Быков: повесть о человеке, который выстоял / И.А.Дедков. – М.: Сов. Писатель, 1990. – 187 с.

ТЭМА 4-5. ЛІТАРАТУРА 70 –80-Х ГГ.
АСОБА У.КАРАТКЕВІЧА Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. У.Караткевіч як паэт: лірык, гумарыст, рамантык, філосаф, інш. (паводле зб. “Быў. Ёсць. Буду.” – вершы на выбар студэнта).
2. Спецыфіка адлюстравання гістарычных падзей у прозе У.Караткевіча (аналіз прачытаных твораў на выбар студэнтаў).
Ідэйна-мастацкі аналіз аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха”:
 - які грамадскі тып увасобіў у вобразе Дубатоўка пісьменнік? як задума Дубатоўка паўплывала на развіццё падзей у Балотных Ялінах?
 - якую небяспеку тояць такія, як Дубатоўк?
 - чаму Дубатоўку ўдалося рэалізаваць сваю задуму з “дзікім паляваннем”?
 - хто з герояў і чаму здолеў раскрыць яго таямніцу?
 - чаму аўтар паказаў “паляванне” не як містычную, а як уласціваю для пэўнага гістарычнага перыяду грамадскую з’яву жыцця? што У.Караткевіч меў на ўвазе, калі пісаў, што паляванне скача “і будзе скакаць да тых пор, пакуль існуе зямля наша. Нелюбімая намі і страшная”?
 - чаму, на вашу думку, у беларускай літаратуры час ад часу ўзнікаюць мастацкія творы, у якіх ёсць вобраз палявання (“Песня пра зубра”, “Млечны шлях”, “Паляванне на Апошняга жураўля”, “Дзікае паляванне каралёў сталіншчыны”, “Аблава”, інш.)?
 - якія думкі У.Караткевіча, выяўленыя ў аповесці, актуальныя сёння?
 - чаму пісьменнік выкарыстаў для расповеду пра мінулае і сучаснаць прыгодніцка-дэтэктыўны сюжэт?
 - чаму, на ваш погляд, гісторыя Балотных Ялін (адносінаў Андрэя і Надзеі) мела шчаслівы фінал?Ідэйна-тэматычны аналіз аповесці “Ладдзя распачы”:
 - У.Караткевіч сцвярджаў, што Гervасій Выліваха – носьбіт самых лепшых рыс беларускага народа. Якія рысы народнага характару ўвасабляе, на вашу думку, гэты герой?
 - падарожжа Вылівахі ў падземны свет – гэта авантура, сон, выпрабаванне ці нешта іншае? Абгрунтуйце адказ.
 - прааналізуйце эпізод гульні ў шахматы. Чаму Гervасій выйграў у Смерці? Які сімвалічны сэнс уклаў аўтар у гэту сцэну, што ён сказаў пра чалавека наогул? Як паказаў праз гэтую сцэну гісторыю жыцця беларусаў?
 - Супраць чаго пратэстуе пісьменнік у творы? У чым гуманізм яго пазіцыі?
3. У.Караткевіч як вялікі падарожнік. Вобраз Беларусі і беларусаў у нарысе “Зямля пад белымі крыламі”.
Зварот да творчасці У.Караткевіча кампазітараў, мастакоў, пісьменнікаў, людзей іншых відаў мастацтва (прывесці прыклады).

4. У.Караткевіч-драматург (“Званы Віцебска”, “Маці Урагану”, “Кастусь Каліноўскі”, “Млын на Сініх Вірах”, “Калыска чатырох чараўніц”) – канспект падручніка.
5. Казкі У.Караткевіча для дзяцей.
6. Зварот да творчасці У.Караткевіча кампазітараў, мастакоў, пісьменнікаў, людзей іншых відаў мастацтва (прывесці прыклады).

Літаратура

Тэксты: Вершы на выбар. Зб. “Мая Іліяда”, “Быў. Ёсць. Буду.” Аповесці і раманы “Ладдзя Роспачы”, “Сівая легенда”, “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Чорны замак Альшанскі” ці інш., нарыс “Званы ў прадоннях азёр” (урыўкі), 1-2 казкі.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры (акадэмічнае выданне). У 4 т. – 2002. – Т. 4. Кн. 1. – С. 361–391.
2. Верабей А. Абуджаная памяць: нарыс жыцця і творчасці Уладзіміра Караткевіча / А. Л. Верабей. – Мн., 1997. – 256 с.
3. Ішчанка Г. М. Уладзімір Караткевіч. – Мінск: Аверсэв, 2005. – 207с.

Дадатковая:

1. Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць / А.У.Русецкі. – Мн., 2000. – 300 с.
2. 3. Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду! : успаміны, інтэрв’ю, эсэ / укладанне Г. Шаблінскай. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2005. – 517 с. – (Жыццё знакамітых людзей Беларусі : ЖЗЛБ).
4. Караткевіч вядомы і невядомы. – Мінск, 2010.
5. Уладзімір Караткевіч і яго творчасць у еўрапейскім культурным кантэксце: навук. Збор. / рэдкал. А. Мальдзіс (гал. рэд.) і інш. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000.
6. Мальдзіс, А. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча. – Мінск, 1998.

ТЭМА 5. СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС (ДРУГАЯ ПАЛОВА 80-Х ГГ. XX СТ. – ПАЧАТАК XXI СТ.)

ПАЭЗІЯ

Заняткі праводзяцца ў форме абароны падрыхтаваных студэнтамі прэзентацый ці літаратурных партрэтаў пра творчасць аднаго з сучасных аўтараў (размяркоўваюцца самастойна ў групе).

1. Спіс аўтараў: *Анатоль Сыс, Алесь Бадак, Віктар Жыбуль, Серж Мінскевіч і інш.*

Іншыя творчыя постаці – пасля ўзгаднення з выкладчыкам.

У сваім выступленні неабходна падаць:

- кароткія біяграфічныя звесткі (год і месца нараджэння, адукацыя і род заняткаў, хобі аўтара);
- назваць асноўныя паэтычныя зборнікі;

- выбраць і прачытаць на занятках тыя вершы, якія ўразілі, захапілі, выклікалі абурэнне ці інш.; растлумачыць, чаму пэўныя паэтычныя радкі “зачапілі” вашы думкі, уяўленні, пачуцці; вызначыць, якім вершам – традыцыйным ці эксперыментальным (хоку, трыялеты, вянкi санетаў, паліндромы, акравершы, рубай і інш.) аддае перавагу аўтар, ці звяртаецца ён да “візуальнай” паэзіі; расказаць пра вершы, якія пакладзены на музыку; прыдумаць рэкламу творчасці аўтара (вітаюцца арыгінальныя творчыя формы).

2. Паэзія і проза маладых. Прааналізаваць 1-2 апошніх зборнікаў літаратурнага аб’яднання “БУКет” (тэмы. Праблемы. Мастацкія вобразы ў творах).

Літаратура

Тэксты: На заняткі падрыхтаваць выразнае (мастацкае) чытанне не менш 7 вершаў выбранага аўтара (чытанне на памяць вітаецца!).

“Апошні дзень лета: матэрыялы па стылістыцы і культуры маўлення” – Мінск : БДУКМ, 2019.

“Ад слова да зместу: метады аналізу стылістыкі тэксту” – Мінск : БДУКМ, 2024.

Асноўная:

1. Бельскі, А. І. Сучасная беларуская літаратура : станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80–90 гг.): вучэбна-метадычны дапаможнік для настаўнікаў / А.І.Бельскі. – Мінск : Нар. асвета, 1997. – С. 83–188 (раздзел “Паэзія”).

Дадатковая:

1. 3 росных сцяжын: аўтабіяграфіі пісьменнікаў Беларусі / Уклад. М.Мінзер. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2009. – 460 с.

2. Федарцова Т. М. Трыялет у сучаснай беларускай літаратуры / Т. М. Федарцова / Роднае слова. – 2001. – № 4.

ТЭМА 6. СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС (ДРУГАЯ ПАЛОВА 80-Х ГГ. XX СТ. – ПАЧАТАК XXI СТ.)

ПРОЗА

1. Падрыхтаваць рэкламны твор (ролік, малюнкi, вершаваны ці ў іншай форме) пра аповесць Ю.Каляды “Invikta, або Галоўная памылка Афанасія”.

2. Творчасць Н. Батраковай, В Грамыка: аналіз твораў на выбар

3. Творчасць Г Марчука. Каноны.

4. Аналіз аповесці А.Наварыча “Літоўскі воўк”.

5. Праявы постмадэрнізму ў сучаснай беларускай прозе:

- падрыхтаваць індывідуальныя паведамленні: пра сучасны беларускі дэтэктыў; беларускі комікс; фантастыку на сучасным этапе развіцця.

- напісаць міні-эсэ (ці водгук) паводле выбарачна прачытаных твора С.Балахонава.

Літаратура

Тэксты: у адпаведнасці з пытаннямі і спісам літаратуры.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : У 4 т. Т.4. Кн. 3 / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Цэнтр даслед. бел. культуры, мовы і літ.; навук. рэд. У.В.Гніламёдаў, С.С.Лаўшук. – 2-е выд. – Мінск : Бел. навука, 2015.

2. Сінькова, Л.Д. Паміж тэкстам і дыскурсам: беларуская літаратура XX-XXI стст. : гісторыя, кампаратывістыка і крытыка (літаратурная крытыка, артыкулы, гутаркі) / Л. Сінькова. - Мінск : Паркус плюс, 2013. – 292 с.

Дадатковая:

1. Кісліцына, Г.М. Чалавек постмадэрну ў сучаснай беларускай літаратуры / Г.М.Кісліцына, навук.рэд. М.А.Тычына; Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2010. – 169 с.

2. Шынкарэнка, В.К. Абнаўленне жанравай прыроды сучаснага гістарычнага рамана (“Літоўскі воўк” А.Наварыча) // Славянскія літаратуры ў сусветным кантэксце: праблемы развіцця беларускай і рускай літаратур: матэрыялы VI Міжнар. навук. канф., Мінск, БДУ, 8-10 кастрычніка 2003 г. У 2 ч. Ч.2. – Мінск: РІВШ БДУ, 2003. – С. 262- 266.

3. Дасаева, Т.М. Беларуская літаратура XX - пачатку XXI стагоддзя : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў выш. адукацыі па спецыяльнасцях “Журналістыка міжнародная”, “Журналістыка (па напрамках)”, “Літаратурная работа (па напрамках)”, “Інфармацыя і камунікацыя”, “Беларуская філалогія” / Т.М. Дасаева. – Мінск : РІВШ, 2016. - 263 с.

ТЭМА 7. СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС (ДРУГАЯ ПАЛОВА 80-Х ГГ. XX СТ. – ПАЧАТАК XXI СТ.) ДРАМАТУРГІЯ: ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНАСЦЬ

1. Творчы шлях А.Макаёнка. Наватарства драматурга ў п’есах “Лявоніха на арбіце”, “Трыбунал”, “Зацуканы апостал” ці інш. (творы на выбар).

2. Філалагічнае пакаленне ў драматургіі:

- А.Петрашкевіч. Аналіз п’есы “Воля на крыжы”.
- М.Матукоўскі. Праблематыка і ідэйны змест п’есы “Калізей”.

А) А.Дзялендзік - заканспектаваць артыкул В.Яцухны, размешчаны ў Інтэрнэце.

Б) Пазнаёміцца з літаратуразнаўчай ацэнкай творчасці М.Матукоўскага, выпісаць сабе 2-3 ацэначныя выказванні, якія найбош спадабаліся.

3. Творчы партрэт А.Дударова. Актуальнасць праблематыкі яго твораў – “Парог”, “Вечар”, “Радавыя”, “Адцуранне”, “Чорная панна Нясвіжа”, “Купала”.

4. Рэмейкавая драматургія С.Кавалёва.

5. Традыцыі народнай казкі ў сучаснай драматургіі (п'есы П.Васючэнкі "Страшнік Гам", "Янук – рыцар Мятлушкі", С.Кавалёва) – твор на выбар.
6. Драматургічная спадчына Г Марчука – прааналізаваць адну п'есу.

Літаратура

Тэксты: у адпаведнасці з пытаннямі і спісам літаратуры.

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : У 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я.Купалы; Навук. рэд.: І.Я.Навуменка, В.А.Каваленка. – Мінск: Бел. навука, 1999–2003. – Т.4. – Кн. 2. (раздзел "Драматургія" і манаграфічныя раздзелы на с. 311-351, 649-674).
2. Васючэнка, П.В. Сучасная беларуская драматургія: дапам. для настаўнікаў / П.В.Васючэнка. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 156 с.

Дадатковая:

1. Сучасная беларуская драматургія: Традыцыі і наватарства / уклад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 639 с.
2. Сучасная беларуская п'еса: Зб. / склад. Г.Марчук. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 396 с.
3. Сучасная беларуская п'еса: Зб. / склад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 1997. – 302 с.

**Тэматыка семінарскіх заняткаў
па дысцыпліне “Беларуская літаратура”
для студэнтаў ФІДК
(завочная форма навучання)**

ТЭМА 1. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ ХХ СТ.

ЯНКА КУПАЛА (Іван Луцэвіч, 1882–1942)

1. Ранні перыяд творчасці. Зборнікі “Жалейка”, “Гусляр”, “Шляхам жыцця”.
2. Літаратурна-творчая і грамадская дзейнасць Я.Купалы ў гады грамадзянскай вайны і акупацыі Беларусі (1917–1920).
3. Зборнік “Спадчына” – праблематыка, агульны пафас. Сацыяльна-філасофская, нацыянальна-патрыятычная, інтымная, пейзажная лірыка Я.Купалы.
4. Паэмы Я.Купалы (“Зімою”, “На куццю”, “Адплата кахання”, “Нікому”, “Яна і я”, “Тарасова доля”).
5. Тэма Бацькаўшчыны ў паэмах “Адвечная песня”, “Сон на кургане”, “Безназоўнае”.
6. Роля Я.Купалы-прарока нацыі ў гісторыі беларускай літаратуры, развіцці нацыянальнай духоўнай культуры, музыкі, тэатра, мастацтва.
7. Спадчына Купалы ў асвятленні сучасных крытыкаў, літаратуразнаўцаў і культуролагаў.
8. Традыцыі нацыянальнай драматургіі ў п’есе “Прымакі”.
9. “Паўлінка” як трагікамедыя. а) Гісторыя напісання. б) Прататыпы вобразаў. в) Сцэнічнае жыццё. г) Супаставіць з п’есай К.Каганца “Модны шляхцюк”: што агульнае ў іх? Чым адрозніваюцца творы? д) Вобраз Паўлінкі – вобраз Маладой Беларусі.
10. Сімваліка-рамантычная драма “Раскіданае гняздо”. а) Гісторыя стварэння. б) “І ўсё ж мы дойдзем, дойдзем мы да Беларусі...”: Вобраз-сімвал шляху ў п’есе. Шлях Лявона – трагедыіны шлях беларуса-працаўніка. Шлях Марылі – шлях маці, якая імкнецца да захавання будучага. Шлях Данілі – шлях мастака. Шлях Зоські як самы трагічны вобраз-сімвал Беларусі, разбурэнне любові і кахання. Шлях Сымона – шлях у цемру. Вобразы Старца і Незнаёмага і іх значэнне ў творы.
11. Ідэяна-мастацкі змест п’есы “Тутэйшыя”. а) Сцэнічны лёс твора. б) Характарыстыка вобраза Мікіты Зносака. в) Янка Здольнік – таксама тутэйшы? г) Рэнегаты, злачынцы – Усходні і Заходні вучоныя, “прафесар” Спічыні, інш. д) Асаблівасці жанру твора. Праблематыка і яе актуальнасць.

ЛІТАРАТУРА

Гісторыя беларускай літаратуры : ХХ стагоддзе (1920–1950–я гг.) : Падруч. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей ВНУ / У.В.Гніламёдаў, В.В.Казлова, М.А.Лазарук і інш. – 2–е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2000. – 510 с.

ТЭМА 2. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ ХХ СТ.
ІДЭЯ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ Ў ТВОРЧАСЦІ
ЯКУБА КОЛАСА

1. Жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа. Прасачыць шляхі фарміравання Я. Коласа як чалавека і пісьменніка.
2. “Казкі жыцця” Я. Коласа: спецыфіка, філасафічнасць, мастацкія вартасці (кожнаму студэнту прачытаць па адной казцы (розныя!)).
3. “Новая зямля” Я. Коласа – энцыклапедыя сялянскага жыцця. Ідэя, вобразы.
4. Праблема мастака і мастацтва ў паэме “Сымон-музыка”. Актуальнасць паэмы, мастацкія асаблівасці.
5. Развагі над сутнасцю чалавечнай душы, праблемы асобы ў паэтычнай спадчыне Я. Коласа.

Літаратура

Тэксты: Якуб Колас “Новая зямля”, “Сымон-музыка”, “Казкі жыцця”

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : У 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я.Купалы; Навук. рэд.: І.Я.Навуменка, В.А.Каваленка. – Мінск : Бел. навука, 1999–2015. – т. 1.
2. Лойка, А. А. Гісторыя беларускай літаратуры: дакастрычніцкі перыяд: падручнік для філал. фак. выш. навуч. Устаноў БССР: у 2 ч. / А. А. Лойка. – Мінск: Выш. школа, 1977–1980. – ч. 2.

**Тэматыка семінарскіх заняткаў па дысцыпліне “Беларуская літаратура”
для студэнтаў для студэнтаў ФХК, ФМіХМ, ФКіСКД
(дзённая форма навучання)**

**ТЭМА 1. ЛІТАРАТУРА ХІХ СТ.
(ТВОРЧАЯ СПАДЧЫНА Я. БАРШЧЭЎСКАГА І В. ДУНІНА-
МАРЦІНКЕВІЧА)**

Тэксты: Я. Баршчэўскі апавяданні “Ваўкалак”, “Плачка” з кнігі “Шляхціц Завальня або Беларусь у фантастычных апавяданнях”, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч п’еса “Пінская шляхта”.

1. Рамантызм у літаратуры ХІХ ст.
2. Асаблівасці структуры кнігі “Шляхціц Завальня або Беларусь у фантастычных апавяданнях” Яна Баршчэўскага.
3. Праблематыка апавядання “Ваўкалак” з кнігі “Шляхціц Завальня або Беларусь у фантастычных апавяданнях” Я. Баршчэўскага.
4. Вобраз Плачкі з апавядання “Плачка” Я. Баршчэўскага.
5. Спалучэнне рамантызму і рэалізму ў творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча.
6. Праблематыка п’есы “Пінская шляхта”

Літаратура:

Баршчэўскі, Я. Выбраныя творы / Я. Баршчэўскі. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1998. – 480 с.

Дунін-Марцінкевіч В. Творы. – Мн., 1994.

Хаўстовіч, М.В. На парозе забытае святыні: Творчасць Яна Баршчэўскага. – Мінск, 2002. – 186 с.

Навуменка І.Я. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. – Мн., 1992.

Гісторыя беларускай літаратуры ХІ – ХІХ ст. Том 2. – Мн., 2007.

**ТЭМА 2. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ ХХ СТ.
(творчасць Я.Купалы)**

Тэксты: Я.Купала п’еса “Тутэйшыя” (абавязкова), вершы (4-5 вершаў) са зборнікаў “Жалейка”, “Спадчына”, “Безназоўнае”, “Шляхам жыцця” і інш.

1. Гістарычныя ўмовы развіцця літаратуры на пачатку ХХ ст. Рэвалюцыя 1905–1907 гг. і нацыянальнае адраджэнне. Газеты “Наша доля” і “Наша ніва”.
2. Наватарская роля Я.Купалы ў развіцці беларускай паэзіі і драматургіі. Вытокі творчасці. Значэнне фальклору ў маральным і эстэтычным выхаванні будучага паэта. Засваенне вопыту нацыянальнай і суседніх славянскіх літаратур.
3. Сімвалізм у творчасці Я.Купалы (вершы “Спадчына”, “Паязджане”, “О так! Я – пралетар!”, “А хто там ідзе”, “Смейся!”, “Малітва”, “Маё цярпенне”, “Маладая Беларусь” і інш.)
4. Майстэрства Купалы-камедыёграфа. Гістарычная абумоўленасць звароту да драматургічных жанраў. Трагікамедыя “Тутэйшыя”. Час і месца дзеяння ў

п'есе. Сістэма вобразаў. Акцэнтацыя ўвагі аўтарам на трагедыі “тутэйшасці”. Сэнс назвы твора і яго актуальнасць.

Літаратура:

Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 т. - Мн., 1999;

Васючэнка, П. В. Драматургічная спадчына Янкі Купалы / П. В. Васючэнка. - Мн., 1994.

Лойка, А. Янка Купала: энцыклапедычны даведнік. - Мн, 1986. -727 с.

Лойка А. А. Беларуская паэзія пачатку XX ст. / А.А. Лойка.-Мн, 1972. -240 с.

ТЭМА 3. ЛІТАРАТУРА 1920 – 30-Х ГГ.

Творчасць А.Мрыя

Тэкст: А.Мрый “Запіскі Самсона Самасуя”

1. Літаратура 1920-х гадоў. Актывізацыя культурна-грамадскага жыцця. Стварэнне літаратурных арганізацый Маладняк”, “Узвышша”, “Полымя”, інш.). Ідэйна-эстэтычныя праграмы аб’яднанняў: стаўленне да класічнай спадчыны, вуснай народнай творчасці, погляды на выхаванне новага чалавека.

2. Творчасць Андрэя Мрыя. “Запіскі Самсона Самасуя” як першы сатырычны раман у нацыянальнай прозе.

- Гісторыя публікацыі.
- Прачытанне рамана ў 1920-я гг. і ў наш час.
- “Непатапляльнасць” Самасуя, тыповасць, універсальнасць адкрытага А.Мрыем вобраза.
- Сатырычныя вобразы другога плана (Сом, Лін, Крэйна, Мамон, Торба, інш.).
- Шапалёўка як мастацкая мадэль свету, створаная па законах сатырычнай літаратуры.
- Мажлівасць суаднясення рамана А.Мрыя з жанрам антыутопіі.
- Сродкі сатырычнага ўзнаўлення рэчаіснасці.
- Кампазіцыйныя асаблівасці.

Літаратура:

Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 т. Т.1,2.- Мн., 2002.

Мушынская Т.Ф. Беларуская літаратура 20-40-х гг. – Мн., 1994.

ТЭМА 4. ЛІТАРАТУРА 1920 – 30-Х ГГ.

Творчасць М. Гарэцкага і М. Зарэцкага

Тэксты: М.Гарэцкі “Рускі”, “Роднае карэнне”, “Літоўскі хутарок”, “Чарнічка”, “Генерал”, “Сумная дзяўчынка”, “Кветкі зла” і інш. (1 апавяданне на выбар), М.Зарэцкі (“Дзіўная”, “Голы звер” – 1 на выбар).

1. Агульныя біяграфічныя звесткі пра пісьменнікаў і кароткі агляд іх творчасці.

2. Шматграннасць таленту М. Гарэцкага. Пытанні асветы і культуры ў творах пісьменніка. Праблематыка твораў “Рускі”, “Роднае карэнне”, “Літоўскі хутарок”, “Чарнічка”, “Генерал”, “Сумная дзяўчынка”, “Кветкі зла”.

3. Творчасць М.Зарэцкага (“Дзіўная”, “Голы звер” – на выбар). Абарона агульначалавечых каштоўнасцей у апавяданнях “Бель”, “Дзіўная”. Вобразы жанчын. Навізна праблематыкі, сюжэтна-кампазіцыйнае майстэрства ў творы “Голы звер”.

Літаратура:

Гісторыя беларускай літаратуры (акадэмічнае выданне). У 4 т. – 2002. – Т. 1, 2 (адпаведныя раздзелы).

Баршчэўскі Л. П., Васючэнка П. В., Тычына М. А.. Беларуская літаратура і свет ад эпохі рамантызму да нашых дзён. – Мн., 2006

Беларуская літаратура XX ст.: Вучэб. дапам. / М.І.Мішчанчук, І.С.Шпакоўскі. – Мн.: Выш. шк., 2001. – С. 50-91, 150–167.

ТЭМА 5. ЛІТАРАТУРА ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ, ПЕРЫЯДУ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ. ТЭМА ВАЙНЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Творчасць Васіля Быкава

Тэксты: В.Быкаў “Мёртвым не баліць” (абавязкова), “Аблава”, “Сцяна”, “Кошка і мышка” і інш. (1 твор на выбар). Біяграфічныя звесткі можна знайсці ў кнізе В.Быкава “Доўгая дарога дадому” (па жаданні).

1. Экзистэнцыялізм у літаратуры.

2. Уклад В.Быкава ў спасціжэнне праўды пра вайну. Палемічнасць яго творчасці. Праблемная навізна яго аповесцяў. Шматпланавасць паказу вайны.

3. Пашырэнне тэматычнага дыяпазону творчасці ў 1980 – 90-я гг., зварот да трагічных падзей нядаўняй гісторыі.

4. Трагедыйнасць твораў апошніх дзесяцігоддзяў.

5. Мемуары “Доўгая дарога дадому”.

6. Адкрыццё новых праблем і тэм пражыткам. Асаблівасці стылю. Жанравая адметнасць аповесці В.Быкава.

7. Экзистэнцыялізм і творчасць В. Быкава. Праблема выбару ў яго творах (на прыкладзе прачытанага).

Літаратура:

Гісторыя беларускай літаратуры : XX стагоддзе (1920–1950–я гг.) : Падруч. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей ВНУ. – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2000. – 510 с.

Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 т. – Мінск : Бел. навука, 1999–2003. – 583 с.

Баршчэўскі, Л. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён : папулярныя нарысы / Лявон Баршчэўскі, Пятро Васючэнка, Міхась Тычына. – Мінск, 2006. – 574 с.

Кісліцына, Г.М. Чалавек постмадэрну ў сучаснай беларускай літаратуры / Г.М.Кісліцына, навук.рэд. М.А.Тычына; Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2010. – 169 с.

ТЭМА 6. СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС (ДРУГАЯ ПАЛОВА 80-Х ГГ. XX СТ. – ПАЧАТАК XXI СТ.)

Тэксты: С.Кавалёў (пыт. 38, 41) “Стомлены д’ябал” (абавязкова), І.Шамякін “Крывінка”, “Без пакаяння”, “Палеская мадонна”, “Злая зорка” (1 твор на выбар).

1. Постмадэрнізм у беларускай літаратуры.
2. Літаратурныя суполкі канца XX ст.
3. Эксперыменты і наватарства ў творчасці сучасных пісьменнікаў.
4. Постмадэрнізм у п’есе “Стомлены д’ябал” С. Кавалёва. Праблематыка твора. Спецыфіка адлюстравання паняццяў “дабро”/”зло” ў творы. Традыцыі і наватарства ў сучаснай беларускай літаратуры.
5. І. Шамякін як майстар рамана. Маральна-этычная праблематыка, спецыфіка канфліктаў ў творах “Крывінка”, “Палеская мадонна”, “Без пакаяння” і інш.
6. Тэма чарнобыльскай катастрофы ў беларускай літаратуры (творчасць І. Шамякіна). Трагедыя чалавека і сутнасць канфліктаў у творы “Злая зорка”.

Літаратура:

Сучасны літаратурны працэс: тэндэнцыі і праблемы развіцця: дапаможнік / І.М.Гоўзіч, Т.К.Грамадчанка, А.С.Гурская і інш.; пад аг. рэд. Т.К.Грамадчанкі. – Мінск: БДПУ, 2010. – С. 41–50.

Сучасная беларуская драматургія: Традыцыі і наватарства / уклад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 639 с.

Сучасная беларуская п’еса: 3б. / склад. Г.Марчук. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 396 с.

Кісліцына, Г.М. Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы. Навуковае выданне. – Мінск: Логвінаў, 2006. – 415 с.

**Тэматыка семінарскіх заняткаў па дысцыпліне “Беларуская літаратура”
для студэнтаў для студэнтаў ФХК, ФМіХМ, ФКіСКД
(завочная форма навучання)**

**ТЭМА 1. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ XX СТ.
(творчасць Я.Купалы)**

Тэксты: Я.Купала п’еса “Тутэйшыя” (абавязкова), вершы (4-5 вершаў) са зборнікаў “Жалейка”, “Спадчына”, “Безназоўнае”, “Шляхам жыцця” і інш.

1. Гістарычныя ўмовы развіцця літаратуры на пачатку XX ст. Рэвалюцыя 1905–1907 гг. і нацыянальнае адраджэнне. Газеты “Наша доля” і “Наша ніва”.

2. Наватарская роля Я.Купалы ў развіцці беларускай паэзіі і драматургіі. Вытокі творчасці. Значэнне фальклору ў маральным і эстэтычным выхаванні будучага паэта. Засваенне вопыту нацыянальнай і суседніх славянскіх літаратур.

3. Сімвалізм у творчасці Я.Купалы (вершы “Спадчына”, “Паязджане”, “О так! Я – пралетар!”, “А хто там ідзе”, “Смейся!”, “Малітва”, “Маё цярпенне”, “Маладая Беларусь” і інш.)

4. Майстэрства Купалы-камедыёграфа. Гістарычная абумоўленасць звароту да драматургічных жанраў. Трагікамедыя “Тутэйшыя”. Час і месца дзеяння ў п’есе. Сістэма вобразаў. Акцэнтацыя ўвагі аўтарам на трагедыі “тутэйшасці”. Сэнс назвы твора і яго актуальнасць.

Літаратура:

Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 т. - Мн., 1999;

Васючэнка, П. В. Драматургічная спадчына Янкі Купалы / П. В. Васючэнка. - Мн., 1994.

Лойка, А. Янка Купала: энцыклапедычны даведнік. - Мн, 1986. -727 с.

Лойка А. А. Беларуская паэзія пачатку XX ст. / А.А. Лойка.-Мн, 1972. -240 с.

IV. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

Кантралюемая самастойная работа для студэнтаў дзённай формы навучання

Пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі кампетэнцый студэнта

Ацэнка ведаў і ўменняў студэнтаў выконваецца паэтапна і ўключае апытанне на семінарскіх занятках па вызначанай тэме вучэбнай дысцыпліны і выніковы кантроль у форме заліку ці экзамену. Для ажыццяўлення бягучага кантролю і самакантролю кампетэнцый студэнтаў па дысцыпліне “Беларуская літаратура” можна выкарыстоўваць вусныя і пісьмовыя адказы на пытанні, тэсціраванне, творчыя працы, напісанне рэфератаў, падрыхтоўку дакладаў і прэзентацый, інш.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Састаўным элементам прафесійна арыентаванага навучання з’яўляецца самастойная работа, якая ўключае разнастайныя віды пазааўдыторнай работы студэнта. Прадугледжваюцца такія формы работы, як стварэнне літаратурнага дзённіка, выкананне індывідуальных заданняў праблемнага характару, напісанне творчых работ, падрыхтоўка прэзентацый і інш.

Кантроль за выкананнем самастойнай работы з’яўляецца бягучым і ажыццяўляецца праз e-mail, індывідуальныя кансультацыі, на семінарскіх і лекцыйных занятках, падчас заліку ці экзамену.

Выкладчык знаёміць студэнтаў з асаблівасцямі той ці іншай формы самастойнай работы і спосабамі кантролю на ўводнай лекцыі па вучэбнай дысцыпліне.

Для студэнтаў прадугледжаны разнастайныя формы выканання самастойнай работы, якія па сваім змесце скіраваны на спецыфіку профільнага навучання, інтарэсы і духоўныя запатрабаванні асобы. Заданні ўлічваюць ступень валодання вучэбным матэрыялам, уменне выкарыстоўваць веды на практыцы, магчымасць праявіць свае творчыя здольнасці. Кантралюемая самастойная работа можа быць праведзена ў форме тэста, вуснага і пісьмовага апытання, а таксама ў выглядзе напісання рэферата. Усё гэта дазволіць вызначыць ступень засвоенасці матэрыялу, уменне арыентавацца ў свеце мастацкіх з’яў і напрамкаў, аналізаваць мастацкі тэкст.

Пры ацэнцы адказу студэнта ўлічваюцца наступныя ўменні:

- успрымаць літаратурны твор ва ўзаемасувязі гісторыі і сучаснасці;
- самастойна аналізаваць мастацкі твор і творчасць пісьменніка;
- весці дыялог па дыскусійных пытаннях сусветнай літаратуры.

Прыкладныя заданні для выканання КСР

1. Стварыць прэзентацыю па творчасці наступных пісьменнікаў (на выбар): М.Багдановіч, Я.Купала, М.Гарэцкі, З.Бядуля, Я.Колас, К. Чорны, В. Быкаў, Я.Брыль, І.Шамякін, У.Караткевіч, М.Танк, А.Куляшоў, П.Панчанка, Р.Барадулін, А. Макаёнак, К. Крапіва, А.Дудараў, С.Кавалёў.

2. Прааналізаваць твор беларускага пісьменніка XX-XXI стст. (аўтары і тэксты на выбар са спіса).

3. Беларускія літаратурныя суполкі і аб'яднанні XX ст. (падрыхтаваць рэферат).

3. Падрыхтаваць паведамленне пра літаратурныя музеі беларускіх пісьменнікаў (можа быць прадстаўлена ў форме прэзентацыі, агляду ці эсэ).

4. Літаратурны турыстычны праект “Літаратурная карта майго рэгіёна”.

Літаратура

1. Бельскі, А. І. Сучасная беларуская літаратура: станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80–90 гг.): вучэбна-метадычны дапаможнік для настаўнікаў / А.І.Бельскі. – Мінск : Нар. асвета, 1997. – 254 с.

2. Васючэнка, П.В. Сучасная беларуская драматургія: дапам. Для настаўнікаў / П.В.Васючэнка. – Мінск : Мастац. літ., 2000. – 156 с.

3. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я.Купалы; Навук. рэд.: І.Я.Навуменка, В.А.Каваленка. – Мінск : Бел. навука, 1999–2015. – 4 т.

4. Гісторыя беларускай літаратуры, XIX – пачатак XX ст.: Падруч. для філал. спец. выш. пед. навуч. устаноў / І.Э.Багдановіч, У.В.Гніламёдаў, Л.С.Голубева і інш.; пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мінск : Выш. шк., 1998. – 559 с.

5. Гісторыя беларускай літаратуры: XX стагоддзе (20-50-я гг.): Падруч. для студэнтаў філал. спец. ВНУ / У.В.Гніламёдаў, В.В.Казлова, М.А.Лазарук і інш.; Пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мінск : Выш. шк., 2000. – 510 с.

6. Гісторыя беларускай літаратуры, XIX – пач. XX ст.: падручнік для філал. фак. пед. ін-таў БССР / Л. С. Голубева [і інш.]; пад агул. рэд. М. А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Мінск : Выш. школа, 1981. – 412 с.

7. Дасаева, Т.М. Беларуская літаратура XX – пачатку XXI стагоддзя : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях “Журналістыка міжнародная”, “Журналістыка (па напрамках)”, “Літаратурная работа (па напрамках)”, “Інфармацыя і камунікацыя”, “Беларуская філалогія” / Т.М. Дасаева. – Мінск: РІВШ, 2016. – 263 с.

8. Кісліцына, Г.М. Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы. Навуковае выданне. – Мінск: Логвінаў, 2006. – 415 с.

9. Музеі Беларусі: Інфарм. аб музеях сістэмы М-ва культуры Рэсп. Беларусь / Бел. ін-т праблем культуры, Бел. кам. Міжнар. савета музеяў "ICOM". – Мінск: Беларусь , 2001. – 271 с.

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Заг. кафедры

беларускай і замежнай філалогіі

_____ А. М. Пісарэнка

«___» _____ 20__ г.

ПЕРАЛІК ТЭАРЭТЫЧНЫХ ПЫТАННЯЎ

для правядзення экзамену

па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская і сусветная літаратура: Беларуская літаратура»

для студэнтаў ФІДК

1. Культура і літаратура старажытнай Русі і яе выдатныя прадстаўнікі (Е. Полацкая, К. Тураўскі, П. Богша і інш.).
2. Агіяграфічная літаратура, яе віды і жанры. Характарыстыка арыгінальных агіяграфічных твораў (жыццё К.Тураўскага, Е.Полацкай).
3. “Слова пра паход Ігаравы” – унікальны літаратурны помнік, шэдэўр. прыгожага пісьменства. Беларускія матывы ў “Слове...”. Пераклады.
4. Гісторыя летапісання. “Аповесць мінулых гадоў” характарыстыка.
5. Ф.Скарына – заснавальнік беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання (узор паліграфіі, змест прадмоў і пасляслоўяў да кніг).
6. Скарынінскія традыцыі ў асветніцкай дзейнасці паслядоўнікаў (С. Буднага, Л. і. С. Зізаніяў, В. Цяпінскага).
7. Творчы шлях М. Гусоўскага. “Песня пра зубра”: гісторыя стварэння паэмы, рэальнасць і вымысел ў ёй. Рэнесансавыя ідэі ў творы.
8. Палемічная, публіцыстычная літаратура: умовы ўзнікнення, асноўныя жанры (“Трэнас” М. Смятрыцкага, “Дыярыуш” А. Філіповіча і інш.).
9. Старабеларуская паэзія 16-17 стст., яе віды і жанры.
10. С. Полацкі і яго роля ва ўзбагачэнні паэтыкі і жанрава-стылістычных форм беларускай паэзіі.
11. Ідэяна-мастацкі змест сатырычна-парадыяльных твораў (“Прамова Мялешкі”, “Ліст да Абуховіча”).
12. “Школьная” літаратура, драматургія, тэатр. Аналіз “Камедыі” К. Марашэўскага.
13. Інтэрмедыі і іх змест. Беларуская батлейка.
14. Арыгінальнасць і нацыянальны каларыт твораў “Энеіда наываварат” і “Тарас на Парнасе”.
15. Рамантызм і яго выяўленне ў творчасці прадстаўнікоў філамацка-філарэцкага руху. Праблематыка балад (Я. Чачот, Я. Баршчэўскі, А. Міцкевіч).
16. Характар мастацкага рамантызму ў творчасці Я.Баршчэўскага (“Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апаਵяданнях” і інш.).
17. Жыццёвы і творчы лёс А.Міцкевіча. Ідэяна-мастацкі змест балад, паэм “Гражына”, “Конрад Валенрод”, “Пан Тадэвуш” (на выбар).

18. Асоба В.І.Дуніна-Марцінкевіча. Рамантычна-этнаграфічны этап у творчасці пісьменніка (“Купала”, “Вечарніцы”, “Шчароўскія дажынкi”, “Гапон”, інш. 2-3 на выбар).
19. В.І.Дунін-Марцінкевіч і станаўленне беларускага прафесійнага тэатра. Аналіз драматычных твораў (“Ідылія”, “Пінская шляхта”, “Залёты” – на выбар).
20. Творчасць У.Сыракомлі, В.Каратынскага: тэмы, праблемы ў творах пісьменнікаў.
21. Мадэрнісцкія плыні (імпрэсіянізм, сімвалізм) у творчасці М. Багдановіча (па матэрыялам вершаў “Зімою”, “Слуцкія ткачыкі”, “Маёвая песня”, цыкл “У зачараваным царстве”).
22. Зараджэнне рэалістычнай плыні ў беларускай літаратуры ХІХ ст. Ф. Багушэвіч як заснавальнік крытычнага рэалізму. Тэмы, праблематыка яго вершаў.
23. Публіцыстыка Ф.Багушэвіча і яго творчыя спробы ў прозе. Ідэйны змест прадмоў да паэтычных зборнікаў.
24. Асаблівасці літаратурных працэсу канца ХІХ - пачатку ХХ ст. Газета “Наша ніва” і яе роля ў гісторыі беларускай літаратуры.
25. Асоба Цёткі. Прыход у літаратуру. Асаблівасці яе творчай манеры. Кнігі для дзяцей.
26. Творчасць М.Багдановіча ў рэчышчы нацыянальнага адраджэння і ў еўрапейскім кантэксце. Аналіз зб. “Вянок”.
27. Асоба Янкі Купалы. Агляд зб. паэзіі “Жалейка”, “Гусяр”, “Шляхам жыцця”, “Спадчына”.
28. Паэмы Янкі Купалы: змест, праблематыка, жанрава-стылявыя асаблівасці.
29. Якуб Колас – паэт. Мастацкая карціна жыцця беларуса ў вершах і апавяданнях нашаніўскага перыяду. Аналіз зборніка
30. Філасофія і псіхалогія “Казак жыцця”. Якуб Коласа.
31. Ідэя адраджэння Беларусі і яе рэалізацыя ў паэме Якуба Коласа “Новая зямля”.
32. Тэма мастака і мастацтва ў паэме Якуба Коласа “Сымон-музыка”.
33. Роля Янкі Купалы ў развіцці нацыянальнага рэпертуару. Мастацкі аналіз трагікамедыі “Тутэйшыя”.
34. Мастацкая разнастайнасць “малой” прозы Ядвігіна Ш. (Апавяданні “З бальнічнага жыцця”, “Заморскі звер” і інш. – 2-3 на выбар).
35. Лірыка А.Гаруна (зб. “Матчын дар”). Тэмы, праблемы, ідэйна-мастацкі змест прозы (“Першы снег” і інш.).
36. Псіхалагізм твораў К.Чорнага і іх гуманістычнае гучанне (на прыкладзе апавяданняў “Буланы”, “На пероне”, “Макаркавых Волька”, “Справа Віктара Лукашэвіча” і інш.).
37. К.Крапіва – паэт і байкапісец. Тэматычны дыяпазон вершаваных твораў, мастацкія сродкі сатыры.

38. К.Крапіва – драматург. Сатырычны тыпаж камедыі, актуальнасць гучання яго твораў (“Хто смяецца апошнім”, “Брама неўмяручасці” і інш.).
39. Заходнебеларуская літаратура: прадстаўнікі, жанры, творы (У. Жылка, М. Танк, Ф. Аляхновіч).
40. Вобраз новага чалавека ў апавяданнях М. Зарэцкага “Дзіўная”, “Кветка пажоўкляя”, аповесці “Голы звер”.
41. Асоба М. Гарэцкага. Жыццёвы і творчы шлях.
42. Праблема інтэлігенцыі і народа ў творах М. Гарэцкага.
43. Творчасць З. Бядулі. Эстэтыка мадэрнізму у яго творах.
44. Беларуская савецкая паэзія 20-40-х гг. Літаратурныя арганізацыі і іх дзейнасць.
45. Трагічнасць жыццёвага лёсу У. Дубоўкі. Філасофска-эстэтычны змест яго паэзіі. Інтэлектуалізм.
46. Імажынізм у ранняй лірыцы Я. Пушчы. Праблематыка вершаванага цыкла “Лісты да сабакі”, паэмы “Цень консула”.
47. Псіхалагізм і інтэлектуалізм у беларускай прозе пачатку XX ст. (паводле твораў М. Гарэцкага, К. Чорнага, М. Зарэцкага – на выбар).
48. Сатырычная плынь у савецкай беларускай літаратуры. Ідэйна-мастацкі змест рамана А. Мрыя “Запіскі Самсона Самасуя”.

Выкладчык

_____ В. С. Варапаева

(подпіс)

Разгледжана на пасяджэнні кафедры

беларускай і замежнай філалогіі

праякол № ____ ад «__» кастрычніка 20__ г.

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Заг. кафедры

беларускай і замежнай філалогіі

_____ А. М. Пісарэнка

“ ” _____ - _____ 202 г.

ПЕРАЛІК ТЭАРЭТЫЧНЫХ ПЫТАННЯЎ

для правядзення заліку

па вучэбнай дысцыпліне “Беларуская літаратура”

1. Беларуская літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны (на прыкладзе твораў К. Чорнага, А. Куляшова, П. Панчанкі і інш.).
2. Філасофскія аспекты паэзіі А.Куляшова. Праблема творчай асобы ў паэме “Варшаўскі шлях”.
3. Матывы і тэмы паэзіі Максіма Танка (80-90г.г. “Мой каўчэг”, “Errata ”). Паэтыка танкаўскага верлібра.
4. Творчая індывідуальнасць Пімена Панчанкі. Адметнасць вобразна-выяўленчых сродкаў яго паэзіі.
5. Творчасць У. Караткевіча. Нацыянальнае і агульначалавечае ў яго творах.
6. Тэма Радзімы ў творчасці У. Караткевіча (“Ладдзя Роспачы”, “Зямля пад белымі крыламі”).
7. Жыццёвы і творчы лёс Васіля Быкава. “Быкаўская праўда” вайны (“Мёртвым не баліць”, “Жураўліны крык” – творы на выбар студэнта).
8. В.Быкаў і экзістэнцыялізм. Аналіз твораў (аповесць “Ваўчыная яма”, 2-3 апавяданні са зб. “Пахаджане” ці “Сцяна”).
9. Беларуская літаратура пра падзеі 20 – 30-х гг. (на прыкладзе твораў Я.Брыля, В. Быкава і інш.).
10. Праблематыка твораў І.Шамякіна 80-90г.г. XX ст. (“Злая зорка”, “Палеская мадонна”, “Без пакаяння” і інш. – на выбар).
11. Своеасаблівасць мастацкага свету Янкі Брыля. Спалучэнне падзейнасці і эмацыянальнай насычанасці, тонкі псіхалагізм, лірызм.
12. У. Караткевіч і дэтэктыў (“Чорны замак Альшанскі”, “Дзікае паляванне караля Стаха”).
13. Мастацкі роздум над праблемай атамнай вайны ў прозе канца XX-пач. XXI ст.ст. (А.Адамовіч “Апошняя пастараль”).
14. Трагедыя Чарнобыля і яе ўвасабленне ў беларускай літаратуры (творы В.Быкава, І. Шамякіна і інш. – на выбар).
15. Творчая асоба Ніла Гілевіча. Народна-песенныя матывы, грамадзянска-публіцыстычны змест лірыкі паэта.
16. Беларуская паэзія “шасцідзсятнікаў” і яе духоўна-творчае абнаўленне (Р. Барадулін, Г.Бураўкін, Я.Сіпакоў і інш. – аўтар і твор на выбар)
17. Беларуская паэзія 70-х – 80-х г.г. (на прыкладзе вершаў розных аўтараў).

18. Агляд сучаснай беларускай паэзіі: А.Пісьмянкоў, А.Сыс і інш. Музычна-песенныя матывы ў іх творчасці.
19. Асоба Рыгора Барадуліна. Хрысціянскія матывы ў яго творчасці (зб. “Евангелле ад мамы”, “Ксты”) Спецыфічнасць барадулінскага верша.
20. Агляд беларускай сучаснай прозы (Г. Марчук “Кветкі правінцыі”, С.Балахонаў “Імя грушы” і інш.) Тэмы, праблемы, майстэрства аўтараў.
21. Беларуская драматургія: традыцыі і наватарства (А.Дудараў, С.Кавалёў, Г. Марчук і інш.).
22. Мастацкае асэнсаванне жыцця грамадства канца XX ст. (на прыкладзе 1 твора).
23. Сучасная “жаночая літаратура” (Н.Батракова, В. Грамыка і інш.)
24. Прыгодніцка-дэтэктыўная і фантастычная проза (С. Балахонаў, А. Казлоў і інш.).
25. Беларуская гісторыя ў творчасці сучасных пісьменнікаў.
26. Антыўтопія, фэнтэзі ў беларускай літаратуры (на прыкладзе 1 твора).
27. Песенныя традыцыі ў творчасці Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна, Н. Гілевіча і інш.

Выкладчык

_____ В. С. Варапаева
(подпіс)

Разгледжана на пасяджэнні кафедры
беларускай і замежнай філалогіі

пракол № ад « » _____ 20__ г.

ПЕРАЛІК ПЫТАННЯЎ
да экзамену
па вучэбнай дысцыпліне “Беларуская і сусветная літаратура”
для студэнтаў ФХК, ФМіХМ, ФКіСКД

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Заг.кафедры
беларускай філалогіі
і сусветнай літаратуры

_____ А.М.Пісарэнка
«__» _____ 20__ г.

1. Старажытная літаратура: агульная характарыстыка. Мастацкі феномен “Слова пра паход Ігаравы”.
2. Жанравая спецыфіка старажытнай літаратуры. Мастацкія асаблівасці “Жыцця Ефрасінні Полацкай”, слоў і прытчаў Кірылы Тураўскага (на выбар).
3. Літаратура эпохі Адраджэння і дзейнасць Францыска Скарыны. Гісторыка-культурнае значэнне прадмоў і пасляслоўяў Скарыны.
4. Творчасць Міколы Гусоўскага. “Песня пра зубра” як твор рэнесанснай літаратуры.
5. Барока і Асветніцтва на Беларусі. Творчасць Каятана Марашэўскага.
6. Творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча. Фарс-вадэвіль “Пінская шляхта”: змест і праблематыка твора.
7. Рамантызм у беларускай літаратуры XIX ст. Адлюстраванне гісторыі ў творчасці А. Міцкевіча.
8. Фальклорныя матывы і праблематыка творчасці Я.Баршчэўскага.
9. Рэалістычныя тэндэнцыі ў літаратуры XIX ст. Тэмы і матывы творчасці Ф.Багушэвіча.
10. Асаблівасці літаратурнага працэсу на пачатку XX ст. Беларуская літаратура “нашаніўскага” перыяду ў агульнаеўрапейскім культурным кантэксце (аўтары – на выбар).
11. Творчасць М. Багдановіча: асаблівасці паэтычных вобразаў і праблематыка.
12. Тэмы, матывы і сімволіка паэзіі Янкі Купалы (паводле вершаў розных гадоў).
13. Праблема культуры мыслення ў п’есе “Тутэйшыя” Янкі Купалы.
14. Гратэскава-камічны свет рамана А. Мрыя “Запіскі Самсона Самасуя”.
15. Гуманістычная скіраванасць прозы М. Зарэцкага.
16. Псіхалагізм і інтэлектуалізм у прозе М. Гарэцкага.
17. Творчы феномен Змітрака Бядулі.

18. Агульная характарыстыка літаратурнага працэсу ў 20-30-я гады ХХ стагоддзя. Літаратурныя аб'яднанні “Маладняк”, “Узвышша”, “Полымя” і іх найбольш значныя прадстаўнікі (аўтары – на выбар).
19. Творчасць Якуба Коласа. Нацыянальны свет беларуса ў паэме “Новая зямля”.
20. Філасофскі змест і паэтыка “Казак жыцця” Якуба Коласа (1 казка на выбар).
21. Адметнасць прозы Кузьмы Чорнага. Псіхалагізм у творчасці пісьменніка.
22. Жанравае і тэматычнае наватарства драматургіі А. Макаёнка.
23. Тэма і праблема вайны ў творчасці Васіля Быкава (на прыкладзе твора “Мёртвым не баліць”).
24. В. Быкаў і экзістэнцыялізм. Аналіз твораў “Аблава”, “Сцяна”, “Кошка і мышка” і інш. (1 твор на выбар).
25. Своеасабліваць мастацкага свету Янкі Брыля. Аўтабіяграфізм у творчасці пісьменніка (на прыкладзе твора “Муштук і папка”).
26. Творчасць І. Шамякіна і сацрэалізм. Праблематыка твораў 80–90-х гг. (1 твор на выбар).
27. Беларуская літаратура пра падзеі 20 – 30-х гг. (на прыкладзе твораў Я. Брыля, В. Быкава і інш.).
28. Асабліваць адлюстравання беларускай гісторыі ў творчасці Уладзіміра Караткевіча (“Чорны замак Альшанскі”, “Дзікае паляванне караля Стаха” – 1 твор на выбар).
29. Паэтычная творчасць Максіма Танка. Матывы і тэмы лірыкі (на прыкладзе 3-4 твораў – на выбар).
30. Філасофскія аспекты паэзіі А. Куляшова. Праблема творчай асобы ў паэме “Варшаўскі шлях”.
31. Творчая індывідуальнасць Пімена Панчанкі. Адметнасць вобразна-выяўленчых сродкаў яго паэзіі.
32. Духоўна-творчае абнаўленне паэзіі Н. Гілевіча, Р. Барадуліна і інш. (аўтары на выбар).
33. Гістарычная, прыгодніцка-дэтэктыўная і фантастычная проза другой паловы ХХ – пач. ХХІ ст. (1 твор на выбар).
34. Антываенная скіраванасць прозы А. Адамовіча (1 твор на выбар).
35. Пошукі новых жанравых форм у беларускай паэзіі канца ХХ стагоддзя (вершы 2-х розных аўтараў на выбар).
36. Беларуская драматургія: традыцыі і сучаснасць (К. Крапіва, А. Дудараў, С. Кавалёў ці інш. – аўтар на выбар).
37. Агляд сучаснай беларускай паэзіі (А. Сыс, В. Жыбуль, Г. Бураўкін і інш.).
38. Літаратурная суполка “Тутэйшыя”. Постаці і кнігі: творы А. Сыса, С. Кавалёва і інш. (на выбар).
39. Жанр антыўтопіі ў беларускай літаратуры (на прыкладзе 1 твора).
40. Мастацкае асэнсаванне жыцця грамадства канца ХХ ст. (на прыкладзе 1 твора).

41. Асаблівасці развіцця літаратуры на сучасным этапе. Творчыя эксперыменты і літаратура постмадэрнізму (творы – на выбар).
42. Чарнобыльская катастрофа і яе наступствы ў творчасці беларускіх пісьменнікаў (на прыкладзе 1 твора).

Выкладчык

С.М.Тычына

(подпіс)

Разгледжана на пасяджэнні кафедры
беларускай філалогіі

і сусветнай літаратуры

(пратакол № _____ ад «___» _____ 20__ г.

Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Балы	Крытэрыі ацэнкі
1 (адзін), не залічана	Адсутнасць ведаў і кампетэнцый у рамках вучэбнага курса; адмаўленне ад адказу
2 (два), не залічана	Фрагментарныя веды ў межах вучэбнага курса; наяўнасць у адказе грубых, лагічных памылак
3 (тры), не залічана	Недастаткова поўны аб'ём ведаў у межах вучэбнага курса; фрагментарны пераказ тэксту; няўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію і арыентавацца ў тэорыі літаратурнага працэсу
4 (чатыры), залічана	Валоданне зместам твора пераважна на ўзроўні пераказу, адсутнасць канцэптуальнага ўспрымання літаратурнага працэсу; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі
5 (пяць), залічана	Дастатковы ўзровень ведаў у рамках вучэбнай праграмы; эмацыянальнае асэнсаванне тэксту са спробай ацаніць характары і сітуацыі; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі і арыентацыя ў тэорыі літаратурнага працэсу; лагічны адказ і здольнасць рабіць высновы; засваенне асноўнай літаратуры
6 (шэсць), залічана	Дастаткова поўныя і сістэматызаваныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі і арыентацыя ў тэорыі літаратурнага працэсу; раскрыццё зместу літаратурнага твора праз выяўленне праблематыкі, вобразнай сістэмы; спроба раскрыць аўтарскія адносіны да герояў і падзей пры адсутнасці аналітычнага падыходу; лагічны адказ і здольнасць рабіць высновы; засваенне асноўнай літаратуры
7 (сем), залічана	Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі і арыентацыя ў тэорыі літаратурнага працэсу; добрае валоданне тэкстам, уменне аналізаваць твор на ідэйна-кампазіцыйным узроўні; здольнасць рабіць абгрунтаваныя высновы і абгрунтаванні; лагічны і разгорнуты адказ; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры
8 (восем), залічана	Сістэматызаваныя, грунтоўныя і трывалыя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы; свабоднае валоданне навуковай тэрміналогіяй і арыентацыя ў тэорыі літаратурнага працэсу; разуменне і раскрыццё шматузроўневасці мастацкага твора; выкарыстанне цытат; самастойнасць высноў; валоданне метадамі комплекснага аналізу; адказ на дадатковыя пытанні; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры
9 (дзевяць),	Сістэматызаваныя, грунтоўныя і трывалыя веды па ўсіх

залічана	раздзелах вучэбнай праграмы; свабоднае валоданне навуковай тэрміналогіяй і арыентацыя ў тэорыі літаратурнага працэсу; уменне аналізаваць твор у адзінстве зместу і формы; прадуманы, лагічны, разгорнуты, абгрунтаваны адказ, які не патрабуе дадатковых пытанняў; поўнае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры
10 (дзесяць), залічана	Сістэматызаваныя, грунтоўныя і трывалыя веды па ўсіх раздзелах праграмы; свабоднае валоданне навуковай тэрміналогіяй і арыентацыя ў тэорыі літаратурнага працэсу; уменне даваць тыпалагічны аналіз, рабіць арыгінальныя высновы; выяўленне аўтарскай канцэпцыі жыцця і асобы; творчая інтэрпрэтацыя тэксту; поўнае і глыбокае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры

V. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар

па вучэбнай рабоце БДУКМ

_____ С.Л. Шпарло

“ _____ ” _____ 2023 г.

Рэгістрацыйны № ВД- _____ /эвуч.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для ўсіх спецыяльнасцей універсітэта*

2023

Вучэбная праграма складзена на аснове прыкладных вучэбных планаў па спецыяльнасцях агульнай вышэйшай адукацыі БДУКМ, зацверджаных Першым намеснікам Міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь 18.01.2023, 30.01.2023, 27.02.2023, вучэбных планаў па спецыяльнасцях БДУКМ

СКЛАДАЛЬНІК:

С.М.Тычына, дацэнт кафедры беларускай і замежнай філалогіі установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат філалагічных навук

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Н.В. Заяц, дацэнт кафедры беларускай і замежнай літаратуры ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

А.А. Жэлуновіч, загадчык кафедры рускай мовы як замежнай установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай беларускай і замежнай філалогіі установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 11 ад 28.06.2023);

Прэзідыумам навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 7 ад 05.07.2023)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Модуль “Беларуская і сусветная літаратура” складаецца з двух вучэбных дысцыплін “Беларуская літаратура” і “Сусветная літаратура”. Дадзеная вучэбная праграма прызначана для вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура”.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура” спрыяе фарміраванню інтэлектуальна і эстэтычна развітай, культурнай асобы. У творах літаратуры, як і ў творах іншых відаў мастацтва, фальклору, помніках гісторыі і матэрыяльнай культуры адлюстравана багатае духоўнае жыццё народа, яго невычэрпны талент, высокія гуманістычныя ідэалы. Таму ў сістэме падрыхтоўкі спецыяліста з вышэйшай адукацыяй творчага профілю вывучэнне літаратуры як аднаго з відаў мастацтва заўсёды застаецца актуальным. Пры выкладанні беларускай літаратуры як часткі сусветнай літаратуры ўлічваецца яе цесная сувязь з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі, такімі як “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”, “Культуралогія”, “Гісторыя Беларусі”, “Гісторыя мастацтваў”, “Філасофія” і інш. Беларускі літаратурны працэс разглядаецца ў праграме паслядоўна, ад старажытных часоў да сучаснасці. Для літаратурнага аналізу пададзены найбольш значныя і характэрныя для пэўных перыядаў творы.

Мэта выкладання вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура” – раскрыць адметнасць і шматстайнасць беларускага літаратурнага працэсу, даць уяўленне пра асноўныя этапы яго развіцця, мастацкія напрамкі, эвалюцыю метадаў, стыляў, жанраў, а таксама пра творчыя пошукі і дасягненні айчынных пісьменнікаў.

Задачы выкладання вучэбнай дысцыпліны:

- даць студэнтам веды аб змесце, заканамернасцях беларускага літаратурнага працэсу, аб яго цеснай сувязі з сусветнай літаратурай;
- пазнаёміць з літаратурнымі здабыткамі пісьменнікаў Беларусі;
- навучыць аналізаваць літаратурны твор;
- развіваць эстэтычны густ, адчуванне прыгожага ў жыцці і ў літаратуры;
- навучыць студэнтаў арыентавацца ў свеце мастацкіх з’яў;
- садзейнічаць развіццю моўнай культуры.

Вучэбная дысцыпліна “Беларуская літаратура” арыентавана на духоўнае ўзбагачэнне асобы, выпрацоўку маральна-эстэтычных ідэалаў, развіццё творчага і навуковага мыслення.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен *ведаць*:

- месца і ролі мастацкай літаратуры ў культуралагічным кантэксце;
- спецыфіку мастацкай літаратуры як формы спасціжэння свету;
- сувязі і ўзаемаўплывы літаратуры з іншымі відамі мастацтва;
- агульныя заканамернасці, тэндэнцыі развіцця беларускай літаратуры;
- мастацка-светапоглядныя сістэмы, іх змест, існаванне на працягу часу;

– творчасць яркіх прадстаўнікоў кожнай з мастацкіх эпох;

умець:

– характарызаваць літаратурную эпоху і асноўныя этапы яе развіцця, літаратурныя напрамкі;

– вызначаць спецыфіку нацыянальнага літаратурнага працэсу;

– успрымаць літаратурны твор ва ўзаемасувязі гісторыі і сучаснасці;

– самастойна аналізаваць мастацкі твор і творчасць пісьменніка;

– выкарыстоўваць набытыя веды ў прафесійнай практыцы;

валодаць:

– метадамі культурна-гістарычнага аналізу літаратурнага працэсу;

– асноўнымі паняццямі і катэгорыямі мастацкай інтэрпрэтацыі твора.

Аб’ект вывучэння вучэбнай дысцыпліны – беларуская літаратура, класічная і сучасная. Прадмет – тэматыка, праблематыка, жанравая сістэма, стылі, паэтыка мовы мастацкіх твораў.

З ліку эфектыўных педагагічных метадаў і тэхналогій навучання, якія садзейнічаюць набываццю студэнтамі ведаў у галіне беларускага літаратуразнаўства і фарміраванні ў іх вопыту самастойнага вырашэння разнастайных філалагічных задач, вылучаюцца наступныя:

– тэхналогіі вучэбна-даследчыцкай дзейнасці;

– праектнае навучанне;

– модулевае навучанне;

– праблемнае навучанне;

– метады актывізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці;

– тлумачальна-ілюстратыўныя тэхналогіі навучання;

– метады ўключанага назірання.

Засваенне вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура” павінна забяспечыць фарміраванне наступнай кампетэнцыі:

СК-4 аналізаваць літаратурныя творы, арыентавацца ў сусветным і айчынным літаратурных працэсах і супастаўляць іх з парадыгмай развіцця іншых відаў мастацтва.

У адпаведнасці з вучэбнымі планамі на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура” для студэнтаў спецыяльнасцей 6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць і 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны прадугледжана 220 гадзін, з якіх 116 гадзіны – аўдыторныя заняткі (64 гадзін – лекцыі, 52 гадзіны – семінары). Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура” для студэнтаў спецыяльнасцей 6-05-0213-01 Мастацтвазнаўства, 6-05-0213-02 Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, 6-05-0215-01 Музычная народная інструментальная творчасць, 6-05-0215-02 Музычнае мастацтва эстрады, 6-05-0215-03 Харэаграфічнае мастацтва, 6-05-0215-04 Рэжысура прадстаўленняў і свят, 6-05-0215-05 Рэжысура тэатра, 6-05-0215-06 Акцёрскае мастацтва, 6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў, 6-05-0215-09 Харавая творчасць, 6-05-0215-10 Камп’ютарная музыка, 6-05-0215-11

Фальклор, 6-05-0314-02 Культуралогія, 6-05-0314-03 Сацыяльна-культурны менеджмент і камунікацыі, 6-05-1013-02 Сацыяльна-культурная дзейнасць усяго адведзена 90 гадзін, з якіх 42 гадзіны – аўдыторныя заняткі (30 гадзін – лекцыі, 12 гадзін – семінары). Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

УВОДЗІНЫ

Спецыфіка мастацкай формы пазнання рэчаіснасці. Месца літаратуры ў шэрагу відаў мастацтваў. Літаратура як інтэлектуальны від мастацтва. Беларуская літаратура як частка сусветнага літаратурнага працэсу. Нацыянальная спецыфіка айчыннай літаратуры, моманты агульнасці з літаратурамі розных краін і збліжэння на глебе культурна-гістарычнага развіцця.

Змест і задачы вывучэння дысцыпліны. Перыядызацыя і характарыстыка асноўных этапаў развіцця беларускай літаратуры.

Нацыянальнае мастацтва слова і сусветны культурны вопыт. Міжнародныя літаратурныя сувязі і кантакты. Беларуская літаратура ў перакладах на іншыя мовы.

ТЭМА 1. ЛІТАРАТУРА XI–XVI СТСТ.

Гісторыка-культурны феномен старажытнай беларускай літаратуры. Перадумовы ўзнікнення і асаблівасці развіцця, спецыфіка. Сацыякультурная, ідэалагічная, выхаваўчая функцыі літаратуры ў старажытнасці.

Літаратура Сярэднявечча і яе асаблівасці. Перакладная (Біблія, патрыстыка, апокрыфы, хронікі) і арыгінальная літаратура (агіяграфія, летапісанне, малітоўная паэзія і інш.). Багацце і разнастайнасць жанравых формаў. Літаратурны канон.

Культурна-асветніцкая дзейнасць Е. Полацкай. Вобраз асветніцы ў “Жыцці Еўфрасінні Полацкай”, сучаснай літаратуры, беларускім выяўленчым мастацтве, скульптуры.

Мастацкая спадчына Кірылы Тураўскага (урачыстыя пропаведзі, каноны, прытчы, казанні і інш.). “Слова пра паход Ігаравы” як узор усходнеславянскага гераічнага эпасу. Гістарычная аснова сюжэта, ідэйны змест твора.

Асаблівасці летапіснага жанру. “Аповесць мінулых гадоў” і яе значэнне. Беларуска-літоўскае летапісанне. Сярэднявечны рыцарскі раман і яго ўплыў на развіццё беларускай літаратуры.

ТЭМА 2. ЛІТАРАТУРА АДРАДЖЭННЯ І РЭФАРМАЦЫІ

Рэнесанс як культурна-гістарычны рух у еўрапейскіх краінах. Асаблівасці беларускай літаратуры эпохі Адраджэння.

Культуралагічнае значэнне выдавецкай, літаратурнай і асветніцкай дзейнасці Ф. Скарыны. Прадмовы і пасляслоўі.

Жанравая разнастайнасць эпічнай і лірычнай, рэлігійнай і свецкай паэзіі эпохі Адраджэння. Новалацінская (М. Гусоўскі “Песня пра зубра”, Я. Вісліцкі “Пруская вайна”), польскамоўная (Ц. Базылік, М. Стрыйкоўскі і інш.), беларускамоўная (творы А. Рымшы) літаратура.

“Песня пра зубра” М. Гусоўскага: гісторыя стварэння, ідэйны змест, праблематыка, сістэма вобразаў.

Рэфармацыйная публіцыстыка, яе асаблівасці і жанравая разнастайнасць (“Катэхізіс” С. Буднага, “Прадмова” да Евангелля В. Цяпінскага, пасланні і лісты Л. Сапегі і інш.). Палемічная і гісторыка-мемуарная літаратура (“Прамова Мялешкі” , “Лісты Ф. Кміта-Чарнабыльскага”, “Дыярыуш Ф. Еўлашоўскага” і інш.).

ТЭМА 3. ЛІТАРАТУРА XVII – XVIII СТСТ.

Культурна-гістарычныя і палітычныя абставіны развіцця беларускай літаратуры XVII–XVIII стст. Барока і класіцызм як вядучыя мастацкія плыні гэтага часу. Ідэі эпохі Асветніцтва ў беларускай літаратуры.

Паэзія XVII–XVIII стст. Асветніцка-культурная і літаратурная дзейнасць С. Полацкага. Жанрава-тэматычная разнастайнасць і эксперымаенты з формай твораў. Любоўная лірыка Ф.У. Радзівіл. Шматжанравы характар паэзіі А. Нарушэвіча, Ю. Нямцэвіча, Ф. Карпінскага, М. Карыцкага і інш.

Гісторыка-мемуарная (“Баркулабаўская хроніка”, “Дыярыуш” А. Філіповіча і інш.), палемічная (“Трэнас” М. Сматрыцкага” і інш.), парадыйна-сатырычная (“Торба смеху” К. Жэры”, “Ліст да Абуховіча” і інш.) і аўтабіяграфічная (“Авантуры майго жыцця” С. Пільштыновай) проза.

Інтэрмедыя як жанр, яе змест і сістэма вобразаў (“Селянін і студэнт”, “Селянін у касцёле” і інш.). Праблематыка школьнай драматургіі (М. Цяцёрскі “Доктар па прымусу”, К. Марашэўскі “Камедыя”). Прыдворны (творчасць Ф.У. Радзівіл) і народны (батлейка) тэатр.

ТЭМА 4. ЛІТАРАТУРА XIX СТ.

Ускладненне грамадскага, культурнага жыцця і духоўных пошукаў беларусаў. Станаўленне і развіццё новай беларускай літаратуры. Перыядызацыя. Шматмоўнасць. Спалучэнне рыс розных плыняў (класіцызм, рамантызм, рэалізм, сентыменталізм) у творчасці пісьменнікаў Беларусі XIX ст. Дзейнасць філаматаў і філарэтаў. Ананімная літаратура, яе змест і значэнне. Арыгінальнасць і нацыянальны каларыт твораў “Энеіда наываварат” і “Тарас на Парнасе”.

Романтызм у беларускай літаратуры. Зварот да нацыянальнай гісторыі і выкарыстанне фальклору ў творчасці Я. Чачота, Т. Зана і інш. Вобразы рамантычных герояў у баладах і паэмах А. Міцкевіча. Тэмы, праблемы і мастацкія асаблівасці твораў. Паэма “Пан Тадэвуш”.

Фальклорна-міфалагічныя матывы і вобразы ў літаратурнай спадчыне Я. Баршчэўскага. Маральна-этычная і сацыяльна-грамадская праблематыка ў творчасці (“Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”, “Драўляны Дзядок і кабета Інсекта”, “Душа не ў сваім целе”).

Жанрава-тэматычная разнастайнасць творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча (“Вечарніцы”, “Купала”, “Гапон”, “Шчароўскія дажынкi” і інш.). В.І.Дунін-

Марцінкевіч і станаўленне беларускага прафесійнага тэатра. Ідэйны змест, вобразная сістэма “Ідыліі” (“Сялянкі”). Крытычны пафас і сатыра ў фарсэ-вадэвілі “Пінская шляхта”. Сінтэз рамантызму, сентыменталізму, рэалізму ў творах В. Дуніна-Марцінкевіча.

Сацыяльны змест, мастацкія асаблівасці твораў У. Сыракомлі (“Паштальён”, “Хадыка”, “Ілюмінацыя” і інш.). Пераклады і апрацоўкі народных песень (“Жніўная песня”, “Жменя пшаніцы” і інш.), навукова-мастацкія працы (“Вандроўкі па маіх былых ваколіцах” і інш.)

Паказ прыгонніцкай рэчаіснасці ў зборніку В. Каратынскага “Чым хата багата, тым і рада”, паэме “Таміла”.

Зараджэнне рэалістычнай плыні ў беларускай літаратуры XIX ст. Спалучэнне рыс розных плыняў у зборніках Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская” і “Смык беларускі”. Патрыятычны змест прадмоў. Спалучэнне нацыянальнай, сацыяльнай і маральнай праблематыкі ў паэзіі. Жанр балады, байкі, апавядання. Значэнне асобы і творчасці.

Творчасць А. Абуховіча, А. Гурыновіча, Я. Лучыны і інш.

ТЭМА 5. ЛІТАРАТУРА ПАЧАТКУ XX СТ.

Асаблівасці грамадска-палітычных і сацыяльна-гістарычных ўмоў развіцця беларускай літаратуры пачатку XX ст. Дзейнасць суполкі “Загляне сонца і ў наша аконца” ў Пецябургу, культурны рух у Вільні, першыя беларускія газеты “Наша доля” (1906) і “Наша ніва” (1906–1915) і выдавецтвы “Наша хатка”, “Беларус” і інш. Беларуская літаратура “нашаніўскага” перыяду ў агульнаеўрапейскім культурным кантэксце. Роля Б. Эпімаха-Шыпілы, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, К. Каганца, Ядвігіна Ш., А. Гаруна, Цёткі, У. Галубка, С. Палуяна, З. Бядулі, В. Ластоўскага і інш. у станаўленні і развіцці новай беларускай літаратуры. “Паскоранасць” і складанасць літаратурнага працэсу. Традыцыі і наватарства ў беларускай літаратуры пачатку XX ст. Спецыфіка беларускага мадэрнізму.

Мастацкія асаблівасці “малой” прозы Ядвігіна Ш. Раман “Золата”.

Творчасць Цёткі (А. Пашкевіч). Тэматыка і праблематыка зборнікаў “Скрыпка беларуская”, “Хрэст на свабоду” і інш. Сацыяльна-рэвалюцыйныя, адраджэнскія матывы лірыкі. Псіхалагізм і гуманістычная скіраванасць прозы і публіцыстыкі Цёткі (“Прысяга над крывавымі разорамі”, “Асеннія лісты”, “Зялёнка”, “Шануйце роднае слова” і інш.).

Рамантызм, сімвалізм, імпрэсіянізм і рэалізм у творчасці З. Бядулі. Зборнікі “Абразкі”, “На зачараваных гонях” і інш. Тэмы і праблемы апавяданняў З. Бядулі. Тэма мастака і мастацтва ў творах. Аўтабіяграфізм у творах “Набліжэнне”, “У дрымучых лясках”.

Грамадска-палітычная, рэдактарска-выдавецкая, навуковая дзейнасць В. Ластоўскага. Жанравая разнастайнасць і інтэлектуалізм твораў пісьменніка (імпрэсіі, абразкі, апавяданні, аповесці). Канцэпцыя гісторыі, спалучэнне рэальнасці і фантастыкі ў аповесці “Лабірынты”.

Адраджэнскія матывы ў творчасці А. Гаруна. Пейзажная, інтымная і філасофская лірыка паэта. Ідэйна-мастацкі змест прозы (апавяданні “Першы снег”, “Пан Шабуневіч” і інш.).

Змест і структура зборніка “Вянок” М. Багдановіча. Рамантызм, сімвалізм і імпрэсіянізм у творчасці. Міфалагічныя і народнапесенныя тэмы і матывы ў лірыцы. Адлюстраванне беларускай гісторыі, гуманістычны і патрыятычны пафас творчасці. Пейзажная і інтымная лірыка. Эстэтычныя погляды М.Багдановіча. Героіка-рамантычныя паэмы “Максім і Магдалена” і “Страцім-лебедзь”. М. Багдановіч як перакладчык, крытык і гісторык літаратуры. Творчасць М. Багдановіча і музыка.

Праблематыка, агульны пафас зборнікаў Я. Купалы “Жалейка”, “Тусляр”, “Шляхам жыцця”, “Спадчына” і інш. Сацыяльна-філасофская, нацыянальна-патрыятычная, інтымная, пейзажная лірыка Я.Купалы. Спалучэнне рыс розных плыняў у творах. Асаблівасці сімволікі ў вершах. Тэмы і праблемы паэм Я.Купалы (“Адвечная песня”, “Курган”, “Сон на кургане”, “Безназоўнае”, “Зімою”, “На куццю”, “Адплата кахання”, “Нікому”, “Яна і я” і інш.). Тэма Радзімы ў творчасці пісьменніка. Уклад Я. Купалы ў развіццё драматургіі. Перакладчыцкая і публіцыстычная дзейнасць. Роля Я.Купалы ў гісторыі беларускай літаратуры, развіцці нацыянальнай духоўнай культуры, музыкі, тэатра, мастацтва.

Зборнікі Я. Коласа “Песні жалбы”, “Голас зямлі”, “Мой дом” і інш.: вобразы, матывы, праблемы. Тэма Радзімы і гістарычнага лёсу беларускага народа, ваенныя і рэвалюцыйныя падзеі ў творчасці Я. Коласа. Спецыфіка коласаўскай філасофскай казкі (зборнік “Казкі жыцця”). Фальклорныя і літаратурныя крыніцы твораў, жанравыя асаблівасці, філасофска-сацыяльны змест (“Жывая вада”, “Хмарка”, “Балотны агонь”, “Кажух старога Анісіма” і інш.). Праблематыка апавяданняў пачатку 1920-х гг. Ідэйна-мастацкі змест паэмы “Новая зямля”. Канцэпцыя мастака і мастацтва ў паэме “Сымон-музыка”. Элементы біяграфіі аўтара, адлюстраванне гістарычных падзей ў трылогіі “На ростанях”.

М. Гарэцкі як прадстаўнік інтэлектуальна-філасофскай прозы. Сімвалізм і рэалізм у творчасці. Тэма інтэлігенцыі і народа, адлюстраванне жыцця як нечага таёмнага і страшнага ў ранніх творах. Праблема маральнага выбару, трагедыя “маленькага чалавека” ў апавяданнях пра вайну. Маральна-філасофскі змест драматызаванай аповесці “Антон”. Спалучэнне дакументальнага і мастацкага (“На імперыялістычнай вайне”, “Камароўская хроніка”, цыкл “Сібірскія абразкі” і інш.). Лёс чалавека і лёс народа ў творах “Дзве душы”, “Фантазія”, “Апостал” і інш.

ТЭМА 6. ЛІТАРАТУРА 1920 – 30-Х ГГ.

Літаратурныя аб’яднанні “Маладняк”, “Узвышша”, “Полымя”, творчыя пошукі, наватарства іх прадстаўнікоў. Паняцце сацрэалізму. Рэвалюцыйна-рамантычны пафас, адмаўленне ад літаратурных традыцый, імкненне да стварэння новага мастацтва ў творчасці маладнякоўцаў (М. Чарот, А.

Вольны, А. Дудар, Я. Пушча, К. Крапіва, К. Чорны, У. Дубоўка, М. Зарэцкі, П. Броўка і інш.). Зварот да літаратурнай класікі, імкненне стварыць нацыянальна-самабытную мастацкую літаратуру, арыентацыя на нацыянальнае як адметныя рысы творчай праграмы прадстаўнікоў аб'яднання “Узвышша” (З. Бядуля, К. Чорны, Я. Пушча, У. Жылка, П. Глебка, Т. Кляшторны, А. Мрый, Л. Калюга і інш.). Узнікненне аб'яднання “Полымя” (Я. Купала, Я. Колас, Ц. Гартны, М. Чарот, М. Зарэцкі і інш.) як спроба знайсці баланс паміж творчымі праграмамі “Маладняка” і “Узвышша”.

Грамадска-палітычныя і сацыяльна-гістарычныя ўмовы развіцця беларускай літаратуры 1930-х гг. Творчасць П. Галавача (кнігі “Спалох на загонах”, “Праз гады” і інш.), У. Галубка (п'есы “Ганка”, “Пан Сурынта”, “Пісаравы імяніны” і інш.), У. Дубоўкі (зборнікі “Строма”, “Credo”, “Наля”, “Палеская рапсодыя”, паэмы “Там, дзе кіпарысы”, “І пурпуровых ветразяў узвівы”), У. Жылкі (зборнікі “Вершы”, “Пожні” і інш.), Л. Калюга (аповесці “Ні госць, ні гаспадар”, “Нядоля Заблоцкіх” і інш.), Я. Пушчы (зборнік “Раніца рыкае”, вершаваны цыкл “Лісты да сабакі” і інш.) і іншых прадстаўнікоў літаратурных аб'яднанняў.

Праблематыка сатырычнага рамана А. Мрыя “Запіскі Самсона Самасуя”. Мастацкія асаблівасці твора.

Псіхалагічная проза М. Зарэцкага Жанчына і новы сацыяльны лад у апавяданнях “Дзіўная”, “Кветка пажоўклая”, “Бель”. Спецыфіка канфлікту і праблематыка аповесці “Голы звер”. Майстэрства Зарэцкага-раманіста.

Уклад К. Крапівы ў развіццё беларускай байкі, нацыянальнай драматургіі і сатырычна-гумарыстычнай лірыкі і прозы. Тэматыка, праблематыка, асаблівасці вобразнай сістэмы баек. Жанравая разнастайнасць прозы К. Крапівы (зборнік апавяданняў “Людзі-суседзі”, раман “Мядзведзічы”). Сутнасць канфліктаў, мастацкая спецыфіка персанажаў у п'есах. Ідэйны змест сацыяльна-філасофскай драмы “Брама неўміручасці”.

Псіхалагізм, філасофская скіраванасць апавяданняў К. Чорнага (зборнікі твораў “Апавяданні”, “Хвоі гавораць”, “Вераснёвыя ночы” і інш.). Мастацкая адметнасць і шматграннасць праблематыкі раманаў (“Зямля”, “Сястра”, “Бацькаўшчына”, “Пошукі будучыні”, “Млечны шлях” і інш.) Зварот да значных падзей у жыцці беларускага народа, філасофскія разважанні над месцам і прызначэннем чалавека ў свеце, разнастайнасць характараў персанажаў, гуманістычны пафас твораў.

ТЭМА 7. ЛІТАРАТУРА ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ, ПЕРЫЯДУ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ. ТЭМА ВАЙНЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Асноўныя ідэалагічна-культурныя цэнтры і асаблівасці літаратурнага працэсу на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Заходнебеларускі друк (“Беларускія ведамасці”, “Беларускае жыццё”, “Звон”, “Калоссе”, “Нёман” і інш.).

Літаратурна-філасофскае эсэ І. Канчэўскага “Адвечным шляхам”.

Публіцыстыка А.Луцкевіча, Б.Тарашкевіча, М.Гарэцкага і інш.

Развіццё паэзіі. Багацце жанрава-эстэтычных пошукаў у творчасці М. Машары, В. Васілька, М. Танка, П. Пестрака, В. Таўлая, У. Жылкі, К. Сваяка, З. Верас і інш.

Драматыргія Л. Родзевіча, Ф. Аляхновіча і інш. Праявы мадэрнізму ў творах.

Ідэйна-тэматычныя асаблівасці зборнікаў М. Танка “Журавінавы цвет”, “Пад мачтай” і інш. Творчасць М.Танка перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Характарыстыка пасляваенных зборнікаў “Каб ведалі”, “На камні, жалезе і золаце”, “У дарозе”. Праблематыка паэм М. Танка. Жанравая і тэматычная разнастайнасць твораў ў зборніках “След бліскавіцы”, “Мой хлеб надзённы”, “Глыток вады”, “Дарога, закалыханая жытам” і інш. Інтэлектуалізм і філасофская скіраванасць паэзіі М. Танка. Зварот да гісторыі, да нацыянальнай і сусветнай культурнай і літаратурнай спадчыны, асвятленне актуальных праблем сучаснага грамадства ў паэзіі М.Танка 1980–1990-х гг. (зборнікі “Лірыка”, “Мой каўчэг”, “Errata”).

Перавага ў літаратуры перыяду вайны публіцыстычных жанраў (артыкулы Я. Коласа, К. Чорнага, К. Крапівы, М. Лынькова і інш.), лірыкі (балада і вершы баладнага тыпу). Развіццё “малых” жанравых форм у беларускай мастацкай прозе. Паказ гераізму і патрыятызму савецкага чалавека. Зборнікі апавяданняў М. Лынькова “Астап”, К. Чорнага “Вялікае сэрца”. Вайна ў раманах К. Чорнага “Пошукі будучыні”, “Млечны шлях”.

Гераічна-патрыятычны пафас у паэзіі А. Куляшова, П. Панчанкі, П. Броўкі і інш.

Тэма вайны ў літаратуры пасляваеннага перыяду (І. Мележ “Мінскі напрамак”, І. Шамякін “Помста”, “Глыбокая плынь”, Я. Брыль “Птушкі і гнёзды” і інш.). Кніга-памяць “Я з вогненнай вёскі”.

Роля В. Быкава ў раскрыцці тэмы вайны і іншых трагічных падзей савецкай гісторыі, экзістэнцыяльна-прытчавае гучанне яго твораў. Адметнасць быкаўскага стылю. Экзістэнцыялізм і яго праявы ў творчасці пісьменніка.

Асаблівасці выяўлення тэмы вайны ў 70–80-я гг. Вайна ў жыцці і творчасці пісьменнікаў філалагічнага пакалення (І. Пташнікава, І. Чыгрынава, І. Навуменкі, В. Адамчыка і інш.), паэта-франтавіка А. Пысіна.

Аўтабіяграфізм дылогіі “Партызаны” А. Адамовіча. Дакументалізм, пастаноўка глабальных праблем часу ў творах (“Хатынская аповесць”, “Карнікі” і інш.). Тэма атамнай вайны (“Апошняя пастараль”). А. Адамовіч і кіно.

ТЭМА 8. ЛІТАРАТУРА ДРУГОЙ ПАЛОВЫ 50-Х – 60-Я ГГ.

Грамадска-палітычныя і маральна-этычныя праблемы, пераацэнка творчых здабыткаў і выпрацоўка новых эстэтычных крытэрыяў у творчасці паэтаў старэйшага пакалення. Арганічная спалучанасць нацыянальнага з

агульначалавечым, сучаснасці з мінулым, беларускага фальклору з культурай сусветнай цывілізацыі ў творчасці М. Танка (зб. “Мой каўчэг”, “Errata”).

Роздум А. Куляшова над лёсам чалавека, народа, чалавечай цывілізацыі (“Новая кніга”, “Цунамі”, “Варшаўскі шлях” і інш.). Навізна тэм у паэзіі.

Вечныя праблемы і своеасаблівасць іх мастацкага вырашэння ў паэзіі П. Панчанкі (зб. “І вера, і вернасць, і вечнасць”, “Торкі жолуд”, “Высокі бераг” і інш.). Грамадзянскае гучанне, сатырычная скіраванасць паэзіі, спавядальныя матывы.

Лірызацыя прозы як своеасаблівы каталізатар праўдзівасці ў мастацкай літаратуры, новае разуменне ролі асобы ў гісторыі, увага да духоўнага свету чалавека. Культура слова ў лірычнай прозе Я. Брыля, М. Стральцова і інш.

Развіццё аповесці і нарысу, актуалізацыя жанру беларускага рамана ў 60-я гг. Вайна і вёска як дзве магістральныя тэмы ў беларускай прозе.

Прыход у літаратуру “філалагічнага” пакалення пісьменнікаў (Н. Гілевіч, Г. Бураўкін, Р. Барадулін, Я. Сіпакоў і інш.). Тэматычная і жанрава-стылявая разнастайнасць, эстэтычнае абнаўленне літаратуры (узрастанне мастацка-аналітычнай глыбіні асэнсавання жыцця, часу, гісторыі, паварот да рэальных праблем рэчаіснасці, канфліктаў, узвышэнне маральна-этычнай каштоўнасці народнага жыцця, ідэалаў праўды і гуманізму).

ТЭМА 9. ЛІТАРАТУРА 70 –80-Х ГГ.

Спроба пераадолення сацрэалістычнага падыходу ў літаратуры, змяншэнне пафаснага асэнсавання рэчаіснасці, роздум аб свеце і месцы асобы ў ім.

Актуалізацыя жанру аповесці і рамана. Традыцыі рэалізму, псіхалагічная заглыбленасць у прозе. Творчасць пісьменнікаў ваеннага пакалення (І. Навуменкі, І. Шамякіна і інш.) і пісьменнікаў пакалення “дзяцей вайны” (І. Пташнікава, В. Адамчыка, І. Чыгрынава і інш.). Мастацкае асэнсаванне “ваенна-вясковай” тэмы ў творчасці А. Карпюка, А. Кудраўца, А. Асіпенкі і інш. Раман-эпапея. “Палеская хроніка” І. Мележа як шматплановае эпічнае адлюстраванне жыцця беларускай вёскі. Тэма калектывізацыі ў творы.

І. Шамякін як майстар рамана. Маральна-этычная праблематыка, спецыфіка канфліктаў ў творах “Крывінка”, “Палеская мадонна”, “Без пакаяння” і інш.

Пашырэнне сродкаў і відаў псіхалагічнага аналізу. “Плынь свядомасці” ў беларускай літаратуры.

Лірычная проза і яе асаблівасці. Аналітызм і філасофская скіраванасць твораў Я. Брыля (“Ніжнія Байдуны”, “Муштук і папка” і інш.).

Уклад У. Караткевіча ў беларускую паэзію, прозу і драматургію. Неардынарнасць яго творчай асобы (літаратар, мастак, сцэнарыст, інш.). Культуралагічныя аспекты яго творчасці, сінтэз нацыянальнага і агульначалавечага ў ёй, зварот да гістарычнай тэматыкі (зб. “Матчына душа”,

“Вячэрнія ветразі”, “Мая Іліяда”, “Быў. Ёсць. Буду” і інш.; творы “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Чорны замак Альшанскі”, “Ладдзя распачы” і інш.). Асоба У. Караткевіча і сусветнае мастацтва.

Імкненне да творчага самавыяўлення, адстойванне ўласнага “я” і эстэтычнага пошуку ў паэзіі Я. Янішчыц, А. Пісьмянкова, К. Камейшы, В. Яраца і інш. Творчыя эксперыменты, інтэлектуалізм у паэзіі.

Жанрава-тэматычная разнастайнасць творчасці Н. Гілевіча (зб. “Актавы”, “Жыта, сосны і валуны”, “На высокім алтары”, У віры быцця”, “Песня ў дарогу”, “Запаветнае”, “Повязь” і інш.). Ідэйна-мастацкі змест і праблематыка рамана “Родныя дзеці”. Творчасць Н. Гілевіча і музыка.

Тэма Бацькаўшчыны, тэма памяці, міфалагічныя і біблейскія матывы, вобраз маці ў паэзіі Р. Барадуліна (зб. “Неруш”, “Свята пчалы”, “Евангелле ад мамы”, “Ксты”, “Маладзік над стэпам”, “Маўчанне Перуна” і інш.).

Жанрава-стылявая адметнасць творчасці Я. Сіпакова (зб. “Веча славянскіх балад”, “Тыя, што ідуць”, эсэ “Мая бібліятэка” і інш.).

Традыцыі і наватарства ў беларускай драматургіі. Актуальнасць твораў А. Макаёнка (“Выбачайце, калі ласка”, “Трыбунал”, “Таблетку пад язык”, “Святая прастата”, “Лявоніха на арбіце”, “Пагарэльцы” і інш.). Драмы А. Дударова (“Радавыя”, “Парог”, “Чорная панна Нясвіжа” і інш.), камедыі К. Крапівы (“Брама неўміручасці”), М. Матукоўскага (“Амністыя”).

ТЭМА 10. СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС (ДРУГАЯ ПАЛОВА 80-Х ГГ. XX СТ. – ПАЧАТАК XXI СТ.)

Змены ў грамадска-палітычным жыцці ў другой палове 80-х гг. XX ст. і іх уплыў на развіццё літаратуры (вяртанне імёнаў і твораў, тэма адраджэння, грамадзянска-патрыятычныя і гістарычныя матывы, уключэнне ў літаратурны працэс твораў эмігранцкай літаратуры, інш.). Літаратурныя аб’яднанні канца XX ст. (“Тутэйшыя”, “ТВЛ”, “Бум-Бам-літ” і інш.). Спецыфіка беларускай постмадэрнісцкай літаратуры. Тэма чарнобыльскай катастрофы ў беларускай літаратуры (творчасць І. Шамякіна, Я. Сіпакова, А. Петрашкевіча і інш.).

Шматтэмнасць, мнагапланавасць праблематыкі, жанрава-стылявая разнастайнасць сучаснай прозы. Мастацка-дакументальная проза (А. Адамовіч, Я. Брыль, С. Грахоўскі і інш.), гістарычная (Л. Дайнека, К. Тарасаў, А. Наварыч і інш.), фантастычна-прытчавая (Я. Сіпакоў, П. Місько і інш.), сацыяльная і псіхалагічна-філасофская (І. Шамякін і інш.), прыгодніцка-дэтэктыўная і інш. Эксперыменты ў сферы форматворчасці і стылю. Гісторыя развіцця і сучасны стан беларускай фантастыкі. Сінтэз рэалістычнага і фальклорна-міфалагічнага ў прозе А. Казлова, Ф. Сіўко і інш. Антыутопія ў беларускай літаратуры.

Традыцыі і наватарства ў беларускай паэзіі, узбагачэнне ідэйна-тэматычнага зместу. Грамадзянска-публіцыстычнае гучанне лірыкі Н. Гілевіча, Г. Бураўкіна і інш. Рэлігійна-хрысціянскія матывы ў творчасці Р. Барадуліна, І. Багдановіч і інш.

Жанравае і кампазіцыйнае абнаўленне паэзіі (хоку, трыялеты, вянкi санетаў, паліндромы, рубаі і інш., аўтарскія жанры). Творчыя эксперыменты і постмадэрнісцкія матывы ў паэзіі.

Драматургічны вопыт А. Петрашкевіча, М. Матукоўскага, С. Кавалёва, П. Васючэнкі, М. Арахоўскага і інш.

Літаратура і новыя інфармацыйныя тэхналогіі.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

для студэнтаў спецыяльнасцей 6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная
дзейнасць і 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова
гісторыка-культурнай спадчыны
(Дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	семінар. заняткі		
	Уводзіны	2			
	Тэма 1. Літаратура XI– XVI стст.	4	2	2	вуснае апытанне
	Тэма 2. Літаратура Адраджэння і Рэфармацыі	6	2	2	вуснае апытанне
	Тэма 3. Літаратура XVII – XVIII стст.	4	2	2	вуснае апытанне
	Тэма 4. Літаратура XIX ст.	6	4	2	вуснае апытанне
	Тэма 5. Літаратура пачатку XX ст.	8	8	2	рэфераты, вуснае апытанне
	Тэма 6. Літаратура 1920 – 30-х гг.	4	6	2	рэфераты, вуснае апытанне
	Тэма 7. Літаратура Заходняй Беларусі, перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Тэма вайны ў беларускай літаратуры	4	4	2	рэфераты, вуснае апытанне
	Тэма 8. Літаратура другой паловы 50-х – 60-я гг.	4	4	2	вуснае апытанне
	Тэма 9. Літаратура 70 –80- х гг.	4	4	2	вуснае апытанне
	Тэма 10. Сучасны літаратурны працэс (другая палова 80-х гг. XX ст. – пачатак XXI ст.)	6	6	2	рэфераты, вуснае апытанне
	Усяго	52	42	20	

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

для студэнтаў спецыяльнасцей 6-05-0213-01 Мастацтвазнаўства, 6-05-0213-02 Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, 6-05-0215-01 Музычная народная інструментальная творчасць, 6-05-0215-02 Музычнае мастацтва эстрады, 6-05-0215-03 Харэаграфічнае мастацтва, 6-05-0215-04 Рэжысура прадстаўленняў і свят, 6-05-0215-05 Рэжысура тэатра, 6-05-0215-06 Акцёрскае мастацтва, 6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў, 6-05-0215-09 Харавая творчасць, 6-05-0215-10 Камп'ютарная музыка, 6-05-0215-11 Фальклор, 6-05-0314-02 Культуралогія, 6-05-0314-03 Сацыяльна-культурны менеджмент і камунікацыі, 6-05-1013-02 Сацыяльна-культурная дзейнасць

(Дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	семінар. заняткі		
1	Уводзіны	0,5			
2	Тэма 1. Літаратура XI–XVI стст.	1,5			
3	Тэма 2. Літаратура Адраджэння і рэфармацыі	2			
4	Тэма 3. Літаратура XVII – XVIII стст.	2			
5	Тэма 4. Літаратура XIX ст.	2	2		
6	Тэма 5. Літаратура пачатку XX ст.	2	2	2	рэфераты, вуснае апытанне
7	Тэма 6. Літаратура 1920 – 30-х гг.	2	2		
8	Тэма 7. Літаратура Заходняй Беларусі, перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Тэма вайны ў беларускай літаратуры	2	2	2	вуснае апытанне
9	Тэма 8. Літаратура другой паловы 50-х – 60-я гг.	2	2	2	вуснае апытанне
10	Тэма 9. Літаратура 70 –80- х гг.	2			
11	Тэма 10. Сучасны	2	2	2	рэфераты,

	літаратурны працэс (другая палова 80-х гг. XX ст. – пачатак XXI ст.)				вуснае апытанне
	Усяго	20	12	8	

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

для студэнтаў спецыяльнасці
6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць
(Завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін	
		Лекцыі	семінарскія заняткі
1	Уводзіны	1	
2	Тэма 1. Літаратура XI–XVI стст.	2	
3	Тэма 2. Літаратура Адраджэння і Рэфармацыі	2	
4	Тэма 3. Літаратура XVII – XVIII стст.	1	
5	Тэма 4. Літаратура XIX ст.	2	
6	Тэма 5. Літаратура пачатку XX ст.	2	2
7	Тэма 6. Літаратура 1920 – 30-х гг.	2	
8	Тэма 7. Літаратура Заходняй Беларусі, перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Тэма вайны ў беларускай літаратуры	2	2
9	Тэма 8. Літаратура другой паловы 50-х – 60-я гг.	2	2
10	Тэма 9. Літаратура 70 –80-х гг.	2	
11	Тэма 10. Сучасны літаратурны працэс (другая палова 80-х гг. XX ст. – пачатак XXI ст.)	2	2
	Усяго	20	8

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

для студэнтаў спецыяльнасцей 6-05-0213-01 Мастацтвазнаўства, 6-05-0213-02 Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, 6-05-0215-01 Музычная народная інструментальная творчасць, 6-05-0215-02 Музычнае мастацтва эстрады, 6-05-0215-03 Харэаграфічнае мастацтва, 6-05-0215-04 Рэжысура прадстаўленняў і свят, 6-05-0215-05 Рэжысура тэатра, 6-05-0215-06 Акцёрскае мастацтва, 6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў, 6-05-0215-09 Харавая творчасць, 6-05-0215-10 Камп'ютарная музыка, 6-05-0215-11 Фальклор, 6-05-0314-02 Культуралогія, 6-05-0314-03 Сацыяльна-культурны менеджмент і камунікацыі, 6-05-1013-02 Сацыяльна-культурная дзейнасць

(Завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін	
		Лекцыі	Семінарскія заняткі
1	Уводзіны	1	
2	Тэма 1. Літаратура XI–XVI стст.	1	
3	Тэма 2. Літаратура Адраджэння і рэфармацыі	1	
4	Тэма 3. Літаратура XVII – XVIII стст.	1	
5	Тэма 4. Літаратура XIX ст.	1	
6	Тэма 5. Літаратура пачатку XX ст.	1	
7	Тэма 6. Літаратура 1920 – 30-х гг.	1	
8	Тэма 7. Літаратура Заходняй Беларусі, перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Тэма вайны ў беларускай літаратуры	1	
9	Тэма 8. Літаратура другой паловы 50-х – 60-я гг.		2
10	Тэма 9. Літаратура 70 – 80-х гг.	1	
11	Тэма 10. Сучасны літаратурны працэс (другая палова 80-х гг. XX ст. – пачатак XXI ст.)	1	
	Усяго	10	2

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

4. Гісторыя беларускай літаратуры, XIX - пачатак XX ст. : падручнік для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей вышэйшых педагагічных навучальных устаноў / І. Э. Багдановіч, Гніламёдаў, Уладзімір Васільевіч, Казбярук, Уладзімір Міхайлавіч ; пад агул. рэд. М. А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Выд. 2-е, дапрац. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 559, [1] с.

5. Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд : падручнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў педагагічных вуну / М. М. Грынчык [і др.] ; пад агул. рэд. М. А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Выд. 4-е, стэр. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 349, [2] с.

6. Старажытная беларуская літаратура / [уклад. УП "Выдавецтва "Вышэйшая школа"]. – Мінск : Вышэйшая школа, 2022. – 368 с.

Дадатковая

12. Баршчэўскі, Л. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы / Л.Баршчэўскі, П.Васючэнка, М.Тычына. – Мінск : Радыёла-плюс, 2006. – 574 с.

13. Бельскі, А. І. Сучасная беларуская літаратура: станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80–90 гг.): вучэбна-метадычны дапаможнік для настаўнікаў / А.І.Бельскі. – Мінск : Нар. асвета, 1997. – 254 с.

14. Васючэнка, П.В. Сучасная беларуская драматургія: дапам. Для настаўнікаў / П.В.Васючэнка. – Мінск: Мастац. літ., 2000. – 156 с.

15. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я.Купалы; Навук. рэд.: І.Я.Навуменка, В.А.Каваленка. – Мінск : Бел. навука, 1999–2015. – 4 т.

16. Гісторыя беларускай літаратуры, XI – XIX стст.: у 2 т. / НАН Беларусі, Ін-т імя Я. Купалы; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. навука, 2006–2007. – 2 т. Гісторыя беларускай літаратуры: XX стагоддзе (20-50-я гг.): Падруч. для студэнтаў філал. спец. ВУНУ / У.В.Гніламёдаў, В.В.Казлова, М.А.Лазарук і інш.; Пад агул. рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мінск: Выш. шк., 2000. – 510 с.

17. Гісторыя беларускай літаратуры, XIX – пач. XX ст.: падручнік для філал. фак. пед. ін-таў БССР / Л. С. Голубева [і інш.]; пад агул. рэд. М.А. Лазарука, А. А. Семяновіча. – Мінск : Выш. школа, 1981. – 412 с.

18. Дасаева, Т.М. Беларуская літаратура XX – пачатку XXI стагоддзя: вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях “Журналістыка міжнародная”, “Журналістыка (па напрамках)”, “Літаратурная работа (па напрамках)”, “Інфармацыя і

камунікацыя”, “Беларуская філалогія” / Т.М. Дасаева. – Мінск: РІВШ, 2016. – 263 с.

19. Кісліцына, Г.М. Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы. Навуковае выданне. – Мінск: Логвінаў, 2006. – 415 с.

20. Кісялёў, Г. Ад Чачота да Багушэвіча / Г.Кісялёў. – 2-е выд. – Мінск: Мастац. літ., 2003. – 426 с.

21. Лойка, А. А. Старабеларуская літаратура: Падруч. для філал. спец. ВНУ / А.А.Лойка. – Мінск: Выш. шк., 2001. – 318 с.

22. Лойка, А. А. Гісторыя беларускай літаратуры: дакастрычніцкі перыяд: падручнік для філал. фак. выш. навуч. Устаноў БССР: у 2 ч. / А. А. Лойка. – Мінск: Выш. школа, 1977–1980. – 2 ч.

Дадатковая біяграфічна-даведачная літаратура

12. Адамовіч, А. Брам у скарбаў сваіх адчыняю... : даследаванне жыцця і творчасці М. Гарэцкага / А.Адамовіч. – Мінск : БДУ, 1980. – 223 с.

13. Беларускія пісьменнікі; [пад рэдакцыяй А. В. Мальдзіса]: біябібліяграфічны слоўнік: у 6 т. / Ін-т літ. імя Я. Купалы Акад. навук Рэсп. Беларусь, Беларус. энцыкл. – Мінск : БелЭн, 1992–1995. – 6 т.

14. 3 росных сцяжын: аўтабіяграфіі пісьменнікаў Беларусі / Уклад. М.Мінзер. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2009. – 460 с.

15. Максім Багдановіч. Пясняр чыстае красы: успаміны, артыкулы, прысвячэнні / [уклад. Т. Шэляговіч]. – Мінск: Мастац. літ., 2011. – 349 с. – (Жыццё знакамітых людзей Беларусі : ЖЗЛБ).

16. Пяцьдзесят чатыры дарогі: Аўтабіягр. беларус. пісьменнікаў / Склад. І падрыхт. Тэкстаў Я.Казека. – Мінск : Мастац. літ., 1963. – 551 с.

17. Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду!: успаміны, інтэрв’ю, эсэ / укладанне Г.Шаблінскай. – Мінск : Мастац. літ., 2005. – 517 с. – (Жыццё знакамітых людзей Беларусі : ЖЗЛБ).

18. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 т. / рэдкал.: І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1984–1987. – 5 т.

19. Янка Купала: энцыкл. Даведнік / Беларуская сав. энцыкл.; рэдкал.: І.П.Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1986. – 727 с.

20. Куляшова, В.А. Аркадзь Куляшоў. Лясному рэху праўду раскажу...: апавесць-эсэ / Валянціна Куляшова. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2014. – 260 с.

21. Калядка, С.У. Максім Танк. Новыя факты, матэрыялы, інтэрпрэтацыі : [манаграфія] / С. У. Калядка ; [навук. рэд.: А. Л. Верабей, Л. Г. Кісялёва]. – Мінск: Беларуская навука, 2014. – 483с.

22. Кузьма Чорны. Чалавек – гэта цэлы свет: успаміны, эсэ, артыкулы, інтэрв’ю, дакументы / [уклад. Галіна Шаблінская]. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2016. – 510 с. (Жыццё знакамітых людзей Беларусі).

Хрэстаматыі

10. Анталогія даўняй беларускай літаратуры / пад рэд. В.Чамярыцкага. – Мінск: Выш. шк., 2003. – 1015 с.
11. Літаратура XI–XVI стагоддзяў / Уклад. і камент. А. У. Бразгунова, І. У. Будзько, Л. В. Ляўшун ; прадм. У. В. Гніламёдава; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – Мінск : Маст. літ., 2011. – 765 с. – (Залатая калекцыя беларускай літаратуры).
12. Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў / Уклад. А.У.Бразгунова, С.Л.Гараніна; навук. рэд. В.А.Чамярыцкі. – Мінск : Маст. літ., 2012. – 830 с. – (Залатая калекцыя беларускай літаратуры).
13. Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.) / уклад., прадм., камент. І.Саверчанкі. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 608 с.
14. Старажытная беларуская літаратура : Зборнік : Для ст. шк. узросту / уклад. Л.С.Курбека; аўт. Прадм. У.Г.Кароткі. – Мінск : Юнацтва, 1990. – 350 с.
15. Сучасная беларуская драматургія: Традыцыі і наватарства / уклад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 639 с.
16. Сучасная беларуская п’еса: Зб. / склад. Г.Марчук. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 396 с.
17. Сучасная беларуская п’еса: Зб. / склад. П.Васючэнка. – Мінск: Маст. літ., 1997. – 302 с.
18. Хрэстаматыя па гісторыі беларускага тэатра і драматургіі: у 3 т. / Беларус. ун-т культуры; уклад., рэд. тэкстаў, уступ. Арт. І камент. А.В.Сабалеўскага. – Мінск : Беларус. навука, 1997. – 3 т.